

1896 BAHARINDA BURSA

Fatma Fahrünnisa Hanım

Günümüz Diline Uyarlayan

Nezaket Özdemir

1896 Bahar'ında Bursa
(Hüdâvendigâr Vilâyetinde Kısmen Bir Cevelan)

Bursa Kitaplığı
Seyahatname

www.bursa.bel.tr

Proje Koordinatörü:
Aziz ELBAS, Ahmet ERDÖNMEZ

Proje Yürütücüsü:
Bursa Araştırmaları Merkezi

Günümüz Diline Uyarlayan:
Nezaket ÖZDEMİR

Görsel Yönetmen:
Barış GÜLEÇ

Grafik Tasarım:
Yakup ŞAHİNER

Fotoğraf:
Bursa Büyükşehir Belediyesi Şehir Kütüphanesi Arşivi

Baskı – Cilt:
Rota Ofset

ISBN:
978-605-60984-7-5

Yapım:

© 2010 Bursa Kültür A.Ş. Bu kitabın tüm yayın hakları Bursa Kültür A.Ş.'ye aittir. Yazılı izin olmadan kısmen ya da tamamen yeniden basılamaz.

Dağıtım:
Bursa Kültür A.Ş.

Adres: Santral Garaj Mah. Merinos Cad. Merinos Kültür Merkezi B Kapısı Osmangazi Bursa – Türkiye

Tel: + 90 224 253 26 46 Faks: + 90 224 253 14 85

info@bursakultur.com / www.bursakultur.com

İÇİNDEKİLER

Birinci Bölüm.....	1
İkinci Bölüm	3
Üçüncü Bölüm.....	5
Dördüncü Bölüm.....	13
Beşinci Bölüm	15
Altıncı Bölüm.....	19
Yedinci Bölüm.....	23
Sekizinci Bölüm	27
Dokuzuncu Bölüm.....	31
Onuncu Bölüm	35
On Birinci Bölüm	39
On İkinci Bölüm.....	43
On Üçüncü Bölüm	47
On Dördüncü Bölüm.....	53
On Beşinci Bölüm.....	57
On Altıncı Bölüm	59
On Yedinci Bölüm	63
On Sekizinci Bölüm	67
Orjinal Metin.....	71

1896 Baharında Bursa
(*Hüdâvendigâr Vilayetinde Kısmen Bir Cevlân*)
Fatma Fahrünnisa Hanım

Giriş

Osmanlı hanedanı içinde kadınların zaman zaman çok etkin oldukları bir gerçek ancak Osmanlı toplum yaşantısı içinde kadının yerini alması ve her alanda etkinliklerde bulunmasının ağırlıklı olarak Meşrutiyet'ten sonra başladığı görülmektedir. Özgürlüğün penceresini aralayan Meşrutiyet, kadınlar içinde birikimlerini ortaya koyabilecekleri vesileler hazırlamıştır. Zaten Osmanlının son yüzyılında her alanda görülen batılılaşma hareketlerinden kadınları ayrı tutmak mümkün değil. II. Abdülhamit döneminden itibaren okullaşmanın başlaması da bu süreci etkileyen önemli bir aşamadır. Ancak saray çevresinde ve üst düzey gelir grubundaki ailelerin özel öğretmenler tutarak kız çocuklarının da eğitimlerini ihmal etmedikleri bilinmektedir. Uzun yıllar boyunca kafes arkasında devam eden ve olgunlaşma dönemini tamamlayan bu süreç dönemin erkek edebiyatçılarının desteği ile gün yüzüne çıkar. Kendilerine tanınan olanakların hakkını vermekte geç kalmayan kadınların duygu ve düşüncelerini Meşrutiyetle birlikte kâğıda dökmeye başladıkları görülüyor. Doğal olarak dönemin aydınlarının çocukları olan bu kesim Türkiye'deki kadın edebiyatının ilk temsilcileri olmuşlardır.

Osmanlı döneminde edebiyat denilince akla gelen tür Divan Edebiyatıdır. Divan Edebiyatı ile ilgilenen birkaç kadın divan şairi¹ biliniyorsa da daha çok erkek egemenliğinde bulunan bir edebiyat türü olarak görünmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde batılılaşma eğilimlerinin görüldüğü dönem edebi verimlerin de etkilendiği bir dönemdir. Divan Edebiyatı'nın yavaş yavaş etkinliğini yitirip toplumsal konuların ele alındığı değişik edebi türlerde eserlerin verilmeye başlandığı Tanzimat Edebiyatı dönemi de kuşkusuz bu sürecin tetikleyicilerinden biridir. Fakat ortamın uygun bir hale gelip eser veren kadınların sayısının artması Fecri Atı ve Servet-i Fünun dönemine kadar uzanmaktadır. Bu sonuç verilen eserlerin diline de

---

1 Zeynep Hatun, Mihri Hanım, Tevhide Hanım vs...

etkilemiştir. Günümüz Türkçesine göre ağır bir dille kaleme alınan bu eserler ağır terkiplerle süslenmiş, devrin erkek yazarlarından hiçte geri olmadıklarını ispat etmek istercesine kadınlar, Fransızca, Arapça ve Farsça bilgilerini ortaya dökmüşlerdir.

Bu dönemde öne çıkan Fatma Aliye Hanım, Nigar Binti Osman, Fatma Zehra Hanım, Leyla Hanım, Makbule Leman Hanım ve Münire Hanım gibi isimlerin yanında Fatma Fahrünnisa Hanımın da çalışmaları görülmektedir. Bu kadınların yazılarının yayınlandığı Hanımlara Mahsus Gazete 1 Ağustos 1895'te başyazarı ve yazı kadrosunun tamamına yakını kadın olarak çıkmaya başlamıştır. İmtiyaz Sahibi İbnülhakki Mehmet Tahir, yazı işleri müdürü Fatma Şadiye Hanım'dır. Gazetenin özelliği 4 Eylül 1906 yılına kadar 11 yıl boyunca yayınlanan toplam 580 sayıyla yayın hayatını en uzun süre devam ettiren kadın dergisi olmasıdır. Ağırlıklı olarak kadın sorunları ve kadınları ilgilendiren konuların ele alındığı gazete önceleri haftada iki gün olarak yayınlanmaya başladı ise de sonradan haftalık olarak yayınlanmıştır. Döneminin en etkin kadın hareketi olan dergi çoğu kadın yazarların da yazı hayatının başlangıcı olmuştur. ²

Bu çalışmada günümüz diline uyarlanan seyahatname, Hanımlara Mahsus Gazete'de "*Hüdâvendigâr Vilâyeti'nde kısmen bir cevelân*" ismiyle tefrika edilmiştir. 8 Şâbân 1313 (24 Ocak 1896) tarihinde gazetenin 42. sayısında başlayan tefrika 18 sayı devam eder. Seyahatname (14) bölüm olarak planlanmışsa da bölüm bütünlükleri tefrika düzenine uymamış, 8 ve 9. bölümler atlanmıştır. Bu durumun gazetede zaman zaman görülen dizgi yanlışlıkları çerçevesinde bölüm başlıklarının unutulmuş olmasından mı kaynaklanmıştır, yoksa metinden mi çıkarılmıştır bilemiyoruz. Anlatıda kopukluk olmaması bölüm başlıklarının verilmesinin unutulmuş olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Çünkü dergide gerek yazım hataları, gerekse başka nedenlerle sık sık düzeltme yazıları bulunmaktadır. Buna rağmen tefrikanın birbirini takip eden sayılar boyunca yayınlanmayıp arada boşluklar bulunmasının nedeni tam olarak bilinmemektedir. Seyahatnamenin bölümleri belirli bir düzen içinde olmadığından çalışma seyahatnamenin yayınlandığı gazetenin tefrika edilen sayısının tarih ve sayfa numaraları belirtilerek düzenlenmiş, bölüm başlıkları metin içinde yazar tarafından uygun görülen yerlerde bırakılmıştır. Seyahatnamenin orijinal metninde bulunan bu karışıklık nedeniyle okuyucuyu aydınlatmak açısından yayın planının verilmesi uygun bulunmuştur. Bununla birlikte kitabın günümüz diline uyarlanmış olarak verildiği birinci bölümü, okuyucuyu şaşırtmamak için gazetede tefrika edilme sayısına uygun olarak 18 başlık halinde düzenlenmiştir.

2 Çiçekler, Mustafa – Fatih Andı. Yeni harflerle Hanımlara Mahsus Gazete. (1895-1908) Seçki. İstanbul, 2009, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Özel Yayı. S.14

Yayın Planı

Birinci bölüm - İkinci bölüm - Üçüncü Bölüm

8 Şa'bân 1313 (Sayı:42-Sayfa:3-4) 24 Ocak 1896

12 Şa'bân 1313 (Sayı:43-Sayfa:3-4) 28 Ocak 1896

16 Şa'bân 1313 (Sayı:44-Sayfa 6-7) 29 Ocak 1896

Dördüncü bölüm

19 Şa'bân 1313 (Sayı:45-Sayfa: 3-4) 4 Şubat 1896

22 Şa'bân 1313 Sayı: 46sayfa: 5-6) 7 Şubat 1896

26 Şa'bân 1313 (Sayı:47-Sayfa -5-6) 11 Şubat 1896

Beşinci bölüm - Altıncı bölüm

3 Ramazan 1313 (Sayı:49-Sayfa 1-2) 17 Şubat 1896

Yedinci bölüm

10 Ramazân 1313 (Sayı:51-Sayfa: 1-2) 24 Şubat 1896

13 Ramazân 1313 (Sayı:52-Sayfa- 2-3) 27 Şubat 1896

Onuncu bölüm

20 Ramazân 1313 (Sayı:53-Sayfa 1-2) 5 Mart 1896

On birinci bölüm

27 Ramazân 1313 (Sayı:54:sayfa: 1-2) 12 Mart 1896

On ikinci bölüm

11 Şevvâl 1313 (Sayı:55-Sayfa: 3-4) 26 Mart 1896

On üçüncü bölüm

18 Şevvâl 1313 (Sayı: 56-Sayfa: 2-3) 2 Nisan 1896

3 Zi'l-kaâde 1313 (Sayı: 58-Sayfa: 2-3) 16 Nisan 1896

On dördüncü bölüm

10 Zi'l-kaâde 1313 (Sayı: 59-Sayfa:2-3) 23 Nisan 1896

17 Zi'l-kaâde 1313 (Sayı: 60-Sayfa 2-3) 30 Nisan 1896

24 Zi'l-kaâde 1313(Sayı: 61-Sayfa: 3) 7 Mayıs 1896

9 Zi-l-hicce 1313 (Sayı: 63-sayfa 4-5) 22 Mayıs 1896

Hanımlara Mahsus Gazete'de bu seyahatname dışında “*Romanlar ve tiyatrolar* / 12 Teşrin-i Evvel 1311”, “*Bir kadında istirahat-i vicdaniyye nasıl hasıl olurmuş?* / 26 Eylül 1312”, *Bir Hatıra-i Sabavet* / 11 Rebülevvel 1314” gibi yazıları ve “*Dilharap*” isimli bir hikâyesi de yayınlanan Fatma Fahrünnisa Hanım roman ve tiyatro eserleri de kaleme almıştır.

Bu bilgiler ışığında XIX. yüzyılda modernleşmek çabasında olan Osmanlı'nın kültür portresi içinde kadınların da yer aldığını söylemek yanlış olmaz. Meşrutiyetin araladığı kapıdan sızan bu görünmeyen güç, bundan böyle toplumsal yaşantının her alanında var olmak gayretiyle kalemine dört elle sarılacaktır. Bursa'nın yabancı olmadığı bir Osmanlı aydını olan Ahmet Vefik Paşa'nın torunu olan Fatma Fahrünnisa Hanım da bunlardan biridir. Babası Evkaf Varidat Müdürü İsmail Hakkı Bey seyahatnameden öğrendiğimize göre Girit doğumludur. Aslında Girit'e gidip aile büyüklerinin mezarını ziyaret etmek isteyen Fatma Fahrünnisa Hanım bunun için ailesinden gerekli izni alamayınca Bursa'yı ziyaret ile yetinmek zorunda kalacak, 1896 yılının Nisan ayında ziyaret ettiği Bursa'yı bir hanım gözüyle değerlendirecektir...

Fatma Fahrünnisa Hanım hakkında ne yazık ki fazlaca bilgiye sahip değiliz. Seyahatnamede dedesi Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa Valiliği sırasında 4 yaşından 5 yaşına kadar bir yıl süreyle Bursa'da kaldığını anlatıyor. Ahmet Vefik Paşa Bursa'da 1879-1882 yılları arasında valilik yaptığı için doğumunu bu döneme yaklaşık bir tarih olarak düşünebiliriz. Ancak kendisi hakkında daha fazla bilgi edinmek mümkün olmadı. Ama seyahatnamede eğitimli bir kadın olduğunu gösteren satırlara çokça rastlanmaktadır.

Fatma Fahrünnisa Hanım 1896 yılının Nisan ayında beş kişilik bir arkadaş grubu ile geldiği Bursa'da 11 gün kalmıştır. Çocukluk yıllarında 4-5 yaşlarındayken 1 yıl süreyle kaldığı Bursa hayallerindeki gibi değildir. Bu üzüntüsünü Setbaşı Köprüsünde “*Gerek o gün, gerekse diğer günlerde Setbaşı Köprüsünden defalarca geçtim. Hayret yıllardan beri gözümlün önünden gitmeyen o güzel manzara nerede? Köprünün şimdiki hali nerede? Aralarında asla benzerlik yok. Fark pek çok...*

Acaba o zaman gördüğüm bir başka köprüydü de çocukluk hayalimde Setbaşı Köprüsü diye mi kalmış? Yoksa o tarihten beri köprü değişikliklere mi uğramış. Yahut geçen zaman içinde farkında olmadan zihnimde ona istediğim gibi bir şekil mi vermişim? Her nasılsa şimdi gördüğüm köprüyü, zihnimde ve gözümde canlandırıdığım ve canı gönülden seyretmek istediğim köprüye benzemediği için çok üzuldüm. Daha sonra Gökdere üzerindeki diğer bir köprüden de geçtim ise de hayal ettiğim manzara orada da yoktu.

Demek ki uzun zamandan beri hatıramın sayfalarına nakşolmuş olan bu güzel hayal tamamen veda etmiş. Artık bu hayalin gerçeğini bulmak isteğinden tamamen vazgeçmem gerekiyor. Vah vah!... Keşke burayı görmeseydim. Bir gün olup ta o hayali görebilmek ümidi daha tatlı idi."diyerek dile getirir. Seyahatnameyi okurken merakla hakkında birkaç söz beklediğim Ahmet Vefik Paşa'yı, yazarın çocukluğuna döndüğü bu bölümde de anlatmayınca *"artık bundan sonra nerede ele alacak,"* diye düşünerek, hayal kırıklığına uğradığımı itiraf etmeliyim. Karşılık bulmayan diğer bir beklentim, Fatma Fahrünnisa Hanım'dan Bursa ev yaşantısı hakkında bilgi edinmekti. İşçi ve köylü kadınlar hakkında birkaç şey öğrenmekle birlikte Bursa'da bir çevreleri de olduğu anlaşılan Fatma Fahrünnisa Hanım'ın erkek seyyahların vakıf olamayacağı Bursa ev yaşantısı, kadınların günlerini nasıl geçirdikleri, sosyal yaşantı içindeki yerleri konusunda bilgiler verebileceğini düşünmüştüm. Ama bu beklentimde boşa çıktı.

Bu seyahatnamenin önemi Osmanlı döneminde aydın bir aile içinde batılı bir eğitim alarak yetiştirilen bir hanımının Bursa gözlemlerini yansıtmasıdır. Bir Türk kadını tarafından yazıldığı tespit edilen başka bir Bursa seyahatnamesi de bulunmamaktadır. Bursa'nın önemli camilerini ve ziyaretgâhlarını dolaşan Fatma Fahrünnisa Hanım Karaman ve Misi Köylerine günü birlik çevre gezileri de yapar. Gezdiği yerlerde gördüğü kadınlarla konuşur ve kendisi gibi olan hanımların yaşantısını, onların yaşantısı ile karşılaştırır. Bu değerlendirmelerde bir yanda Anadolu kadınları, diğer yanda eğitilmiş olmalarına rağmen toplumsal koşullar nedeniyle arzuladığı serbest hayatı bulamayan kadınların iki arada bir dereye sıkışan yaşantılarını yansıtmaktadır. Okuyucularına *"okuyan kadın"* diye seslenen yazar bazen *"Ey okuyan kadın, kesinlikle kesin karar verdiğimiz bir şeyden yine kesinlikle men edilmenin tesirini elbette hissetmişsinizdir. Ne kadar acıdır değil mi?"*cümlesinde olduğu gibi onlarla dertleşmektedir.

Diğer taraftan işçi kadınları gördükten sonra haline şükretmekte, onların Allah katında daha makbul olduklarını düşünmekte ve düşüncelerini şöyle dile getirmektedir. *"Gerçi onlarla bizim hayatımızı kıyaslayınca bizim içinde bulunduğumuz refah ve rahatlık gözümde layık olduğu derecede kıymet buldu ve Allah'a şükürler ettim. Fakat bazı hususlarda onların bize göre üstün olduklarını ve Allah'ın rızasını almış olduklarını vicdanen tasdik etmek durumunda kaldım,"*der. Açıklamalarının

devamında özeleştiri yaparak, eğitilmiş kadınların Anadolu kadınları karşısında büyülenmemeleri gerektiğini şu sözlerle ifade eder: “*Onlardan fazla olarak iyi-kötü kendimizi ifade edebilmek şerefine haiz olduğumuzdan dolayı kendimizi hemen dev aynasında görmeyelim. Kadından beklenen özellik okumak ve yazmayı bilmek değildir. Belki o büyük nimetten okuma ve yazmaktan istifade ederek kazandıkları bilgilerle faydalı işler ortaya koyarak kendilerini düzeltmeleri ve evin saadet ve refahından kendi hisselerinden düşen kısmını yerine getirmek olabilir.*”

Seyahatnamede dile getirilen bu serzenişler ve itiraflar dışında bir de olağan kabul edilmesi nedeniyle söz edilmeyen ancak kadın özgürlüğü konusunda günümüz şartlarıyla kıyaslanamayacak tespitler yapmak da mümkün. Bunlardan biri de hanımların tek başlarına seyahat edememeleri. Yarım kişinin kim olduğu belli değil ama seyahatnamede beş buçuk kişilik bir seyahat kaflesinden söz edilmektedir. Kendilerine refakat eden Bursalı Hanım ile Fatma Fahrünnisa Hanımın ismini bilmediğimiz arkadaşları dışındaki iki kişi kendilerine bu seyahat süresince hizmet eden kişiler olmalı ki kendilerinden hiç söz edilmiyor. Yine de bu seyahatin meşrutiyetin sağladığı olanaklar çerçevesinde kadınların hiç değilse kendi başlarına sokağa çıkabildikleri bir dönemde yapıldığına dikkat çekmek gerekiyor.

Geçirdikleri 11 gün sonunda Bursa'yı yeterince gezip tanıdıklarını düşünen gezginler kalan günlerini farklı yerleri görerek değerlendirmek amacıyla dönüş güzergâhını değiştirirler. Böylece İnegöl'de bir gece şehrin ileri gelen bir ailesinin evinde konuk olurlar. Bursa'da hiç söz etmedikleri ev yaşantısından bu bölümde söz ederler. Bu farklı güzergâhta İnegöl'den sonra trene binip İzmit'e gitmek isteseler de tren tarifesini tam olarak bilmediklerinden Eskişehir'e de gitmek zorunda kalırlar. Fakat bundan şikâyetçi değildirler. Aksine yeni yerler görmek onları memnun eder. Az da olsa İnegöl hakkında da bilgi veren Fatma Fahrünnisa Hanım Eskişehir'i Bursa'ya göre medeniyet yönünden daha geri kalmış bir şehir olarak tanımlar. Kalacak güzel bir otel ve yiyecek yemek bulamazlar. Fakat hiçbir şey morallerini bozmayacaktır. Onlara göre etraflarında gördükleri doğal güzellikler katlandıkları her türlü sıkıntıya değer.

Seyahatnamenin, yazarının edebiyatçı olması ve edebi bir metin olarak düşünülüp kaleme alınması nedeniyle ağır bir dili vardır. Bu ağır üsluba dönemin Servet-i Fünûn akımının etken olduğu açıktır. Zaten tefrika, “*Edibe-i zi iktidar İsmetli Fabrünnisa Hanımefendi Hazretlerinin eseri ismet penahileridir.*” (Kuvvetli edebiyatçı Fatma Fahrünnisa Hanımın asaletli büyük eseridir) başlığı ile tanıtılmıştır. Günümüz dilinde anlaşılır olmasını sağlamak için olabildiği kadar sadeleştirmeye dikkat edilmekle birlikte özellikle betimlemelerdeki aşırı süslü cümleler yazarın üslubunu ele vermektedir. Osmanlıca metinlerdeki bu aşırı süslü üslup yaratma gayreti bazen yazarın anlattığı konudan uzaklaşılmasına ve konunun dağılmasına neden olmaktadır. Övgü bölümlerinde sıkça rastlanan bu durum yazının akıcılığını

da olumsuz etkilemekte okuyucunun zorlanmasına neden olmaktadır. Okuyucuyu metinden koparacak bu sakıncanın yaşanmamasına özellikle dikkat edilmiştir. Sadeleştirme sırasında dikkat edilen diğer bir ayrıntı, saat bilgilerinin alaturka saat dilimleriyle verilmiş olması nedeniyle okurları zaman konusunda şaşkınlığa uğratmamak için saat bilgilerinin yanına günümüzde kullanılan evrensel saat ölçüsüne göre saat bilgilerinin verilmiş olmasıdır.

Nezaket Özdemir

23 Kasım 2010

Fatma Fahrünisa Hanım'ın Dedesi Ahmet Vefik Paşa

8 Şa'bân 1313 (Sayı: 42 - Sayfa :3-4) 24 Ocak 1896

Birinci Bölüm

Seyahat düşüncesi beni her zaman cezbelere. Hatta seyahatname okumaktan aldığım lezzet bile o kadar çoktur ki geçen ilkbaharda Hüdâvendigâr Vilayeti'nde gerçekleştirdiğim küçük güzel bir seyahatten aldığım zevk ve keyfin, neşenin sadece zihnimde kalmasına gönlüm razı olmadı. Bu seyahati herkesle fikren olsun paylaşmak istedim.

Ancak bilemiyorum, herkesin ruhen ve aklen tamamen tanıdığı ve bildiği o meşhur ve şerefli ilk başkentimizi tekrar anlatmaya kalkışmak ve bu amaçla oraya gidip gelerek gezi notlarını kaydetmek zaten çok iyi tanınması nedeniyle lüzumsuz olarak görülür mü?

Âcizane düşünceme göre, her ziyaret edenin gidip dönüşü ne kadar başka ise, ziyaret ve gördüklerini değerlendirmekten meydana gelen kişisel düşünceleri de o kadar farklı olur. Bu nedenle herkesin kendi görüşlerinden ve düşüncelerinden bahsetmesi lüzumsuz görülmemelidir.

İşte bu düşünceye dayanarak okumak fikrinin en fazla arzu edildiği şu mevsimde okuyan kadınları soba ve mangal başında oturup dinlenirken, bir seyahat düşüncesi ile harekete geçirmek, kış mevsiminde baharı göstererek onları şaşırtmak ve mutlu etmek hem de seyahat süresince içinde bulunduğum ruhiyatı kendimce ebedi bir hatıra olacak bir şekilde ifade etmek için açıkça söze başlıyorum.

Ahmet Vefik Paşa'nın Sarıyer'deki Köşkü

12 Şa'bân 1313 (Sayı :43- Sayfa:3-4) 28 Ocak 1896

İkinci Bölüm

Bu sene nisan ayının mayısta bile kıskanma duygusu uyandıracak bir güzellikte geçtiği sanırım henüz hatırlanmaktadır. Merak etmeyiniz! Hepinizin çok iyi bildiği ve beğendiği Bursa'nın güzelliğini burada uzun uzadıya izah edecek değilim. Tabiatın aşığı olan şairler ve doğuştan şair yeteneklerine sahip nesir¹ yazıcılarının kalemleri doğanın sonsuz güzelliğini anlatmaktan, eserlerine yansıtmaktan kendini kurtarabildi mi? Doğayı ifade edebilecek bütün cümleler, kelimeler ve onların büyümlü ifadelerinin dışında yazacak bir şey kaldı mı ki bu aciz yazar, yok denilecek derecedeki edebi yeteneği şairane bir levha meydana getirmeye muvaffak olsun da yeni bir eser okunsun?

Şimdi böyle bir amaç için kalemi elime alsam, yüzlerce defa yazılmış, binlerce defa okunmuş şeyleri kim bilir kaçınıcı defa tekrar etmiş olurum. Bu gereksiz tekrara üslubumun yavanlığı da eklenince okuyanların, basılmasına vesile olanların şüphesiz usanç ve yorgunlukla “*Ey yazar artık bunlar kabak tadı verdi*” diye itiraz etmeleri pek haklı görülür. Hem de asırlardan beri yetenekleri kabul edilmiş ve baş üstünde tutulan şairlerin mucize kabul edilecek derecede değerli emek sarf ettikleri halde hakkıyla vasıflandırmaktan, ifade etmekten acze düştikleri, çok büyük, değerli nesir yazarının edebi çalışmalar ve benzetmelerle düzgün bir şekilde dile getirdikleri ve yazdıkları halde layıkıyla tasvir edemediklerini düşündükleri bahar mevsiminden söz eden, insanlara mutluluk ve hayır getiren birçok eserden sonra benim nisan ayının bolluk ve bereketini tarife girişmem biraz faydasız bir çaba hatta cehalet olarak değerlendirilmez mi? Zaten tarife hacet var mı ya?

Baharın doğal güzelliğini körlerden başka görmeyen olmadığı gibi o ulvi güzelliğin seyrinden haz duyan kalbi yüksek, kutsal bir düşünce ile dopdolu olup “*Sübhane*

---

1 Nesir: Sanatlı (edebi) bir şekilde yazılmış düz yazı. Eski dilde “inşa”

men tehayyara fi sun ihil ukul² diyerek şaşkınlık gösteren yaratılmış bir ferdin, dünyada var olması muhtemel midir? Herkes hissiyatı ince görüşlü ve gerçekleri fark etmek yeteneğine sahip kişiler gibi olmasa bile en ummadığımız insanlar bile o hoş manzara karşısında şaşkınlığa düşerek “*Kudret ve kuvvetine kurban olayım Allah'im ne de güzel yaratmışsın*” gibi sözlerle hayretini ifade eder.

Akıl sahiplerinde bu derece bir duygunun meydana gelmesi tabii değil midir? Çünkü Tanrının ebedi ve ezeli büyüklüğünü ve gücünü görüp, bütün mahlûkatın itaat ve ibadeti, Allah'ı uygun sıfatlarla anması ve bir yaratıcı olduğuna iman etmesi şüphesiz Hazreti Davud Aleyhisselam'ın “*Ya Rabbel Âlemin sebebi hilkat mükevvenat nedir?*”³ sorusuna “*Ben bir gizli hazine idim bilinmesini istedim mahlûkatı bilinmek için halk eyledim*”⁴ anlamında olan “*Küntü kenzen*”⁵ cevabı ilahi âlemin başlangıcının en doğru açıklaması olmuştur.

Âlemi bilinmek, tanınmak için var eden yaratıcı heybet sahibi Cenâb-ı Hak evrendeki varlıkların kalbine eserden, eser sahibine intikal hissini bırakmaz mı? Sübhanallah! Düşüncem nerelere sevk oldu! Saadeti edebileştirecek bu muhterem konunun yanında bizim konumuz pek basit kalır. Binaenaleyh biz yine hakkında konuştuğumuz konuya gelelim.

---

2 Akılların yaratılışına seni tesbih ederek hayret ederim

3 Ya rabbi yaratılmışların ve âlemin varoluş sebebi nedir?

4 Ben bir gizli hazine idim, dünyadaki varlıkları bu bilinsin diye yarattım.

5 Künt Kenzen: Gizli idim

16 Şa'bân 1313 (Sayı:44- Sayfa 6-7) 29 Ocak 1896

Üçüncü Bölüm

Güzel bir nisan sabahı, sevgili vatanımızın güzelliğine güzellik katan Boğaziçi'nin pek gönül açıcı bir yerinde pencereden dışarıya bakıyordum. Önümde iki taraflı şairane ulvi bir doğa manzarası vardı. Bir tarafta, bu güzel beldeyi bize bahşederek bizi kendisine ilelebet minnettar bırakan Koca Fatih'in, O şanlı Sultan Mehmed'in ezici kuvveti ve yiğitliğinin şekillenmiş göstergesi olan ve Boğazkesen⁶ olarak isimlendirilen görülmedik güzellikteki kale boğazın altında kalan kısmını himayesine almış gibi heybetli görünüyordu.

Bu uğurlu ve kutsal namı olan kale ancak peygamberlere yakışacak bir şekilde inşa edilmiş olup sahilin en uç noktasında olan burçları, bedenleri ve duvarlarının arka tarafı beyaz renkte ve göz alıcı bütünlüğünün gösterdiği hal ve manzara, gözlerimizde hürmet, kalplerimizde heybet ve sebebi bilinmeyen derin bir hüznü hissettiriyor.

Diğer tarafta şeref ve şanı pek büyük olan Hazreti Fatih, Yıldırım Bayezid'in yaptırmış olduğu eskiden “*Güzelhisar*” olarak anılan Anadolu Hisarı'nın deniz kenarında bulunan surlarıyla, Gökusu'nun iç açıcı zümrüt renkli ağaçlar arasında, denizden çıkmış bir periyi andıran Dilara Kasrı'nın arasına rastlayan bir yerde Allah'ın ol demesiyle yaratılmış bütün varlıklar gibi ve Allah'ın kudretinin en büyük delili olan Boğaziçi'nde bir vapur görünüyordu. “*Her varaki defter-i est marifet girdegar*” diyen yüce kişi Boğaziçi'ni görse kim bilir nasıl hayrete düşerdi.

Ben bu güzel manzarayı seyrederken ve karşımdaki büyük binaların hatırlattığı olayları düşünürken bir büyük posta vapuru kalenin arkasından göründü. Alışılmış

---

6 Boğazkesen: Rumeli Hisarı

olduğu üzere etrafının küçüklü büyüklü kayıklarla çevrili bulunuşu *Güliver*'le⁷ küçük çocuk arasındaki durumla benzeşiyordu.

Vapur bulunduğu yerin güzelliğinden mest olmuş da yürümeğe gücü kalmamış ya da başka bir yerde daha kesinlikle rastlayamayacağı güzelliği bırakmaya kıyamıyormuş ancak vazife gereği zorunlu olarak gitmeye mecburmuş da burada geçireceği birkaç dakikayı kâr addediyormuş gibi ağır ağır gidiyordu.

Evvelce de söylemiştim ya, hangi çeşit ulaşım aracı olursa olsun seyahati pek severim. Hele o anda havanın temizliği ve gökyüzünün saf mavi renk aydınlığı içinde güneş ışıklarının vurmasıyla gül renkli parça parça bulutlar arasında âlemi süsleyen güneşin neşeli ve parlak bir şekilde dünyayı aydınlatması, denizin ilkbahar uykusundan henüz uyanmamış yahut kâinata hüküm süren sessizliği bozmaya cüret edemeyerek dalgalanmaktan korkuyormuş gibi sükûnet içinde vapurun beyaz köpükten bir iz bırakarak ağır ağır uzaklaşması bu güzel seyahat hakkında beni daha da heyecanlandırarak isteğimin yüreğimde artmasına neden oldu.

Sübhanallah! Günde kaç defa rastladığım şu manzaranın şimdiye kadar bu yolda bir etki meydana getirmeyip de o gün seyahat etmek isteğimi körüklemesi garip değil midir? Her ne ise insanların bu ve benzeri durumlardaki tetkikini fizyoloji ve psikoloji uzmanlarına terk ve havale edeyim de sözümde devam eyleyeyim.

-Ah! Şöyle bir vapur seyahati, hele bu mevsimde ne zevkli olur. Girit, İzmir, Selanik gibi Akdeniz'in en güzel beldeleri az ve çok bağımız olduğu için seyahati oralara kadar uzatmak bizce zor olmayan ve olabilecek bir şeydir. Öncelikle babamın doğduğu yer olduğu için ikinci vatan olarak kabul ettiğim Girit'e gidip orada defnedilmiş olan atalarımın kabirlerini ziyaret ederek hem manevi, hem de o güzel adanın söylendiğine göre pek ender yerlere nasip olan sihirli ve doğal güzelliğini seyretmek suretiyle maddi olarak iki taraflı bir fayda sağlamak çok zor ve yapılamayacak bir şey midir?

Narenciye bahçelerinde çeşit çeşit limon ve büyük portakal ağaçları ve küçük bir çocuğun toplayabileceği derecede küçük mandalina ağaçları bulunduğu söylenmektedir. Bu bahçelerde ağaçlar hazla örtülmüş ve süslenmiş bulundukları koyu ve açık yeşil atlas gibi düz parlak yapraklar arasında, hem tamamen ve kısmen yeni açılmış çiçeklerin kokularının saçılmakta olduğu hem de bir kısmı henüz ham olduğu için yeşil ya da açık sarı renkte bir kısmı da tabii rengine tamamen erişmiş ve olgunlaşmış olan hoş kokulu meyvelerin kokusu ile dolmuş hafif rüzgârlı havayı teneffüs ederek koklamak... Görmek, koklamak, tat almak ve dokunmak gibi bütün duyularımızla birden zevk almak için oraya gitmek katlanılacak zahmet ve

---

7 Yazarın notu: Meşhur bir seyahat-ı muhayyele kitabının kahramanı. (*Güliver: Gulliver'in Gezileri, Jonathan Swift'in yazdığı, dünya klasikleri arasında girmiş bir eser.*)

külfete değmez mi? diye düşünceye dalıp, istekli olanın elinden ne kurtulur, diyerek hayalimi genişlettikçe genişlettim. Bu konuda ansızın meydana gelen hevesim birden bire dayanılmaz şiddetli bir arzuya dönüştü. Düşündüm böyle bir seyahat için ihtiyacım olan şey validelerimin izninden ibaret idi.

Büyük valideler⁸ genellikle torunlarının heveslerine, başkalarına zarar vermeyen fikirlerine uygun hareket ederler. İşte bu düşünceye dayanarak ve güvenerek büyük validemin bu seyahatten men edilmeme izin vermeyeceğini ümit ederek izin almak üzere hemen harekete geçtim.

Bu meselede katlanılacak en büyük zorluk izin almak konusu idi. Çünkü validem her işin sonunu ince ince hesaplayan bir karakterdedir. Sabit fikirli olmakla birlikte, tamamıyla pederimin yerine de söz sahibidir.

Karar verdiği şeye birçok olasılığı düşünerek, ince eleyip sık dokuyarak karar verdiğinden azminden asla vazgeçmez. Bir konuda bir defa olmaz derse o konu hakkında değişik bir lisanla dahi olur demesi mümkün değildir. İşte bu durumu bildiğim için böyle bir seyahate müsaade etmesinden ziyade yasaklama ihtimalinin daha yüksek olduğunu kuvvetle tahmin ettiğim için pek endişeli ve düşünceliydim. Bu nedenle olmaz kelimesini ağzına almasına fırsat vermeden kendisini ikna etmek ve muhalefet etmesini engellemek için nasıl izin almam lazım geldiğini zihnimde uzun uzadıya tasarlayarak konuyu münasip bir şekilde açtım ve rica edip peşinden yalvararak isteğimi anlattım. Endişelerimde haklıymışım gül dide.⁹

Her vakit hayali hakikate tercih ederim. Yani gerçekten istediğim şeye sahip olduğum zaman, hissettiğim zevkten ziyade onu hayal etmekten mutlu olurum. Fakat validemin şiddetli itirazı ile karşılaştım:

— Bedenen bir takım eziyet ve zahmetlere maruz kalacağına rahat rahat odanda otur da hayalinde arzu ettiğin yerlere seyahat et demiyor musun? Artık karakterine göre ister kendini okyanusun sınırsız ve sonsuz dalgaları arasında yuvarlanan gemide farz et, istersen saf sakın bir deniz yolculuğu hayal ederek zevke dal. Netice olarak bu konuda zevzekliklerden vazgeç de ne yaparsan yap demesin mi?

Ey okuyan kadın, kesinlikle kesin karar verdiğimiz bir şeyden yine kesinlikle men edilmenin tesirini elbette hissetmişsinizdir. Ne kadar acıdır değil mi? İhtimal ki benim ahmak olduğumu düşünürsünüz. Fakat ne yalan söyleyeyim, tatlı tatlı inşa ettiğim binayı hayal ederken, böyle birden bire viraneye dönüşmesinden pek üzüntü duydum. Aklıma derhal bir tedbir geldi. Büyük valideme müracaat etmek. Onun beni koruyacağına istediğim bir şeyden men edilmeme izin vermeyeceğinden

8 Büyük valide metinde babaanne ve anneanne yerine kullanılmıştır.

9 Güldide: gözümün gülü anlamında sevgiyi anlatan hitap sözü

emin değil miyim ya! Validemin üzerinde bile etkisi pek fazladır. İşte yine bir ümit parladı. Hemen büyük validemin yanına gidip birkaç kelime ile düşüncemi açarak bu konuda validemden alamadığım izni ondan alarak, valideme müsaade etmesi konusunda emir vermesini can yakıcı ve etkileyici bir şekilde rica eyledim.

— Beyhude yalvarma, ben böyle emirler veremem. Bir kere kendini benim yerime koy da hak ver. Seni hiç lüzumsuz yere taşraya göndereceğime ihtimal verebilir misin? Diyelim ki annen izin verdi. Bakalım ben izin verecek miyim ki? Demesin mi?

Ümidimin tamamen aksine olan bu cevap, bu darbe daha şiddetli geldi. Dilsiz oldum, kaldım. Lakin fikrimin en derin köşesine bu kadar az bir zamanda bu kadar güçlü bir şekilde kazınan bu düşüncüyü nasıl aklımdan çıkarmalı? İşte bu pek zor. Son bir kez, zayıf da olsa bir ümitle, cesaretsiz ve sıkıntılı bir şekilde düşüncemi söylerken, valide dedi ki;

— Olmaz kızım, sana hiçbir vakit gönül rızasıyla git demem. İstersen git fakat rızam olmamasına rağmen bana karşı gelerek gitmiş olursun.

Valideye karşı gelerek gitmek mi? Allah esirgesin! Sonra valideye itaatsizliğin öteki dünyaya ait sorumluluğu şöyle dursun (*Neuzü billah – Allah korusun- asıl o pek müdhiştir ya*) vicdanın ve nereye kaçsam dilinden kurtulmak mümkün olmadığı gibi azarlanma, tenkit edilme korkusu ve hissinden nereye kaçıp da kurtulayım? Ne kadar kaçmaya çalışsam sonunda içine düşeceğim pişmanlık girdabı değil midir? Haydi, her şeyden uzaklaştım diyelim. Üzerimde etkisi pek ziyade olan vesvese validemin kalbinin kırılmasından dolayı ceza olarak çeşitli tehlikeler ve maddi zararların benim için her an hazırlanmakta olduğunu her dakika hatırlayarak bu seyahatin bana büyük bir zevk değil, büyük bir azap vereceğine eminim.

Elhamdülillah ki o esnada valide şu sözleri söyleyerek üzüntümü sevince çevirdi.

— Akdeniz'de bir seyahat, ne kadar kısa bir süre de olsa yine olacak şey değil, bari Bursa diyeydin olabilirdi. Canıma minnet, hemen bu sözü Bursa'ya gitmek için müsaade olarak kabul ederek layıkıyla teşekkür ettim.

Hiç yoktan iyi ya! Hem azın kıymetini bilmeyen çoğunkini de bilmez. Küçük bir şeye kanaat etmeyenin büyük bir şeyi ele geçirdiği zaman bile kanaat edeceği şüphelidir. Zaten Bursa Şehri benim için biraz geçmişte yaşanmış hoş hatıralara sahiptir. Çocukluk günlerimin bir sene gibi kısa bir süresi Bursa'da çok güzel bir şekilde geçmedi mi? Şairin "*Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer*" diye açıkladığı zamanlardan olarak, orada geçirdiğim günler en ufak teferruatıyla beraber zihnimde öyle yer etmiştir ki anlatmaya kalkışsam epeyce sayfa tutar. İnanır mısınız, dört yaşındayken gidişimi, geçtiğimiz nisan ayında, daha dokuz ay önceki gidişimden

daha iyi hatırlıyorum.

Bu mesele üzerine yaptığımız konuşmalar sırasında orada bulunan bir hanım bize refakat etmeyi teklif etti. İyi hali ve ahlakının tecrübe edilmiş olmasına dayanarak teklifini büyük bir memnuniyetle kabul ettik. Kolayca uygun bir seyahat arkadaşı da bulmuş oldum. Hemen o günden itibaren seyahat hazırlıklarına başladık. Artık sevincimizden bir yerde duramıyoruz. Neredeyse uçacağız. Mümkün olsa ertesi gün vapura bineceğiz. Hareket günü olarak belirlediğimiz cuma gününe kadar bir engel çıkmasından korkarak heyecan içindeyiz.

Valideler - Canım aceleniz ne Bursa'ya mayıs ayında gidilir. Havalarda güzel ama daha soğuk havanın etkisi hüküm sürüyor. Mayısın başına kadar sabretseniz olmaz mı? diyorlar. Tavsiyeleri pek makul ama bizde o sabır yok. 15-20 gün daha kim bekleyecek. Böyle bir bekleyiş bizim için ciddi mangal ateşinden kuvvetli bir azap olacak.

— Arzu edilen şeye kavuşmanın yakınlığı şevk ve arzuyu, özlemi artırıyor. Bu konudaki isteğimiz malum olduğu halde 15-20 gün daha bizi bu telaşlı heyecanda bırakmak reva mıdır? Buna gönlünüz razı olur mu? Diyerek ve onları bu hususta razı ettik. Biz de onların gidiş ve dönüş için tayin ettikleri 15 gün müddete razı olduk.

Nihayet o büyük bir istekle ümit ederek beklediğimiz cuma sabahı bir sevinç patlaması oldu. Yarı sevinçli yarı müteessir bir şekilde veda ederek on iki (09.00) vapuruyla köprüye¹⁰ indik. Gümrük önünden bir sandala binerek Bingazi Vapuru'na ulaştık. Sıkı bir poyraz esiyor, denizin çırpıntısı üzerimizi ıslatıyor idi. Merdivenlerden çıkıp salondan geçerek alt katta bir yere yerleşince genişçe bir nefes alarak Cenab-ı Hakka şükürler eyledim. Ohhhhhh! Artık gidememek endişesi kalmadı demektir. Lakin bu süre içinde adeta sinirli biri olmuşum da haberim yok.

12-13 sene evvel İzmir'e böyle bir kamarada gitmiş hatta bu kamaraların alt gözlerinde pek rahat yatmış idim. Kutu gibi bir özellik bulduğum için pek de hoşuma gitmişti. Lakin şimdi oturamıyorum bile tavan burnuma yapışacak zannediyorum. Arkadaşıma dedim ki;

— Fena halde sıkıntı bastı. Mümkün değil burada oturamayacağım. Güvertede üşümeyi burada sıkılmaya tercih ediyorum. Binaenaleyh işte ben gidiyorum.

— Ben de öyle haydi gidelim, dedi. Biz iki kişi yukarı çıkıp salonun iki tarafındaki kadınlara mahsus bölümü kalabalıkça gördüğümüzden üst kattaki güverteye çıkıp dürbünsüz olarak etrafı seyretmeye başladık.

10 Galata Köprüsü

Hakikaten şehrimizin bu bölgesinde görülen hayatın akışı ne hoştur. Boğaziçi, Üsküdar, Kadıköy. Ada vapurlarının biri kalkıp, biri yanaşiyor. Mavnalar, kayıklar büyük vapurun eşyasını boşaltmak üzere öteye beriye koşuyorlar. Küçük istimbotlar¹¹ bacalarını devirerek bazı gemiler yelkenlerini indirerek köprüünün altından geçmeye uğraşıyorlar. Rengârenk sandallar, deniz kelebeklerinin, bir çift beyaz kanatlarını hareket ettirmesi gibi yolcu nakliyle meşgul. Bu yaşam öyle hareketli bir yaşam ki, ibret alacak birçok düşünceye yol açıyor. Biz bir taraftan bunları seyrederek, aramızda konuşuyor diğer taraftan da şöhretiyle mütenasip aziz ve zarif vatanımıza doya doya daha doğrusu doyamaya doyamaya büyük bir dikkatle bakıyorduk.

Ah! Bu güzel memleketin neresi birçok şanlı tarihi olayı hatırlatmaz? Mesela şu Tophane ve Fındıklı. Öyle bir semti ki İstanbul'un fethinde karşıdan karşıya çekilen zincirden donanmayı geçirmenin mümkün olamayacağına karar verilince büyük bir gayret ve yüce bir himmetle hiç olmayacak bir şeyi, denizde hareket etmek için yapılmış gemileri karadan yürüterek Dersaadet Limanı'na¹² ulaştırması tarihi bir gerçek olmasa, uydurulmuş bir hikâye olduğuna hükmedilecek bir şeydir. Bu akıl almaz zor teşebbüsün bir Osmanlı hükümdarı, her zaman muvaffak olan ve üstünlük kazanan hükümdar Fatih Sultan Mehmed tarafından imkânlar çerçevesinde Cenab-ı Hakk'ın rızasına uygun tarzda hareket ederek kolaylıkla gerçekleştirildiğinin anlatılması diğer konulara da uygun düşüyor.

Bakışlarımızı denizde ileriye doğru yönlendirince şehrimizin kurulduğu yer itibariyle ufka kadar birbirinden yüksek çeşit çeşit küçük ve büyük binalar arasında, dayandığı kutsal davet ile birbirine uygun düşercesine ulvi vazifeyi hatırlatarak yükselen minareler nazarı dikkatimizi ve hürmetimizi celp ediyordu. Minarelerin hangi camiye ait olduklarını tayin ve tahmin etmekte iken arkadaşım dedi ki

— Her şey pek âlâ ama vapur hareket halindeyken kibleyi nasıl tahmin edip de namaz kılacağız?

— Pek kolay, güneş ile pekâlâ tayin edilir. (*O aralık güvertenin üzerine konulmuş bir pusula dikkatimi çekti.*) İşte bir pusula. Mıknatıslı ibresinin her zaman kuzeyi göstermesi nedeniyle vapurların rotasını tayin etmesine hizmet eden bu aletin faydalarından biri de kibleyi göstererek namaz kılanlara yardımcı olmasıdır.

Pusula epeyce bir müddet konuşmalarımıza sermaye teşkil etti. Konuşmalarımızı şöyle özetleyebilirim.

11 İstimbot: Küçük vapur-çatana

12 Yazarın burada Dersaadet limanı dediği yer Haliç'tir.

Milattan 2000 sene önce, icat edilmiş olan bu faydalı alet Çinlilerce bilinip, kullanılmış ise de Avrupa'da bilinmiyordu. Denizcilikte bir hayli ileri durumda olan Fenikeliler bile ticaret için gönderdikleri gemilerin rotalarını kuzey yıldızı ile tayin ederlermiş. Pusulayı batı âlemi ve medeniyetine hizmet ve faydaları çok olan Araplar öğretmişler. Avrupa'da kullanılması ve imalatı Flavour Yura isminde bir İtalyan vasıtasıyla Milattan sonra 13. asırda olmuştur. O zamandan bu güne kadar pek çok özellikte pusulalar yapılmış ise de en basit şekli bu vapurda olduğu gibidir. En büyük faydası ve hizmeti de gemide yön tayini konusunda görülmektedir.

Karşımızda görünen değişik manzaralar karşısında düştüğümüz şaşkınlıkla öyle bir sohbete dalmışız ki saatin dört (11.30) olduğunu, vapurun ilk düdüğünün çalmasıyla fark ettik. Vaktin nasıl geçtiğinin farkına varmadığımız gibi dizlerimizin ağrıdığını da sonradan hissedebildik.

İkinci düdükte vapurun içinde genel bir hareketlenme oldu. Artık herkes birbiri ile vedalaşmaya, yolcularını uğurlamaya gelenler etrafta pervane misali dolaşan sandallara binerek dönmeye başladılar.

Bursa yolculuğu asıl taşra vapurlarının haline benzemiyor. O vapurlardaki yolcuları uğurlamak için gelen akraba ve dostların hüznü çehreleri ve gözyaşlarına Bursa vapurunda rastlanmıyor. Bursa yolcularına refakat edenler besbelli eğlenmek için gelmişler. Veda zamanı güler yüzle ve şakalaşmalarla neşeli bir şekilde vedalaşıyorlar. Bu da ayrıca hoş bir görüntü oluşturunuyor.

Anadolu Hisari

19 Şa'bân 1313 (Sayı:45- Sayfa: 3-4) 4 Şubat 1896

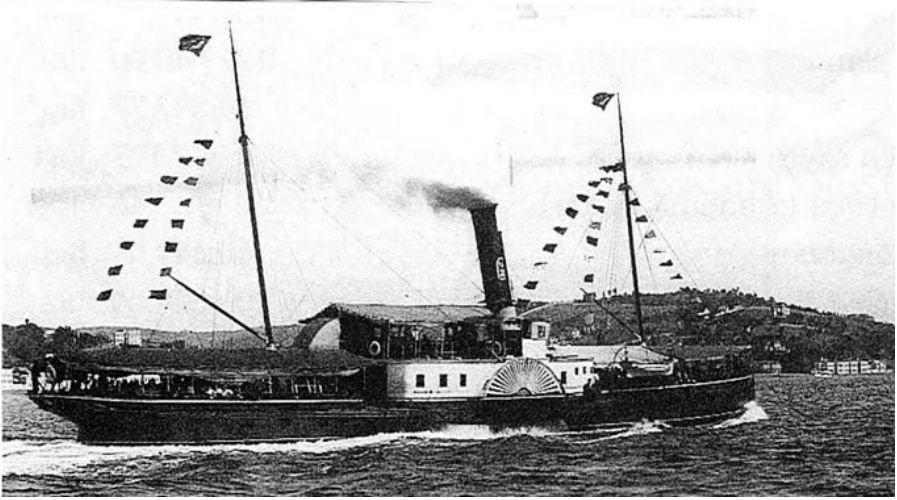
Dördüncü Bölüm

Vapurumuz harekete hazır. Kaptan ile yardımcısı yerlerini aldılar. Kaptanlık ne zor ve önemli bir görev. Koca geminin gideceği yere selametle varması onun gücüne, kuvvetine ve dikkatine emanet. Küçük bir hata yüzlerce kişni hayatını tehlikeye girmesi için yeterli. Ya ateşçilik! O daha da beter zannederim. Velhasıl her ikisi de vehimli ve hayal duygusu üstün kişilerin işi değil. Lakin kaptanımız pek ehliyetli görünüyor. Gerekli emirleri hem aşağıya, hem ileriye maharetle ve süratli bir şekilde verdiği gibi sık sık geriye de kontrol ederken gemiyi ileriye doğru dikkatle yönlendiriyor. İki vapur arasında sıkışıp kalan vapurumuzu bulduğu dar bir geçitten çıkarabilmek için yirmi kadar adam Edremit Vapuru'ndan bizimkine doğru dayanarak kuvvetle itiyorlar. Biz de bu gelişmiş çağda vapurun hareketi için hala insan kuvvetinden yardım alınmasını büyük bir hayretle seyrediyoruz.

Bu arada bulunduğumuz yer kalabalıklaştığı için orada daha fazla oyalanmayı uygun bulmayarak bir süredir şiddetli rüzgâra maruz kalmaktan dolayı sersemlemiş bir şekilde ve sıkıntıyla yerimize döndük.

İşte böyle, üşüdükçe kamaraya girerek sıkıldıkça yukarıya, vakit geçirmek için güverteye çıkarak zaman geçiriyorduk. Vapur açığa çıkınca tabii şiddeti artan ve kuvvetlenen hava cereyanı karşısında sürekli güvertede durabilmek mümkün olmadığından kısmen korunmuş ve hanımlara mahsus olan salonun iki yanında bulunan güverteye geçiyorduk. Herkesi farklı bir biçimde etkileyen deniz tutması bende hafif bir baş dönmesi ve iştahsızlık şeklinde kendini gösteriyordu. Arkadaşım hiç etkilenmeyip, sadece biraz korkuyordu.

Adaları geçtikten sonra manzara yeknesak bir hal aldı. Berrak mavi bir sema açık, tertemiz, fırtınadan uzak bir deniz ve geniş bir meydanlık arasında ağaçlıklar ve zümrüt renkli otlarla süslü birbirini ardı sıra dizili dağ sıralarından ibaret idi.

Şirketi Hayriye Vapuru

22 Şa'bân 1313 (Sayı 46: Sayfa: 5-6) 7 Şubat 1896

Beşinci Bölüm

Yalnız Bursa'nın iskelesi olan Mudanya'ya yakın Bozburun'da vapurumuz birbirini takip eden üç büyücek dalga ile öyle bir çarpıştı ki sanki dev misali büyük geminin, denizin sonsuzluğu ve kuvveti karşısında oyuncak gibi kaldığını bize ispat etmek istedi. Varacağımız yere çok yakın bir zamanda böyle hareket ederek vapurumuzu ufak bir tahta parçası gibi hareket ettirmekle alay edercesine, eziyet vererek şakalaştığı zannedilebilirdi.

Bursa'ya seyahatin deniz kısmı eğlenceli değil fakat kara kısmı pek hoş olsa gerekir. Binaenaleyh Mudanya'ya dokuz buçuk (14.00) sıralarında varırsak nadiren ele geçen böyle fırsatlardan hakkıyla yararlanmak için trene binmeyelim de araba ile etrafımızı rahat rahat seyrederek gidelim. Bursa'nın arabaları geniş ve mükemmel landolardır.¹³ “*Trene binerek güzelliğine doyulmayacağı belli olan yollardan kuş gibi uçup gitmekte mana ne?*” diyerek yolun devamı ile ilgili planlar yapıyorduk. Hiç düşünmüyor idik ki insan niyet ve tedbir etmeli ama Halik de takdir etmeli ki bir isteğimiz gerçekleşsin. Genellikle evdeki pazar çarşıya uymaz. Nitekim öyle oldu. O sıralarda sağlık tedbirlerine uymak zorunluluğu nedeniyle Bingazi Vapuru muayene edilmek üzere Tuzla'ya uğramak için rotasından saparak vakit kaybetti. Bir de Tuzla önünde, doktora haber verilip muayene etmek için gemiye gelmesini bekleyerek epeyce duraklayıp oyalandığı için sonra da yolcular onun önünden birer birer geçmek suretiyle genel muayene tamamlanıncaya kadar epeyce bir zaman kaybedildiğinden ancak grup vakti Mudanya'ya varabildik.

Zaten vaktin uygun olmayışı nedeniyle araba ile gitmek mümkün değildi. Fakat mümkün olsa bile meydana bir araba bile görünmüyor. Küçük lokomotif

13 Lando: dört tekerlekli, içinde dingillere paralel olarak düzenlenmiş karşılıklı iki oturma sırası bulunan, üstü açılıp kapanabilen çift körlü binek arabası

kendinden büyük gürültülerle ortalığı velveleye vererek telaşı artırıyor.

Beş buçuk kişiden oluşan ufacık kabilemiz, reisinin yönlendirmesiyle lokomotif ile mütenasip küçük vagonların bir kompartımanına yerleşmiş pencereden dışarıdaki yolcuların telaşlı hallerini seyrediyordu. Kimi eşyasını kaybetmiş, kimi arkadaşını arıyor. Kimi bilet almak telaşında. Bazısı izdihamdan bunu gerçekleştiremiyordu. Bir kargaşa ki insanda merhamet uyandırıyor.

Bereket versin biz arkadaşımızın çok hızlı hareket etmesi sayesinde bir yer bulup oturmuş bulunuyoruz. Kendi başımıza olsaydık şimdi merhamet duygusuyla baktığımız insanların içinde en merhamet duyulacak şaşkın kişileri bizim oluşturacağımız muhakkaktı.

Nihayet acayip trenimiz ağzına kadar dolu denilecek bir dereceye geldiği zaman halkın büyük bir kısmını da orada bırakmaya mecbur olarak yola çıktı.¹⁴

Tren güzergâhında yedi kudretin iki tarafı zemine döşediği al gelincik çiçekler ile süslü zümrüt renkli halı üzerinde düzenli bir şekilde gayet sık ekilmiş küçük dut ve zeytin ağaçlarından meydana gelmiş ormancıkların gönüllere ferahlık veren manzarası vardı. Bu manzara, bir kısmı fıstıki renkte bir kısmı da gül rengine dönük yeşil elbiseler giyinmiş çocukların neşeli bir şekilde gezinmelerini andırıyordu.

Heyhat ki kısa bir süre sonra yavaş yavaş kâinatı kuşatarak yoğunlaşan karanlık, hayranı olduğumuz o güzel manzarayı kaplayarak gözümüzden sakladı. Bahsettiğim güzellik bu nedenle çok kısa sürdü.

Arkadaşıma dedim ki:

—İşte size ibret almaya uygun bir hal. Süratli gittiği için gündüz buralardan trenle geçmeye razı olmaz iken, geceye kalıp buraların güzelliğinden tamamen mahrum kalıp, kanaatsizliğimizin cezasını gördük. Cidden inanmalı ki, hangi hususta olursa olsun tamahkârlık insana mutlaka zarar verir.

O da cevap olarak:

—Evet, bundan ders almakla beraber araba ile Bursa civarındaki köylere giderek kaybettiğimiz bu güzelliklere tekrar kavuşuruz değil mi? diyordu.

14 Bursa Mudanya tren hattı 18 Haziran 1892 tarihinde açılmış 1951 tarihinde iptal edilmiştir. Hattın toplam uzunluğu 41.780 metreydi. Mudanya ilk istasyon olmak üzere Bursa'ya doğru Yörükali, Koru, Acemler, Merinos, Demirtaş olmak altı istasyonu bulunuyordu. Trenin Mudanya-Bursa arasını 4-4,5 saatte tamamladığı düşünülse hızını buradan kestirmek mümkündür. Yavaşlığı hakkında ilginç hikayeler anlatılır. Çocuklar tren yokuş çıkmaya başladığında trenin iner çevredeki meyvalardan meyve topladıktan sonra tekrar treni yakalarlarmış. Kapalıçarşı'dan Sütçü Ahmet isimli kişinin Mudanya – Bursa arasında trenle yarıştığı anlatılan rivayetler arasındadır.

Sonradan Mudanya’da çok muntazam oteller olduğunu haber aldığımızda o geceyi orada geçirip ertesi gün arzu ettiğimiz gibi Bursa’ya gitmediğimize üzüldük.

Karanlıkta bir şey gözüküyor. Bari size treni tarif edeyim:

Vagonlar Anadolu demiryolu vagonları gibi iki başlarından girilen pek küçük şeylerdir. Fakat sakın görünüş bakımından onlar gibi zarif ve sağlam zannetmeyiniz. Onların yanında adeta oyuncak gibi kalır. Vagonların tavana doğru köşelerinden ufak tahta parçaları ile çivilenerek sağlamlaştırıldığını da haber vereyim sağlamlık derecesini anlayınız. Biz onları görünce, “*Canım treni böyle tahta parçaları ile takviye edeceklerine yolcuları aldıktan sonra vagonları dışarıdan demir şeritler ile kucaklasalar daha sağlam olmaz mı?*” diye şaka yapmaya başladık. Birinci mevkideki kanepelerin hasırlı, ikinci mevkidekilerin zımbalı tahta olduğunu görünce üçüncü mevkii ne olabileceğini epeyce düşündük.

Kompartımandan kompartımana geçilebiliyordu. Arada bulunan kapılar kasalarından daha küçük olduğu için kâh içeri, kâh dışarı doğru açılmakta ve yerinde pek büyük bir zorlukla durdurulabilmektedir. Pencere açıp kapamak için ise kondüktöre başvurmak geliyor. Velhasıl bir tren ki hemen dağılıp her parçası bir yerde kalacağından endişe edilse uygundur. Rayların kavislendiği bazı yerlerde tren neredeyse devrildi devrilecek bir derecede çarpıldığı zamanlarda arkadaşım ağırlığını öbür tarafa kaydırıyor. Ben bu haline güldükçe:

— Trenin benim ağırlığımla kendini denkleme akıldan uzak bir olasılık mıdır? diyordu.

Görüyorsunuz ya gerçi dışarının seyrinden mahrumuz ama içeride eğlenecek epeyce şeyler mevcut.

Fakat sıkıntı içinde ve toza bulaşmamış bir sevinç, cefasız bir sefa olmaması feleğin yerine getirdiği eski bir adettir. Bursalı arkadaşımızın vapurda başlayan deniz tutmasından meydana gelen rahatsızlığının trende de devam etmesi bizim keyfimizi kaçıyordu.

Hele benim fazlasıyla canımı sıkın şey öncelikle itinayla ama telaşlı bir şekilde tedarik ederek hazırladığımız özel ilaçları evde unutmamızdı. Şimdi zavallı kadını tedavi edebileceğimiz hiçbir şeyin yanımızda bulunmayıp bol bol üzüntümüzü bildirmek dışında elimizden bir şey gelmiyordu. Düştüğümüz hatadan dolayı birbirimizi eleştiriyoruz. Ama ne faydası var? “...*Kaybedileni telafi etmenin imkânı yok.*”

Mudanya Tren İstasyonu

26 Şa'bân 1313 (Sayı:47 –Sayfa:5-6) 11 Şubat 1896

Altıncı Bölüm

Arkadaşım bu duruma gereğinden fazla önem vererek kendimi boş yere üzdüğümü paylarcasına hatırlatıyor. Ama yine de zavallı kadının haline üzülmekten kendimi alamıyorum. Sonunda arkadaşım bu duruma öfkelenerek;

— Canım, biz daha çocukluktan kurtulamadık mı ki hanımefendiler bu kadını başımıza musallat ettiler. Yanımızda zaten bizi yönlendirecek bir büyüğümüz varken bunun ne lüzumu var idi. Şimdi bu halde biz mi onu götürüyoruz, o mu bizi götürüyor, diye söyleniyordu.

Benim yine filozofluğum üstün geldi;

-Aman kardeşim sus. Sözlerini kadına işittirme, hısım akrabayla ilişki kurmamıza onları ziyaret etmemize aracılık edecek bu kişiye sıkıntı vererek bizi bu olanaktan yoksun bırakma. Hem mademki bu dünyada cefasız sefa olmaması, tam bir istirahat sağlanamaması genel bir kuraldır, düşünürsen zevkimizin böyle önemsiz şeylerle bozulmasından memnun olmamız gerekir. Yine Cenab-ı Hakka şükürler olsun ya biz rahatsızlınsaydık. Daha mı iyiydi, dedim.

Aman ya Rabbi! Yol ne kadar uzadı. Tren yeterince hızlı değil mi? Yoksa bize mi öyle geliyor? Koru İstasyonu¹⁵ denilen mahalde biraz duraklamadan sonra Acemler mevkiine gelebildik. Lakin o gün panayır olduğu için arabalar hep Yahudi mezarlığındaki diğer istasyonda toplandıklarından o istasyonda araba bulamayarak tren ile yolumuza devam etmeğe mecbur olduk. Biraz sonra selamete diğer istasyona

---

15 Mudanya –Bursa tren yolunun ilk istasyonu Mudanya iskelesidir. İlk durak Yörükali istasyonu, Geçit Köprüsünü geçtikten sonraki durak Koru istasyonudur. Nilüfer Köprüsünü geçtikten sonra Acemler istasyonuna gelinir. Burada artık Bursa'ya varılmış sayılır. Bundan sonraki duraklar olan Yahudiler (Merinos), Demirtaş istasyonlarıdır.

vardık. Fakat ortada bir lando bile yok. Beyoğlu'nun en mükemmel landolarından üstün o güzel arabalar bir takım adi faytona¹⁶ dönüşmüş. Zorunluluk karşısında iki faytona binerek Bursa'nın ilkbaharda dinlenme yeri olup birçok otel ve kaplıcaların bulunduğu Çekirge ismi verilen semte gitmek niyetiyle hareket ettik.

Çekirge'de evvelce şöhretini bildiğimiz Avrupa Hotel'ine vardığımız zaman saat zaman saat 3.00 (22.30) idi. Hemen iki oda kiralarak istirahataya çekildik.

Ertesi sabah cumartesiydi. Nisanın 8. Günü, saat on buçukta (06.00) uyandıığımızda gökyüzüne hayat veren güneşin altın gibi ışıklarının odayı aydınlattığını gördüm. Bursa Ovası'nı gören pencereyi açınca bahara ve kırlara doğru uzanmış bir dağ burnu ve ıtırılı bir hava odaya dolarak ferahlık verdi.

Güzelliği ile bizi hayrete düşüren ovanın, açıklı koyulu çeşit çeşit yeşillikler arasında güneşin aksiyle şerit gibi parlayan Nilüfer Suyu'nun ve ötede beride görünen kırmızı ve siyah damlı beyaz evleri olan köylerin meydana getirdiği gönül açan manzaranın güzelliğini sizde bir fikir oluşacak kadar olsun tarif edebilmek için ya şair olmalı ya da ressam. Fakat ne yazık ki aciz yazarınız o doğuştan gelen yetenekten de çalışmakla kazanılandan da mahrumdur.

Uzun süre kendimi etrafımda gördüğüm güzelliklere bıraktım. Bu güzelliğin karşısında hayran oldum, hissettiğim neşe ve keyifle kendimden geçtim. Hele o andaki duygularımı hiç sormayınız. Zira tarif etmem mümkün değil.

Otelde kaldığımız sürece ufak dağlar ve tepelerle çevrili geniş ovanın rengarenk görüntüsünü seyrederken gözlerimiz mutlulukla parladı. Güneşin doğuşu başka güzel, güneşin batışı başka güzel. Hele seherde ovayı çeviren mavimsi sisin üzerinden görünen ağaçların saf ve sakin bir limanda demir atmış gemiler olduğunu zannettirecek şekilde yanıltması hayrete düşürecek bir şeydi.

Otelimizin bulunduğu yer etrafı seyretmek açısından güzel olduğu gibi temizlik ve düzen açısından da mükemmeldi. Fakat bizim gibi özel evlerinde yaşamaya alışmış kimseler için otel âlemi ne kadar rahat olursa olsun yine de hoş gelmiyor. Binaenaleyh sabah ilk işimiz bir ev aramak oldu. Cadde üzerinde ev sahibinin de içinde oturduğu bir ev bularak üç odasını kiraladık ve eşyalarımızı hemen naklettik. Bursa'nın evleri genellikle çatıldıktan sonra direk ve kuşakların arasına kerpiç vesaire ile duvar örercesine doldurularak içten ve dıştan sıvamak suretiyle meydana getirilmiş, sofaların etrafı açık olarak pek biçimsiz yapılmış şeyler ise de bizim kaldığımız ev yeni yapılmış olduğundan İstanbul evlerine benzeyen oldukça korunaklı ve sağlamdı.

---

16 Fayton: Körüklü, dört tekerlekli, atlı binek arabası. Tek veya çift atla çekilen faytonların körükleri yarı yarıya ve öne doğru kapanacak şekildedir, sürücü için ön kısımda yüksek bir yer vardır.

Taşınmamız sırasında ev sahibinin yaşından dolayı fazlaca geveze olması ve kavga eder gibi yüksek sesle konuşması, kendisiyle konuşmalarımızda çekingen davranmaya mecbur olacağımızı düşündürdü ise de döşeme, yatak, sofa, mutfak eşyalarına kadar hiçbir şeyi esirgemeyerek rahat etmemizi sağlamaya çalışması ve bazen yemek hazırlamaya kadar yardım etmesi endişemizin yersiz olduğunu ispat etti. Velhasıl evinde rahat ettiğimiz nispette kendisinden de memnun kaldık.

Çekirge'deki otellerin hepsinde havuz ve özel banyoları bulunan hamamlar olduğu gibi kiralanan evlerin bazısında da tabii sıcak sular vardır. Soğuk suya gelince Dünya'da Bursa kadar suyu bol bir memleket yoktur denilse yeridir. Çünkü daima akar su bulunduğu gibi çeşit çeşit akar sulara sahip evler de vardır. Yollarda hemen adım başında çeşmeye tesadüf edilir. Bu çeşmelerin suları sokaklarda akar gider. Fakat hepsi içime uygun olmayan kaba sulardır. İçmeye en uygun olanları fıçılar ile hayvanlarla taşıyarak evlere kadar getirip isteyenlere satarlar. Lakin onlar da İstanbul'un memba sularıyla asla kıyas kabul etmez. Pek ağırdirılar.

Hüdâvendigâr Vilayeti'nin merkezi olan Bursa Şehri tepeleri sürekli karlarla kaplı bulunan 6400 kadem¹⁷ yüksekliğinde olan Keşiş Dağı'nın kuzey tarafında ve aşağı eteklerinde kurulmuş olup yaklaşık kırk bin nüfusa sahiptir.

Hüdâvendigâr Vilayeti ve çevresinin eski adı Bithynia olup, hükümdarı olan ikinci Prusias Bursa şehrini milattan iki asır önce bir sebep dolayısıyla kendisine sığınan Kartacalı meşhur Hannibal'in çizdiği bir plana uygun olarak "*Prusa*" ismiyle kendisine başkent olmak üzere kurmuştur. Şehir daha sonra Araplar tarafından tahrip edildiği için Rum İmparatorları surları yenileyerek kuvvetlendirmişlerdir. Kurdukları kalelerin harabesi halen şehirde görülmektedir.

Nihayet Osmanlı Devleti'nin kurucusu Sultan Osman tarafından on sene devam eden kuşatma neticesinde oğlu Orhan Gazi tarafından hicri 726 (1326) tarihinde tekfurun 30.000 altın kurtuluş fidyesi vererek kalenin anahtarlarını teslim edip gitmesiyle fetih gerçekleştirilmiştir. Fethin hemen arkasından Sultan Osman'ın vefat etmesi üzerine onun yerine Sultan Orhan tarafından Bursa başkent olarak kabul edilmiş, başkentlik Edirne'ye geçinceye kadar o şerefi korumuştur.

Hicretin 1272(1855) senesinde meydana gelip üç ay devam eden depremde pek çok cami ve binalar yıkılmış olup arazinin sarsılması nedeniyle maden suları mecrasını değiştirip taşmışlardır. Geçen yıllar içinde camiler ve binalar onarılmış harap olan ipek fabrikalarının yeniden inşa edilmesiyle ipek ticareti geliştirilmiş, civardaki pirinç tarlaları kaldırılıp bataklıklar kurutularak mükemmel şoseler açılmış, çeşitli oteller yapılmış ve Bursa şimdi görüldüğü gibi mamur bir şehir haline getirilmiş, şehrin imarı konusunda şehrin asıl nüfusundan çok göçmenlerin

17 Kadem :Metrenin üçte biri kadar olan uzunluk. On iki parmak uzunluğu, yarım arşın.

çalışmaları ve hizmeti öne çıkılmıştır.

Şehir yüzü aşkın cami ile Osmanlı Sultanlarının kurdukları camiler ve altı şerefli hükümdarın kabirleriyle beş yüzü aşkın muteber ve meşhur Zahirî¹⁸ ve Bâtîni¹⁹ tarikatlarına mensup kişilerin kabirlerinin bulunmasıyla şereflenmiştir. Ziyaret ettiğim mübarek yerleri ve diğer meşhur yerleri aşağıda olduğu gibi aynen açıklamaya başlıyorum.

---

18 Zahirî: Zahirî mezhebine mensup olan. Zahirî Mezhebi:Kurucusu Davûd el-İsbehânî olan, İslam hukukunun tek kaynağının nasslar, yani Kur'an ve Sünnet, olduğunu iddia eder ve hükümler üzerinde re'yn mümkün olmayacağını belirtir.

19 Bâtîni Mezhebi: "Gizli olan şeylerin iç yüzünü bilenler" anlamında kullanılan Bâtînilik kavramının çok geniş bir anlam çerçevesi bulunur. Bâtînilik her zâhirin bir bâtını olduğu, Kur'ân'daki her âyetin bir yorumu bulunduğu, bu yorumları ancak Allah ile aralarında gizli bir sır ve özel bir bağ bulunan mâsum imamın bildiği gibi mânâlar çerçevesinde şekillenir. Kur'ân-ı Kerim'in zâhirî, açık ve anlaşılır mânâsı olduğu gibi, bâtîni, gizli mânâsı da vardır. Bâtîni mânâsı lazımdır. Zâhirî, görünen mânâsı lazım değildir diyen tarikat.

3 Ramazân 1313 (Sayı: 49- Sayfa 1-2) 17 Şubat 1896

Yedinci Bölüm

Gazi Sultan Osman ve Sultan Orhan Hazretlerinin türbe-i şerifleri Bursa'nın en yüksek noktası olan Hisar'da şehri ve ovayı kuşbakışı bir şekilde gören güzel ve muntazam bir meydana sahiptir. Meydanın şehre bakan kısmının uçurum olması nedeniyle parmaklıkla çevrilmiş, orta kısımda bir saat kulesi ve bir şadırvan yapılarak düzenlenmiştir.

Sultan Osman'ın meşhur türbesine girince hürmetle baktığım mübarek kabirlerinin altında edebi uykusuna yatmış, çok takdir ettiğimiz, yüksek değer sahibi zatîlileri doğuştan bir yiğitliği, metanet ve kuvveti sanki canlanmış gibi ziyaretçilerin kalbinde hürmetle ve saygı uyandırıyor.

Manevi huzurun kaynağı Sultan Osman Gazi bende birbiri ardınca gelen bin türlü tarihi anı uyandırarak ta Osman Gazi'nin ataları Oğuz Han neslinden Türk aşiretleri beylerinden Süleyman Şah Kayaalp'in torunu Cengiz Han'ın şerrinden ve Tatarların hücumundan kurtarmak maksadıyla vatanını terk ederek Rum diyarına sefer düzenleyip sonra da Arabistan'a gitmek üzere Fırat Nehri'ni geçerken suda boğularak vefat etmesine kadar düşüncelerimi geriye götürdü.

Sonra onun soylu nesli Ertuğrul Gazi Bey'in kabile halkından kendisine tabi olanlarla beraber Sivas ovasına kadar ilerleyip orada Konya Hükümdarı Alâeddin Selçuki Ordusu ile Moğol Tatarlarının dehşetli, savaşlarına tesadüf ederek yaratılışında bulunan hasletler gereği cesur ve yiğit bir şekilde bozgun halinde bulunan Selçukilere yardım ederek galibiyetin şerefine onlar tarafına geçmesi üzerine Sultan Alâeddin Selçuki tarafından fedakârlıklarının mükâfatı olmak üzere Domanıç Dağları ve Söğüt tarafları kendilerine verilmiştir. Vatan edindikleri yere karşılık Selçuklu Sultanına şükranlarını sunmak için ömür boyunca sadakat göstermiş, yiğit ve cesur oğlu Sultan Osman dahi Selçuklular namına birçok

memleket ve kaleyi ele geçirerek muzaffer olmuş meydana gelen bu olaylardan çok memnun olan Konya Hükümdarı Eskişehir Sancağını onun istiklalini tanımasına alamet olmak üzere hediye etmiştir.

Daha sonra yüce Selçuklu Hükümdarlığı'nın sona ermesiyle, olması gerektiği şekilde kendi kudretiyle istiklalini sağlayarak yüce bir nama sahip olması karşısında günden güne artan kuvvet ve haşmeti sebebiyle Rum komutanlar Osmanlılar karşısında geleceklerinden endişe duymaya başlamışlardır.

Doğrudan savaşmaya kalksalar o aslan yavrusu olan aslanın saldırıları karşısında karşı koymaktan aciz bulundukları için hile yoluna başvurarak Yarhisar²⁰ hâkiminin kızıyla Bilecik Tekfurı'nun evlenmesini fırsat bilerek hasmane bir takım gizli düşüncelerle Osman Gazi'yi düğüne davet etmişlerdir. Osman Gaziye sadık olup daha sonra Müslüman olan Harmankaya²¹ hâkimi Köse Mihal, haberdar olduğu bu bilgiyi Sultan Osman'a bildirmesiyle, Sultan Osman düğüne katılmakla birlikte "*El Harbu Hud'atün...*"²² kaidesi gereğince tedbirli davranarak birçok askerini sandıklara koyup, sandıkları yükledikleri hayvanları güdecek bir kısım yiğitleri de kadın kıyafetine sokarak, "*Bu sandıklarda değerli eşyalar vardır*" diyerek hepsini kalenin içine sokar.

Gece herkes yiyip içme ve eğlenceyle meşgul iken kaleyi zapt edip kötülük düşünenleri kazdıkları kuyuya düşürmek suretiyle kendilerine uygun cezaya çarptırmış ve o sırada esir edilmiş olan gelin Nilüfer Hatun'u Orhan Gazi'yle evlendirmiştir.

Yine o eşsiz yeteneklerle vasıflandırılmış olan Gazi'nin memleketler fethetmek kabiliyetiyle yaşlılığında bile devam ettikleri savaşlarda kazandığı şanlı neticeler düzenli bir şekilde olmasa da birer birer zihnimde şimşek süratiyle çaktı. Gayri ihtiyari bu övünç ve gururla gözlerim doldu. Kur'an'daki fetih ayetlerini okumaya başladım.

Türbenin içinde bu tesirler altında, ömrüm boyunca unutamayacağım düşünce ve hislerle, şurada bir nebze bahsetmeden geçemediğim düşüncelerimi biraz tamamlamak ve genişletmekle Osmanlıların başlangıç dönemleri hakkında açıklanmış olan bilgilerin özünü yazarak istifade edilmesini sağlamaya çalıştım. Umarım bu bilgiler lüzumsuz görülmez.

20 Yarhisar: Bursa ilinin Yenişehir ilçesine bağlı köy. Yenişehir-Inegöl karayolundan ayrılan bir yolla ulaşılan köy, Yenişehir'e 13 km. uzaklıktadır. Osman Bey'in çocukluğu bu köyde geçmiştir.

21 Harmankaya: Günümüzde Bilacık İli, İnhisar İlçesi Harmankaya Köyü'nün bulunduğu yerdir. Köy 200 metre yükseklikte yalçın kayaları bölen boğazın önüne kurulmuştur. Kale ise boğazın kenarındaki kayaların eteğindedir.

22 El Harbu Hud'a tün: Savaş hiledir hadis-i şerifi

Sultan Osman'ın türbesinde birçok sultanların kabirleri olduğu gibi şehzade Alaâddin Paşa'nın kabri de oradadır.

Bursa'nın fatihi ve ikinci padişah olan Sultan Orhan Gazi'nin Türbesi'ne gelince o da babası gibi yüce ve ruhaniyetli, büyük bir kahraman olup şehzadelerden Sultan Orhan'ın oğlu Kasım Çelebi, Sultan Bayezid Veli'nin oğlu Korkud da aynı türbede gömülüdür.

Sultan Orhan'ın Türbesi'nden çıktıktan sonra demir parmaklıklar önünde durarak aşağıdaki ve ilerdeki manzarayı uzun süre seyrettik. Ve bu güzel ve mübarek yerlerin ruhen ve bedenlen bahşettiği zevklere doyamayarak Bursa'da kaldığımız 11 gün içinde Hisar'ı tekrar ziyaret ettik.

Sultan Osman Gazi ve Sultan Orhan Gazi Türbeleri

10 Ramazân 1313 (Sayı:51-Sayfa: 1-2) 24 Şubat 1896

Sekizinci Bölüm

Orhan Gazi'nin oğlu Murad Hüdâvendigâr'ın Türbesi Çekirge'de inşa ettirdiği büyük, süslü caminin yanındadır. Aynı yerde bir de imaretleri bulunmaktadır.

Cennetmekân Sultan Murad 726(1326) senesinde doğmuş olup 761 (1360) senesinde saltanat tahtına çıkmışlardır. Hüküm sürdüğü 31 senelik zamanı Rumeli ve Anadolu'da kahramanca savaşarak zaferlerle geçirmiş birbiri ardınca gelen isabetli kararları ve tedbirleriyle Osmanlı Devleti'nin genişlemesine ve yükselmesine pek büyük hizmet etmişlerdir.

791'de(1389) Kosova Savaşı'nda şehitlik şerbetini içmesiyle Bursa'ya getirilip Çekirge'deki türbesine defnedilmişlerdir. Türbesinde saklanan bazı özel eşyalarının yanında onlarla beraber ziyaretçilere gösterilen dört parmak eninde bir tahta üzerine yapıştırılan ve hilye-i şerifi²³ içeren ağzı gayet dar şişe dikkat çekicidir.

Türbenin bahçesi gayet hoş manzaralı gönül açan bir yer. Bahçede bulunan şadırvanın etrafında 8 tane musluk vardır. Dördünden soğuk, dördünden sıcak su akıyor. Sıcak suyun, şadırvanın içinden borular vasıtasıyla geçirilerek getirilmesi normal ise de ilk önce soğuk akmakta olan bir musluktan sonra sıcak su akmaya başlaması görenleri şaşırtmaktadır.

Gazi Hüdâvendigâr'ın oğlu Yıldırım Bayezid'in nurlandırılmış türbeleri şehir dışında “Bağdat Yolu” denilen ıssız bir tepe üzerinde inşa ettirdiği caminin yakınındadır. Yıldırım Bayezid 44 senelik ömründe 14 sene saltanat sürmüştür.

---

23 Hilye-i şerif: Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (A.S.M.) mübarek vasıflarını anlatan manzum veya nesir halindeki yazı.

Babasının yüce eserini yeterince değerlendirerek, büyük bir gayretle memleket fetihlerine devam etmiştir. Savaş zamanında ordunun bir kanadında çarpışırken göz kamaştıran bir şimşek gibi aniden diğer kanda geçerek orada da yiğitlik göstermesi “Yıldırım” unvanıyla anılmasına neden olmuştur. Türbesinin bulunduğu yerin ıssızlığı pek hoş ama dokunaklı ve hüznüdür.

Yıldırım Bayezid Han'ın oğlu cennetmekân Çelebi Sultan Mehmed Han'ın türbesi “Yeşil” ismiyle tanınmakta olup sanat ve süslemeler açısından nadir, belki de emsali olmayan caminin yakınında bulunmaktadır. İçi gibi dışı da çinilerle süslü olduğu için “Yeşil Türbe” ismiyle anılmaktadır. Çelebi Mehmed'in mübarek kabri tamamen zarif çinilerden yapılmış olup padişahın hâkimiyeti ve mahiyetini aksettirircesine saygı kaynağıdır. Etrafında bulunan sultan sandukaları rengârenk çinilerle kaplıdır.

Cami-i Şerifinin içi kubbeye varıncaya kadar tamamen şal örneği çiniler ile gayet hoş ve sanatlı bir şekilde süslenmiş olup ortasında gayet hoş bir şadırvanı vardır. Velhasıl gerek nurlu türbe gerekse camisi zamanın bayındırlığının işareti ve kendi ömürlerinin yüz akıdır.

En müşkülpesent ziyaretçiyi bile şaşkınlıktan hayrete düşürecek olan bu eserler, herkesin beğenisini kazanacak bu zarafet, Çelebi Mehmed'in yaratılıştan gelen yiğitlik ve cesaretini değilse bile şanını yüceltmeye ve namını baki kılmaya kâfidir. Mübalağasız olarak diyebilirim ki sadece bu mükemmel eserleri görmek için buralara gelinse bile seyrinden duyulacak zevk katlanılacak külfete değer.

Çelebi Sultan Mehmed Hazretleri 792(1390) senesinde doğmuş ve 43 sene ömür sürmüşlerdir. 824(1421) senesinde vefat etmiştir. Hayır ve hasenat için çalıştığı kadar, ilim ve irfan erbabı kişilere de dostluk gösteren ve değer veren bir kişiydi. Şiir ve nesir²⁴ ile ilgilenirmiş. Çelebi Mehmed Harem-i Şerife²⁵ hac zamanında hediyeler gönderen ilk padişaktır.

Çelebi Sultan Mehmed'in oğlu II. Murad'ın türbesi inşa ettirdiği caminin civarındadır. O bölge II Murad'ın yüce ismiyle anılmaktadır.²⁶ Nurlu mezarları düz mermerden inşa edilmiş üzeri zümrüt renkli çimenler ile kaplı olup muhabbetli bir sadelik içindedir.

Doğumu 806 (1403) ölümü 1452 tarihindedir. Yaklaşık 50 senelik ömründe 31 sene saltanat sürmüştür. Saygıdeğer bir kimse olan babası gibi Osmanlı'nın yükselmesine çok büyük hizmetleri olmuş, Avrupa ve Asya'da büyük fetihler yapmış,

24 Nesir: Sanatlı (edebi) bir şekilde yazılmış düz yazı. Eski dilde “inşa”

25 Harem-i Şerife: Mescid-i Haram ya da Ravza-i Mutahhara olarak ta anılan anılan Mekke'deki Kabe ve Medine'deki Hz. Muhammed'in mezarının bulunduğu yer.

26 Sözü edilen semt Muradiye'dir.

zaferler kazanmış yaptığı ıslahatlarla büyük takdir toplamıştır.

Türbesinin bahçesinde Sultan Bayezid Veli Hazretlerinin kardeşi meşhur Sultan Cem'in ve bazı şehzadelerin türbeleri vardır. Ayrıca köşede bulunan küçük binada Sultan I. Murad ve II. Muradın haremlerinde bulunan Sırp prenseslerinin sandukaları bulunmaktadır.

Cami-i Kebir ya da Ulu Cami olarak anılan, şehrin ortasında 20 kubbeli iki minareli olarak inşa edilmiş olan cami Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Gayet kalın 11 sütun üzerine kurulmuş olan bina bu sütunlar üzerinde fevkalade büyük ve güzel hat levhaları ile süslenmiştir.

Minber ve mihrabı asrın en nefis ve zarif eseri sayılabilecek mükemmellikte usta elinden çıkmış eserlerdir. Hele ortasında pek güzel bir fıskiyesi bulunan büyük şadırvan camiyi ruhani bir ferahlıkla birlikte güzellik ve şirinlik vermekteydi.

Şadırvanın üzerindeki cam ve demirden yapılmış kubbe camiyi pek güzel aydınlatarak nurlu bir aydınlık veriyordu. Şimdiye kadar inşa edilen camilerin hiç biriyle mukayese edilmeyecek derecede güzel ve ferah olan bu camiyi iki defa ziyaret ederek şereflendik.

I. Murad Sokağı ve Camisi

Emir Sultan

13 Ramazân 1313 (Sayı :52-Sayfa- 2-3) 27 Şubat 1896

Dokuzuncu Bölüm

Emir Sultan ismiyle bilinen Emir Mehmed Şemseddinn'ül Buhari'nin nurlu ve mübarek türbeleri bir tepede kurulmuş olup çok ruhaniyetli ve heybetlidir. Civarında gayet güzel bir camisi olduğu gibi birçok meşhur kişinin mezarlarının da bulunduğu bir kabristanı bulunmaktadır.

Emir Sultan aslen Buharalı olup, Bursa'da yerleşerek hak ve hakikati arayan kimselere eğitim vermiş, kendini bu yola adanmış bir kişidir. Yıldırım Bayezid hazretlerinin kızı Hundi Sultan ile evlenerek padişah ailesine girmiştir. Olağanüstü kerametleri görülmüş âlim bir mürşittir.

Bursa'da ziyaretleriyle şereflendiğim büyük evliyalar ve saygı duyulan meşhur kişilerden birer birer söz etmek onların çokluğundan dolayı haklarında gereken açıklamaları yapmak sözü lüzumundan fazla uzatmak olacağından Hazreti Peygamberin hayatını anlatan Mevlid'in yazarı merhum Süleyman Efendi'nin kabrinden söz ederek bu bahsi bitireyim.

Süleyman Çelebi'nin defnedildiği yeri ziyaretim tesadüfen oldu. Bursa'nın merkezi ile Çekirge arasındaki yolun dağ tarafı tamamen mezarlıktır. Her gün arabayla oradan geçerken etrafı yeşil parmaklıkla çevrilmiş, sade fakat gayet güzel ve şirin bir mezar dikkatimi çekti. Kime ait olduğunu merak ediyordum. Bir gün oradan özellikle yaya olarak geçtim. Mezarın birkaç basamaklık ufak merdivenlerinden çıkarak tutkun olduğum o mezarın, mezar taşını okudum. Meğerse Süleyman Efendi merhum değil miymiş? Bu tesadüften o kadar memnun oldum ki o vakte kadar okuduğum Fatiha-i Şerifelerin kim bilir kaç milyonuncusu olmak üzere ruhuna Fatihalar hediye ederek yoluma devam ettim.

Hakikaten şu muhterem kişinin hakkıyla nail olduğu bu bahtiyarlığa ne kadar

gıpta edilse yeridir. Cenab-ı Rabbi Rahim Ekrem'in Mevlid'inin vezinli bir şekilde yazılması, yüz binlerce ağızdan her sene yinelenmesi ve birçok Fatıha-i Şerif'in tekrar edilerek sürekli armağan edilmesiyle yazarını sürekli ödüllendiriyor. Görünüştaki bu kadar yüce ve büyük mükâfat bu ise bu yüzden sahip olduğu ve olacağı manevi saadetin ne kadar büyük olduğunu düşünmeli

Sıcak ve madenli sular Bursa'nın batı tarafında olup genellikle birbirine yakın olduğu halde ayrı ayrı cins ve özellikleri vardır.

Yeni Kaplıca – Çekirge ile Bursa arasında bir bayırda olup suyu kükürtlü büyük bir hamamdır. İçinde büyük ve yuvarlak bir havuzu vardır ki sıcak su aslanağzı tabir ettikleri bir mecradan ufak bir havuza dökülüp oradan büyüğe geçer. Daima akan kurnaları²⁷ olduğu gibi kurnaların yanında taştan yapılmış birer yerli banyo da vardır. Duvarları çini ile süslüdür.

Kara Mustafa – Yeni Kaplıca yakınındadır. Pek küçük ise de gayet ferah ve hoş bir kaplıcadır. Uzunlamasına iki ufak havuzu var ise de onlara havuz demekten çok banyo demek²⁸ daha uygun düşer. Üç kurnası olup suyu diğer kaplıcalar ile kıyas kabul etmeyecek derecede berrak, gümüş gibidir.

Büyük ve Küçük Kükürtlü Kaplıcaları - Bunlar da diğerlerinin yakınında bulunmaktadır. Havuzları uzunlamasına ve banyo gibi olduğundan yüzülecek gibi değildir. Kükürtlü Kaplıcalarına genellikle cilt hastalığına yakalananlar gelir.

Kaynarca - Kaplıcaların içinde en şifalı olmakla ünlüdür. Fakat diğerlerine nispetle pek adi bir şekilde inşa edilmiştir. Yüzülebilecek kadar bir havuzu vardır.

Eski Kaplıca – Çekirge'de olup suyu çeliktir. Bir Rum İmparatoru tarafından inşa olunmuş ve havuzun üzerindeki kubbe direkler üzerine oturtulmuştur. Kaplıcaların en büyüğüdür. Yeni kaplıcaya aslanağzı ve havuz konusunda tamamen benzer. Fakat diğer her yönden daha muntazam ve daha süslüdür.

Armudlu – Eski Kaplıca yanında olup armut şeklinde bir havuzu vardır. Suyu çeliktir.

Bu kaplıcaların suları doğal sıcaklıklarında olmayıp dışarıdan soğuk su ilavesiyle suyun özelliği bozulmadan soğutulmuşlardır. Gerçi yerliler sıcak suyu sevdiklerinden onlara göre tam istenilen sıcaklıkta olan su bizim için yine de pek sıcaktır. Kaplıcaların hepsinde odalar ve daireler vardır. Nisan'da yerliler, mayıs'ta tedaviye ihtiyacı olup da dışarıdan gelenler kiralarak kalırlar.

27 Kurna: Hamamlarda musluğun altında suyun birikmesi için yapılmış mermerden tekne.

28 Yazar burada banyo sözünü küvet anlamında kullanıyor.

Fakat kaplıcalara olabildiği kadar erken gitmeye gayret etmelidir ki hem temiz bulunsun hem de istirahat edilebilsin. Zira sonraları havuzlar pis bir su deryası halini aldığı gibi hamam da kapıdan bile bakılamayacak bir dereceye geliyor. Çünkü Kaynarca ile Armudlu'dan başka diğer kaplıcaların kadınlar için haftada birer defa özel günleri vardır. Özel günlerde Bursa'dan yerliler ve göçmenler takım takım ailece gelirler ve yemek yedikten sonra içeri girerek akşama kadar hamamda güzel bir şekilde eğlenirler. 20 dakika oyalanmanın bile bizde çarpıntı ve baygınlık hâsıl ettiği sıcak yerlerde sindirim sırasında uzun zaman bulunmak gibi sağlık kurallarına tamamen zıt olan bu durumun nasıl olup da sıhhatlerini olumsuz bir şekilde etkilemediğine şaşırdım. Yalnız büyükler olsa yine ne ise. Hele ufacık çocuklar, onların bu hale, bu alışkanlığa tamamen uyduğunu inkâr etmek mümkün değilse bile bünyelerinin müsait bulunduğu aşikârdır.

Hamamda yıkandıktan sonra ufak bir soğuk algınlığı insanı birçok hastalığa uğratabileceğinden kendini korumaya pek dikkat etmelidir.

پروسه جمیدی زراعت عملیات مکتبی ایله سرلر

Bursa Ziraat Mektebi (Numune Çiftliği)

20 Ramazân 1313 (Sayı:53- Sayfa 1-2) 5 Mart 1896

Onuncu Bölüm

Hava o kadar berrak bir halde ki, o ana kadar bulutların bakışlarımızdan sakladığı Keşiş Dağı'nın bembeyaz zirvesi bile gülümsüyor. Gökyüzü saf bir derecede, hiçbir toz zerresi bulaşmamış tertemiz bir kalp gibi lekesiz masmavi bir göze benziyor. Güneş parlak bir şekilde ilkbahar'ın yeryüzünde meydana getirdiği gözle görülen bolluğu zemine ışıklar saçarak alkışlıyor zannediliyordu.

Bizim gibi o esnada görmek ve gezmekten başka bir şey düşünmeyen gezginlerin böyle bir günden yararlanmak istemeleri tabii değil midir? Hemen arabalara binerek Karaman Köyü'nde²⁹ bulunan Numune Çiftliği'ne gittik. Kâinat baştanbaşa tazelik ve körpeliğe bürünmüştü. Kaplıcalardan gelen sıcak suların yol kenarından yeşillikler arasından beyaz dumanlarını savurarak akması, leyleklerin sürülerle o geniş ovada seyrek adımlarla dolaşması, subaşlarında, ağaçlıklarda bülbüllerin hoş ve etkili nameleri ve onlarla rekabet edercesine cıvıldaşan diğer kuşların hoş sesleri, zümrüt renkli otlarla uzaktan yabani çiçekler gibi görünen koyun ve kuzuların yakınlaştıkça duyulan hazin meleyişleri cennet gibi bir dünya oluşturmuştu.

Açık bir arabada, etrafımızı çeviren rengârenk tabiatın meydana getirdiği koku ve güzelliğin etkisinde olarak Nilüfer Deresi'nin (Bursalıların deyişiyle “*Ulufer*”) üzerindeki kagir köprüden geçip düz ve muntazam bir yolu takip ederek Numune Çiftliği'ne vardık.

Numune Çiftliği geniş bir ekili arazinin ortasında olup önünde bulunduğumuz zarif ve sağlam kagir bina Ziraat Mektebiydi. Biraz ötede ahır binası ve diğer tarafta evcil kuşların kümesleri bulunmaktaydı. Hepsini gezdik. Tertip ve düzenlerini alkışlamaya değer bulduk. İntizam ve temizlik ne güzel şeydir. Ahırları ve kümesleri bile göze hoş gösterir.

29 Karaman Köyü günümüzde Nilüfer İlçesine bağlı bir mahalledir.

Kümeslerin önünde tavukların gezinmeleri için tel ile ayrılmış bulunan yerde yine telden bölmeler yapılarak içine türlü türlü cinslerde kuşlar ayrı ayrı koyulmuştu. Ve bölmenin birinde makine ile çıkarılan piliçler vardı.

Piliç çıkaran makine tahtadan yapılmış ufak bir sandık büyüklüğündedir. Sahip olduğu çekmecelere yumurtalar dizilir. Özel kısmında gaz yanıp küçük haznesindeki suyun harareti lazım gelen ısı derecesine bulunduğu 22 günde piliçler çıkıyor. Isı gereğinden fazla olursa makinenin üzerindeki ufak kapak kalkarak fazla harareti dışarıya gönderiyor.

Piliçler çıktıktan sonra analık vazifesini ifa eyleyen bir ufak makine daha var. O da gaz ile ısıtılmış olup alt tarafına konulan ve yere temas eyleyen çuha parçaları kanat hizmetini görmektedir. Kuluçka makinesi ara sıra kuluçka sesi bile çıkarmaktadır.

Evcil kuşlar kısmını seyretmek bizi bir hayli eğlendirdi. Sonra ahırlar tarafına geçtik. Temiz, havadar ve ışıklı barınaklarında evcil hayvanlar iki tarafı yemliklerin önünde sıralanmışlardı. Ortada siyahlı beyazlı büyük bir boğa nazarı dikkatimizi çekti. Mini mini buzağıları okşayarak aralarından geçip atların bulunduğu yere gittik. Çeşitli cinslerde atlar iki sıralı bağlanmış duruyor. Gelenlerin kim olduğunu anlayacaklarmış gibi başlarını çevirerek, kulaklarını kaldırarak ve bize çevirerek bakıyorlardı.

Kısaca bugünkü seyahatimizin ruhumuzu okşayıcı güzelliğinden fevkalade memnun olduk. Böyle faydalı işlerin ilerlemeyi isteyen padişahımıza yakışır bir şekilde memleketimizin her tarafında yapılmasını temenni ederek Çekirge'ye döndük. Dönüş yolunda çiftlik arazisi içindeki bir tarlada çalıştıklarını gördüğümüz mavi gömlekli bir kaç kişi adi tarım işçilerine pek benzemiyordu. Sanırım onlar Ziraat Mektebi'nin öğrencilerinden olup derslerinin uygulama kısmını gerçekleştiriyorlardı.

Çekirge'ye vardığımızda akşama daha bir kaç saat vardı. Böyle güzel bir günün bir kısmını evde geçirmek istemedik. Arabadan inerek dağlara doğru gezintimizi devam ettirdik. Dağda dolaşa dolaşa üzeri ve yanları örtülü, önü açık olan ve önünde oturmak için birkaç tahta sıra bulunan küçük bir binaya kadar gittik. Oraya Kadı Köşkü deniliyordu.

Aman Yarabbi! Bu ne ulvi güzellik. Sanki Tanrı baharın güzelliklerini dağıtırken Bursa'ya pek büyük bir özellik bahşetmiş. Bu ne bereketli toprak, ne kadar çeşitli bitkiler ve rengârenk çiçekler. Ötede beride çok sık olarak görülen dağ gülleri ve çalılar arasında yeşermiş yabani menekşeler ve bizim tarafımızdan bilinen, bilinmeyen çiçeklerin gelişigüzel bir halde görünüşü buraların, bu dağ ve çiçeklerin doğal olduğuna inanmayıp, tabiatı taklit ederek gayri muntazam bir şekilde

düzenlenmiş bir bahçe olduğunu düşündürüyor.

Çalılar arasında, ağaçların dallarında ötüşen kuşların ruhumuzu besleyen şarkıları sık sık rastladığımız membaların gönül okşayıcı şırıltıları burayı çok güzel bir şekilde zevk ve şevk içinde bulunduruyordu.

Biz hem her biri Allah'ın kuvvet ve kudretinin delili olan tabiatın güzelliklerini şaşkınlıkla seyrediyor hem de pek bol görünen ve hoşumuza giden salep ve bazı soğanlı çiçekleri çakıllarla toprağı kazarak kökleriyle çıkarıyorduk. Daha sonra onların epeyce bir miktarını İstanbul'a kadar götürmek zahmetine katlandık ise de hepsi kurudu ve emeğimiz boşa gitti.

Güneşin ufku hayret verici bir kıvıllıkla boyaması artık bu ruhani zevk ve bedeni meşgaleye bir son verip eve dönüş zamanının geldiğini hatırlatıyordu. Gözümüz, gönlümüz bu göz alıcı güzellikteki yerde kalarak çaresiz küçük sevimli evimize döndük.

Setbaşı, İpekçilik Caddesi

27 Ramazân 1313 (Sayı: 54-Sayfa: 1-2) (12 Mart 1896)

On Birinci Bölüm

Bir gün de Bursa'nın pek yüksek bir yerinde bulunan Kasr-ı Hümayun'a³⁰ gitmeye karar verdik. Artık bendeki sevinci hiç sormayınız.

Kasr-ı Hümayun'a gitmek için tabii Setbaşı Köprüsü'nden geçeceğiz. Oh' ne saadet... Çocukluk yıllarımdan beri hasret çektiğim o güzel yeri, o zümrüt renkli çayırıları, tabii kayaları ve Keşiş Dağı'ndan eriyip inen kar sularının beyaz köpükler halinde dalgalar meydana getirerek gürültülü bir şekilde akışını nihayet tekrar göreceğim için çok seviniyordum.

Gerek o gün, gerekse diğer günlerde Setbaşı Köprüsünden defalarca geçtim. Hayret yıllardan beri gözümün önünden gitmeyen o güzel manzara nerede? Köprü'nün şimdiki hali nerede? Aralarında asla benzerlik yok. Fark pek çok.

Acaba o zaman gördüğüm bir başka köprüydü de çocukluk hayalimde Setbaşı Köprüsü diye mi kalmış? Yoksa o tarihten beri köprü değişikliklere mi uğramış. Yahut geçen zaman içinde farkında olmadan zihnimde ona istediğim gibi bir şekil mi vermişim? Her nasılsa şimdi gördüğüm köprüyü, zihnimde ve gözümde canlandırdığım ve canı gönülden seyretmek istediğim köprüye benzemediği için çok üzüldüm. Daha sonra Gökdere üzerindeki diğer bir köprüden de geçtim ise de hayal ettiğim manzara orada da yoktu.

Demek ki uzun zamandan beri hatıramın sayfalarına nakşolmuş olan bu güzel

---

30 Yazar burada Hünkâr Köşkü'nü kastetmektedir. Yazar köşkün yapılış tarihini yanlış vermiştir. Kasr-ı Hümayun: Günümüzde Hünkâr Köşkü Müzesi olarak kullanılmaktadır. Uludağ'ın eteklerindeki Temenyeri'nde, Abdülmecit devrinde av köşkü olarak yapılmıştır. 1859'da inşa edilen köşk, 19 günde tamamlanmıştır. Abdülaziz ve V. Mehmet (Sultan Reşat) de köşte konaklamıştır. Bursa ziyaretleri sırasında Atatürk'ün de konakladığı köşk 2003 yılında müze olarak ziyarete açılmıştır.

hayal tamamen veda etmiş. Artık bu hayalin gerçeğini bulmak isteğinden tamamen vazgeçmem gerekiyor. Vah vah!... Keşke burayı görmeseydim. Bir gün olup ta o hayali görebilmek ümidi daha tatlı idi.

Nihayet araba ile birçok yokuşlardan çıkarak Kasr-ı Hümayun'a vardık. Bu köşk ufak bir köşk olup 1260 (1845) hilafetin sahibi padişahımız, cennetmekân Sultan Abdülmecid Han Hazretleri'nin Bursa'yı ziyaret edeceği duyulur duyulmaz, burada bulunan bir köşk satın alınarak, yerine hep beraber 18 günde şu görülen köşk yapılmış. Köşkün korunmasına özen gösterildiği için hala sağlam durumdadır.

Buranın doğal güzelliği şehre ve ovaya hâkim olması, köşke ayrı bir göz alıcı güzellik katıyor. Hele bir tarafında düzenlenmiş olan ufak bir bahçede tahminen 25-30 cm çapında berrak bir suyun daima akar vaziyette olması, güneşin ışıklarının yansımalarıyla billur gibi parlayışı doyulur bir manzara değildi. Bu su Bursa'da "Gümüüş" ve "Yeğni"³¹ ismiyle anılan en güzel sulardan biri imiş.

Gerçi İstanbul'un memba suları ile kıyaslanması mümkün değil ama içimine bir diyecek yoktur. Hele saflık ve berraklığını yabancı gözlerden saklamak istiyormuş gibi, bu sudan koyulan bir bardağın dışının ince bir örtü ile kaplanmış gibi olması suyun soğukluğunu anlatmaya yeterlidir.

Bu tepeden şehri seyretmeye koyularak nazar dikkatimizi çeken binaların neler olduğunu ve kimlere ait olduğunu belirlemeye ve tahmin etmeye çalışıyorduk. Uzakta gördüğümüz yeşil boyalı binanın ne olduğunu Bursalı arkadaşımıza sorduk. Şeyh Üftade Hazretlerinin nurlu türbeleri olduğunu söyleyince, o civarda o kadar dolaştığımız halde, bizi her zaman ziyana uğratan unutkanlık nedeniyle ziyaret edemediğimize o kadar çok üzüldük ki, ben bu konuda kendimi affedemiyorum. Arkadaşım da kabahati Bursalı arkadaşımıza atarak diyor ki:

— Hani memleketinizde siz bize yol gösterecektiniz? Arkadaşımız sizin kılavuzluğunuza hacet bırakmayacak surette İstanbul'da aldığı bilgilere göre hareket ederek seyahatimizi planladı. Şöhreti ikinci, üçüncü derecede kalan zevatın bile yerlerini gezdirdi, gösterdi. İnsanlık hali Şeyh Üftade'yi unutmuş. Hiç olmazsa onu da siz hatırlatmalı değil miydiniz? Şimdi de geç oldu, gidilmez.

O da cevaben:

-A hanımcığım, ben insan değil miyim? Ben de unuttum. Hem de siz yeni geldiniz ama Bursa'yı benden iyi tanıyorsunuz. Yerli olduğum halde hiç görmediğim yerleri siz bana gösterdiniz, diyordu.

31 Yeğni: Bursa suları hakkında yazılmış kaynaklarda bu isimde bir kaynak, bulunamamıştır. Ancak Temenyeri'nde Yeğniç isimli bir kaynak bulunmaktadır

Öyle ya, kendi düştüğümüz hatayı başkasında aramaya ne hakkımız var? Elimizde “*Güldeste-i Riyaz-ı İrfan*”³² gibi bir rehberimiz var iken biz unutursak, zavallı kadın unutmuş çok mu? Bursa’nın her cihetini tanımıyormuş, ayıp mı? İstanbul’umuzda gezmeye, görmeye değer az yer mi var? Hepsini biliyor ve geziyor muyuz ki? İşte böyle bir merak ile başka bir memlekete gitmek isteriz de kendi şehrimizdeki ziyarete değer yerleri görmekten ve gezmekten ne vakit istesek gitmek mümkündür düşüncesi bizi her zaman engeller.

---

32 Güldeste-i Riyaz-ı İrfan Vefeyat-ı Danişveran-ı Nadiredan. İsmail Belig’in eseridir. 1135/1723 yılında Bursa’da tamamlanarak Lâle Devri sadrazamı Damad İbrahim Paşa’ya (ö. 1143/1730) sunulmuştur. Güldeste, Bursa’nın fethinden tamamlandığı tarihe kadar geçen yaklaşık 400 yıllık süre zarfında Bursa’da yetişen, yerleşen, vefat eden Osmanlı sultan, şehzade, vezir, mutasavvıf, âlim, şair, musikişinas, hattat, nakkaş, meddah ve tabiplerinin biyografilerinin yanı sıra; şair olanların da şiirlerinden örnekler verir.

Bursa'da Flatür Fabrikası

11 Şevvâl 1313 (Sayı: 55-Sayfa: 3-4) 26 Mart 1896

On İkinci Bölüm

Bayırın alt başında bıraktığımız arabamıza binerek Bursa'da çok fazla bulunan ipek fabrikalarından birine gittik. Ufak bir merdivenden çıkarak girdiğimiz yer uzunlamasına bir salon olup ortasında baştanbaşa ipeklerin sarıldığı alet bulunuyordu. Aletin önünde kadınlar iki taraflı dizilmişler oturuyorlardı. Önlerinde, içinde sıcak su bulunan leğenlerin içinden elleriyle kozaların ucunu devamlı olarak ipek saran alete veriyorlardı.

Diğer birkaç kadın kozaları içinde sıcak su bulunan leğenlere koyup çalı süpürgesiyle çalkalıyorlar, kozalardan ipek uçları çıkıp süpürgeye sarıldıkça toplayıp diğer kadınların leğenlerine bırakıyorlardı.

Yapılan işlemi büyük bir dikkatle seyrettiğimi gören bir işçi kadın dedi ki:

— Hanım, eldiveninizi çıkarıp da şu suya parmağınızı soksanız ya, sıcak mı, soğuk mu anlarsınız.

— Biliyorum, zavallı kadının ellerinin hali suyun ne derecede sıcak olduğunu anlatıyor, dedim.

Hakikaten zavallı kadınların ellerinin derileri buruşarak mavimsi beyaz bir renk almış ve altından kırmızı kırmızı damarları gözükmekteydi.

Ah zavallılar cidden şayanı merhamettirler. Beş-on dakikalık bir oyalanmadan sıkıntıya düşerek alel acele dışarıya çıkmaya can attığımız bu sıcak yerde koza böceklerinin yaydığı nefret edilecek koku içinde ve elleri fevkalade sıcak bir suyun içinde her gün çalışmaya mahkûm olmak acınacak bir hal değil midir? Onları bu yorgunluk ve güçlülere dayanmaya sevk eden kuvvet geçinmek için çalışmak mecburiyetinden başka ne olabilir?

Velhasıl halleri beni çok üzdü ve dikkatimi çekti. Kendi kendime, “*Bu kadar zahmetli ve güç bir hayat yaşamalarına rağmen bunların arasında acaba mesut ve mutlu olanlar var mıdır?*” diye düşünürken sanki bu durumun açıklanması için gerçekleşmiş bir olay gibi, imalathanenin öbür başından parlak ve neşeli bir kahkahanın arkasından güzel bir sesle söylenen şarkıyı duymak endişe ve kararsızlığımın cevabı oldu.

Zaten dünyada bahtiyarlık nedir ki? İnsanın bulunduğu halden hoşnut ve razı olup kendisini bahtiyar hissetmesinden ibaret değil mi? İşte bu biçarelerde bu hale ve yere almışlar da hoş geliyor. Binaenaleyh demek ki bahtiyardırlar.

Gerçi onlarla bizim hayatımızı kıyaslayınca bizim içinde bulunduğumuz refah ve rahatlık gözümde layık olduğu derecede kıymet buldu ve Allah’a şükürler ettim. Fakat bazı hususlarda onların bize göre üstün olduklarını ve Allah’ın rızasını almış olduklarını vicdanen tasdik etmek durumunda kaldım. Çünkü geçimini sağlamak için el emeği ve alın teriyle yapılması haram olmayan işlerden olduktan sonra çalışanları çok takdir ederim. Erkekler olsun, kadınlar olsun benim nazarımda insanların kadri ve kıymeti pek değerli olup emek gösterdikleri ölçüde yücelirler. Bilmem siz bu düşünceyi nasıl karşılırsınız?

İşte onların başkasına ihtiyaç göstermeksizin kendi çalışmalarıyla geçinmelerinden dolayı bizden üstün olduklarını düşünüyorum ve fikrimce diyorum ki:

Biz onlara göre neyiz ki? Bir sürü tembel ve rahatına düşkün bir şekilde evlerde oturup; “*biz açız, bizi doyurun ve elbisesiz titriyoruz bizi giydirin,*” diyoruz. Bari bizi böyle rahat ve bolluk içinde yaşatanlara şükranlarımızı onların saadetlerini sağlamak için çalışmakla ve gayretle göstersek. Bize ait olan işler ve meseleleri güzel bir şekilde yerine getirsek yine iyi. Fakat nerede? Tabiatın kadına yüklediği görevleri bir bir sırtımızdan attık. Onları hala görevleri kabul edenler azınlıkta kaldı. En zor ve yorgunluk veren fakat pek tatlı bir görevimiz olan çocuk bakımında bile, onları doğurduktan hemen sonra sütanne ve çocuk bakıcıların kucağına teslim ettik. Sonra da sırasıyla dadı, mürebbiye, öğretmen ellerine teslim ederek yakayı kurtardık! İhtiyacımız olan her şey için açılmış çeşitli mağazalar ve terziler emrimize amadedir. Bu nedenle kendimizi dikiş ve biçki gibi zahmetlerden de kurtardık. Çok önemli ihtiyaçlarımızdan olan yemek pişirme ve buyur edilmesi işini de aşçılara bıraktık. Diğer hizmetleri de cariyeye ve hizmetkârlar yapıyor Bize ne kaldı? Yapılan bu işlere düzgün bir şekilde nezaret etmek ve yönetmek değil mi?

Bu kadarcık bir hizmet de medeniyetin geliştiği ülkelerde kadınlara çok görülmüş, Avrupa’da avukatlık, doktorluk, mühendislik gibi erkeklere özgü işlerde hizmete yöneltmek ise kadınların ev işlerine nezaret etmesini imkânsız hale getirmiştir. Sabahtan akşama kadar evinin dışında meşgul olan bir kimsenin akşam yorgun gelip de ev işleri ile meşgul olması mümkün müdür? İki karpuzun bir

koltuğa sığmayacağı pek tabii değil mi?

Hazır söz sırası gelmişken insafılı bir şekilde itiraf eylemeliyiz ki: Asıl şeref ve şan sahibi kadınlar vazifeşinas ve devamlı çalışan Müslüman kadınlara aittir ki, giyecekleri gömleğin bile pamuğunu kendileri bükür, bezini kendileri dokur. Kendileri biçer ve yine kendileri dikerlermiş. Süslemek için bizim gibi mağazalardaki hazır dantelâları, fistoları satın almayıp kendi elleriyle oylar yaparlarmış. Başlarının süsü dahi haberimiz olmadan servetimizi Avrupa'ya çeken – hayır yanlış söyledim-paramızı Avrupa'ya su gibi akıtan kurdeleler, dantelâlar, tüller, boncuklar değil, kendi yaptıkları zarif oylar imiş. Çoraplarının bile yünlerini kendileri eğirir, yine kendileri örerlermiş.

Gösterişi gözlerimizi kamaştıran Avrupa'da hayretle karşılanıp takdir görüp salonlara koyulan çevreler, havlular, kuşaklar ve saire bile hep onların becerikli ellerinin eseri olduğu için artık onların çabaları ve çalışmaları inkâr edilmeyecek derece ortaya çıkmıştır.

Bu kadınlar, hayatın akışının delili olan çocuklarını yetiştirme deneyimine sahip olup onları büyütenlerin bildikleri nice zahmet ve zorluklara dayanarak bizzat çocuklarını da bakıp büyümüşler, annelik görevlerini de yerine getirmişlerdir.

Fakat hepsi sağlam vücutlu olup zamanımızda çok fazla görülen sinir hastalıklarından uzak imişler. Demek oluyor ki, fikren ve bedenlen meşgul olmaları, kendilerini üzecek kuruntular yapacak kötü şeylerle zihinlerini meşgul etmeye ve bunun sonucu olarak meydana gelecek önemsiz hastalıkları vücutlarını dinleyip hissetmeye mani imiş. Zaten işte bu meşguliyetin yokluğu ile beraber herkes sinir hastalıklarına yakalandı. Bu durum nedeniyle de bizden üstün oldukları gibi daha da mutluymuşlar.

Evet, itiraf etmeliyiz ve itirafa mecburuz ki, şimdi biz kendini daha geliştirmiş kabul ediliğimiz halde meziyette onların çok gerisinde kaldığımız gibi kadınların yapması gereken görevlerin güzel bir şekilde yerine getirilmesi konusunda dahi onların topuklarına varamayız.

Onlardan fazla olarak iyi-kötü kendimizi ifade edebilmek şerefine haiz olduğumuzdan dolayı kendimizi hemen dev aynasında görmeyelim. Kadından beklenen özellik okumak ve yazmayı bilmek değildir. Belki o büyük nimetten okuma ve yazmaktan istifade ederek kazandıkları bilgilerle faydalı işler ortaya koyarak kendilerini düzeltmeleri ve evin saadet ve refahından kendi hisselerine düşen kısmını yerine getirmek olabilir.

Heyhat! Yazma yeteneği ve okumaktan faydalanmak şöyle dursun elindeki kamış parçasının kıymetini takdir etmekten aciz nicelerimiz sahibine Allah'ın pek büyük bir ihsanı o hayırlı aleti suiistimalden bile çekinmiyorlar.

Çekirge Meydanı

18 Şevvâl 1313 (Sayı:56 - Sayfa: 2-3) 2 Nisan 1896

On Üçüncü Bölüm

Şehrin içini ve çevresini bu kadar gezdiğimiz halde Mudanya'dan Bursa'ya gece gelirken karanlıkta etrafı seyretmekten mahrum kalışımızı bir türlü telafi edemediğimizi düşünüyorduk. Hele arkadaşım bu konuda diyordu ki:

— Hani şimendiferdeki kararımız? Araba ile bir köye kadar giderek seyredemediğimiz güzellikleri orada telafi etmeyecek miydik?

— İşte, Karaman Köyü'ne gittik ya!

— Çekirge ile arasındaki mesafe üç çeyrek saat bile olduğu şüpheli olan mamur bir çiftliğe gitmekle köye gitmiş oluyor muyuz?

Arkadaşımı haklı buldum. Medeni bir çiftlik ile adi bir köy hiç aynı olur mu? Gider hem uzaktan hayalimizde pek güzel bulduğumuz köy hayatını yakından görüp tanıyarak zevkli bir fayda sağlamış oluruz hem de şu hayranı olduğumuz güzel ovanın manzarasını yakından doya doya seyrederiz diyerek hemen gitmeye razı oldum.

Böyle uzak mahallere lando ile gidilirse tabii rahat edilir. Fakat landoyu ya akşamdan yahut sabahleyin pek erken tedarik etmeli böyle geç vakit Çekirge'de lando bulunamayacağından çaresiz bir faytona binerek önceden pek methini işittiğimiz Misi Köyü'ne³³ gitmeye niyetlenerek hareket ettik.

Güneş olanca parlaklığıyla dünyayı nura gark ediyor, fakat meydana getirdiği sıcaklık mevsime göre içinde bulunduğumuz açık arabada bize rahatsızlık verecek derecede değil. Ancak esen rüzgâra karşı bizi üşümekten koruyarak ısınmamızı sağlıyor.

---

33 Misi Köyü, günümüzde Gümüştepe Köyü olarak isimlendirilmiştir.

Daha önceki bölümlerde tarif etmekten acze düştüğüm türlü türlü tabiat güzellikleri arasında bir hayli yol aldık. Fakat arabamızın atları pek terlemiş ve yorulmuş gibi görünüyordardı. Bu bizim dikkatimizi çekti. Merhamet duygularımızla bu iki hayvanı bu kadar yorduğumuz için üzülererek neredeyse o günkü gezinti programımızdan pişman olma noktasına geldik. Nihayet arkadaşım dayanamadı:

— Zavallı hayvanlar, pek acıyorum. Ben inerssem yüklerini biraz hafifletmiş olurum da o kadar zahmet çekmezler, diyerek arabanın alçak olmasından istifade ederek durdurmaya lüzum görmeksizin yere atladı. Özellikle kırdı yürümeyi pek severim. Onun arkasından ben de atladım. Arabamız yavaş yavaş uzaklaşıyor biz de yürüyerek onu takip ediyorduk. Arkadaşım pek beğendiği bazı dağ çiçeklerini toplayarak bir demet yapıyordu. Herkesin bir merakı var ya bende onları saplarından ayırmaya bir türlü kıyamayarak yalnızca güzelliklerini seyretmekle yetiniyorum.

Güneş tam tepe noktasına gelmiş ve sıcaklığını gereği gibi hissettirmekte olduğundan arabada bıraktığımız Bursalı arkadaşım elimle işaret ederek semsiyelerimizi yere atmasını söyledim. İşaretimi anlamayıp, kendisini çağırdığımızı mı sandı yoksa o da bize katılmak mı istedi bilmem arabadan atlamağa davrandı. Bir de ne bakayım? Zavallı kadın yere yuvarlanmış, tekerlek üzerinden geçiyor. Aman ya Rabbi! Halimi mümkün değil tarif edemem. Gayri ihtiyari bir çığlık atarak koşmaya başladım. Ama ne endişeli yürüyüş!

Kadının görmeye dayanamayacağım kötü bir halde bulunması ihtimali adımlarımı geriye doğru çekiyor, halini bir an evvel görmek merakı da bilakis ileriye sevk ediyor. İşte bu iki zorlayıcı kuvvet arasında koşmak derecesinde bir süratle ilerliyordum. Açık mor renkli bir salep çiçeğini elindeki yabani çiçek demetine ilave etmek üzere koparmak ile meşgul olduğundan olaydan haberi olmayıp halimden ürken arkadaşım hem benim ardım sıra koşuyor hem de “*Ne oldu Allah'ımı sevenen*” diye durumu açıklamamı istiyordu.

— Ne olacak, kadın atlayayım derken düştü. Tekerlek üzerinden geçti ya tehlikeli bir halde ise yahut bir yeri kırıldı, incindiyse... Ah ben sebep oldum, keşke semsiyeleri istemeyeydim, dedim.

— Hayır, siz değil asıl ben sebep oldum. Zira arabadan evvela atlayan benim diyerek beni teselli ediyor, ilaveten Aman ya rabbi! Bu kadın bizim başımıza bir iş getirecek üçüncüsünden Allah saklasın diye söyleniyordu.

Kadının yanına vardığımızda düştüğü yerden kalmıştı. Onu ayakta görünce üzüntüm tam tersine dönerek sevindim. Neyse ki düşüşü tehlikeli bir surette değilmiş, tekerlek elbisesinin üzerinden geçmiş, uzaktan yanlışlıkla vücudunun üzerinde geçti zannetmişim. Oh! Elhamdülillah rahatladım. Hatta arkadaşım

aralarında geçen şu konuşmaya gülecek kadar kendime geldim. Arkadaşım, tuhaf bir şekilde diyordu ki:

— A ihtiyar çocuk! Üstesinden gelemeyeceğin şeye ne teşebbüs eder de herkesin yüreğini oynatarsın? Dikkat etmedin mi ki bizim atladığımız yer düzdü. Hiç bayırda atlanır mı?

O da cevaben diyordu ki:

— Sanki siz atlarken tehlike yok muydu? Ah cahillik ne kadar olgun olsanız da bazen böyle tedbirsizlikler yaparsınız. Ben de size uyarım, böyle tehlikeye uğrarım.

Artık itirazda, çıkmakta hangisinin haklı olduğuna siz karar verin. Bana sorarsanız ihtiyar arkadaşı pek haklı bularak tedbirsizliğimizin cezasını beş-on dakikalık telaş ve heyecan içinde geçştirdiğimizden dolayı kalben Cenab-ı Hakka şükürler ediyor idim.

Tamamıyla hatırımda kalmamış fakat sanırım iki saatte köye vardık. Misi Köyü bayır bir yerde kurulmuş olup beyaz ve siyah renkte taştan topraktan ve tahtadan yapılmış köhne evleriyle manzarası pek fakirhanedir. Gerçi tabii güzellikler açısından pek hoş ve süslüdür. Dağ, taş, bayır, kaya, ağaçlık, bağ, bahçe, velhasıl insanların hoşlanıp hayran kalacağı her türlü manzaraya sahiptir.

Burada tabiatın en üstün güzelliklerinden biri, sahili bazı yerlerde kumluk bazı yerlerde sazlık bazen de çalılık hem de çiçekli çalılık olan ve dağlardan kesip içine attıkları büyük ağaçları köye nakletmek hizmetini gören Nilüfer Nehri'dir. Biz bazen Nilüfer'in kenarındaki toprağın biraz yüksekliğinden meydana gelen tabii bir set üzerinde gayet ulu bir ağacın güzel gölgesinde oturup suyun daimi bir şekilde akmasıyla yüzeyde oluşan ufak dalgaları seyrediyor bazen de nehrin kıyısındaki kumluk üzerinde gezinerek eğleniyor idik.

Daima İstanbul'a gelip gittiği için önceden tanışıklığımız olan bir köylü kadın gelişimizden haberdar olarak koşarak geldi. Onun ardından tanımadığımız daha birçok köylü kadınlar da onun ardından birbirleriyle yarışarcasına misafir edici ve ağırlayıcı davranışlar gösterdiler.

Bu şairane yerde biraz dinlenmeden sonra kadınlar bizi köylerinin iç kısımlarına götürerek küçük bir cami, Nilüfer'in kuvvetiyle çalışan değirmenlerini, çamaşır yıkadıkları yeri ve hamamı gezdirip gösterdiler. Tanışık olduğumuz köylü kadın dedi ki:

— Bakınız hanımlar, bizim hamamımız sizinkilere benzemediği gibi fiyatı da benzemez. Adam başına 5 paradır.³⁴Parası olmayan bir yumurtaya da girebilir. Ama

34 Para: Osmanlı para birimi. Değeri kuruşun kırkta birine eşittir.

biraz karanlıkça imiş, avlusu toprak imiş ne zararı var. Sizin İstanbul'unuzda bir hamama girecek oldum bana birçok neden gösterip beş kuruş³⁵ istediler. Tövbe olsun. Ne o parayı veririm ne de hamama girerim. Ben beş kuruşu ne zahmetle kazanıyorum biliyorlar mı? Pekmez kaynatıyorum, cevizli sucuk yapıyorum, buradan İstanbul'a kadar götürüp satıyorum da okkasına³⁶ beş kuruş vermeye nazlanıyorlar. Sonra da kolayca benden 5 kuruş almaya kalkışıyorlar, yollu köylüce bir tarz ve şive ile aklından geçenleri bize anlatıyordu.

Nihayet hem gezinmek için gittikleri hem de ziyaretgâh olarak kabul ettikleri bir yere götürdüler ki batıl inançlarına göre orada mübarek "*Kavacık*" ismini verdikleri bir zat defnedilmiş.

Lâkin biz oralarda büyük bir ağaçtan başka ne bir mezar, ne de ona dair bir emare göremediğimiz için hafif bir tebessüm ederek:

—Canım bu "*Kavacık*" değil. Adeta kocaman bir kavak ağacı diyerek gerek "*cık*" küçültme edatını lüzumsuz görüşümüzü söylerken ve bazı geceler buradan darbuka ve şarkı sesleri gelir demelerine karşılık:

— Ne tuhaf evliya çalgı da çalıyor, diye karşılık vermemize, aslında apaçık olan manayı anlamayarak "*Ah ne büyük zattır. Ne maksat için buraya Mevlid-i Şerif adasak mutlak arzumuz gerçekleşiyor,*" diye cevap verdiler. Artık saflıklarının derecesini anlayınız!

Velhasıl köy hayatımı düşündüğümün kat kat fevkinde hoş buldum. Oradaki çalışarak yaşama, huylarındaki saflık ve dürüstlük medeniyetin bir takım kurallarından bağımsız olmaları pek hoşuma gitti.

Bir kadın dışında diğerleriyle yeni tanıştığımız halde hepsinin bize gösterdikleri safiyane hürmet, sevgi ve meyve mevsimi olmadığı için bahçelerinin mahsullerinden bize ikram edemedikleri için üzüntülerini bildirmeleri yapmacıksız ve takdir edilecek bir şeydi.

Akşam olup dönmeye kalkıştığımızda "*Gelmek elinizde ama gitmek elinizde mi ki? Bu akşam kalınız da sizi eğlendirelim,*" diyerek dönüşümüzü engellemek istiyor ve bunu ısrara kadar vardırıyorlardı.

Gönüllerini hoş etmek için güzel bir şekilde dönmeye mecbur olduğumuzu söyledik. Kırk yıllık ahabmışız gibi arabaya kadar uğurladılar. Ağızlarından dökülen dualar ve övgülerle, memnuniyetlerini ifade ederek kiraz zamanı için

35 Kuruş:Osmanlı para birimi. Değeri 120 akçe veya 40 paraya eşittir. İlk kuruşlar 6.25 dirhem (20gram) ağırlığında ve yaklaşık %60 gümüşten basılmıştır.

36 Okka: Osmanlı ağırlık ölçüsü birimi. 1282 gram karşılığıdır.

yapılan davetler arasında veda ederek ayrıldık. Doğrusu gerek köyün güzellikler gerek bu saf kadınların davranışları kalbimde pek hoş bir tesir bıraktı.

Misi Köyü Okulu

3 Zî'l-kaâde 1313 (Sayı: 8-Sayfa: 2-3) 16 Nisan 1896

On Dördüncü Bölüm

Bursa'daki onuncu günümüzdü. Beni kendisine o kadar hayran bırakan ve âşık eden tabiatın güzelliğine alışmaya başladığımızdan ilk zamanlardaki gibi etkilememeye başladı. Bursa'yı tamamen gezip, görüp tanıdığım düşüncesini taşıdığım için her yönüyle hatıralarımdaki bir zevk âlemi olan Bursa ile bu defaki seyahatten duyduğum zevki mukayese ediyor, bu mukayese sonucunda öncekine nazaran şimdikini pek zevksiz ve neşesiz buluyor, sıkılıyordum. O vakte kadar benim zihnen ve kalben güzel bir şekilde oyalanmamı sağlayan Bursa artık bana iç sıkıntısı veriyordu. Kısaca artık buradan ayrılmak için can atıyordum.

Nasıl bir yol önerirsen önereyim arkadaşımın kabul edeceğini bildiğim halde sadece fikir danışmış olma için arkadaşşıma dedim ki:

— İşte köylere kadar giderek Bursa'nın çevresi ve içini iyice gezdik, gördük. Artık aynı yerleri tekrar gezip görmekte ne zevk olabilir. Haydi, şu 15 günlük izin süremizi burada boş yere geçirmeyelim de buradan kara yolu ile İzmit'e giderek uzunca bir karayolu seyahati sefası sürelim. Gerçi İstanbul'dan İzmit'e gitmek daha kolay ise de, İstanbul'a döndükten sonra tekrar böyle bir seyahat gerçekleştirmek bizim için en zor hatta mümkün olmaktan çok imkânsız olabilir.

— Zaten ben size bağılıyım kardeşim. Özellikle birkaç saat olsun denizden gitmekten kurtulacağımız için bu seyahat benim canıma minnettir. Zira denizden korkuyorum. Kara yoluyla olduktan sonra dünya seyahati bile teklif etseniz memnuniyetle kabul ederim.

— Siz denizin tehlikesinden, ben de tutmasından korkuyoruz! Sebepler değişik ama sonuç aynı korku değil mi? Demek ki müttetikiz.

İşte bu konuşma üzerine hemen hazırlanmaya başladık. Niyetimizi öğrenenlerden bazıları:

—Seyahatiniz ne eğlenceli olacak. Yollar emniyetlidir. Gidin Allah selamet versin, diyorlar. Diğer bir kısmı da özellikle yolculuk sırasında geçmek zorunda kalacağımız Ahu Dağı'nın tehlikeli olduğunu belirterek bu seyahatten vazgeçmemizi tavsiye ediyorlardı.

Bizi kararlılık gösterdiğimiz bir şeyi yapmaktan alıkoyacak kuvvet olsa olsa validelerin yasak etmesi olabilir. Onlar da uzakta bulundukları için kararımızın ne olduğunu bilmediklerinden bu konuda bize itiraz edenlere, “*Korkacak ne var?*” diyerek ertesi gün tevekküle sığınarak arabalara binip tedbir olarak yanımıza iki de süvari jandarma askeri alarak Bağdat Yolu denilen ve şehrin sınırını çizen şoseyi takibe başladık.

Yol yumurta yuvarlansa kırılmayacak derecede düzgün. Dağlar, ovanın yayılmasına uygun. Yeşillikler arasında çıplak gözle görülebilecek büyüklükte olan köyler dikkat çekiyor. Arabamız geniş ve rahat. Arkadaşlar uygun. Velhasıl her türlü rahatımız mükemmel bir şekilde her kilometre başında yol kenarına koyulmuş olan işaretleri birer birer sayarak yolumuza devam ediyorduk.

Şu araba seyahatinden meydana gelen sefayı size tarif etmek mümkün değil. Nasıl mümkün olabilsin ki? Zaten mevsimleri hepsini kendilerine mahsus bir güzellik bularak ayrı ayrı severim. Bu seyahatte ise yüksek yerleri seyrederken kışın güzelliğini seyretmek için bakışları biraz ileriye doğru çevirmek yeterli geliyor. Baharın güzelliğini seyrederek hoşnut olurken güz mevsiminin göstergesi olan beyaz renge bürünmüş dağlar yolumuz devam ettikçe devam ettiğinden bahar ile kış bir anda, aynı bakışla seyretmekten büyük zevk alıyoruz.

Hem de öyle bir kış mevsimi ki özelliğine uygun olarak kederli değil, bilakis o aylarca erimek bilmeyen kar tabakalarının bazı yerleri göz kamaştıracak derecede parlıyor. Diğer bazı kısımları da gölgede kalmış olduğu için donukça bir renk aldığı için gümüşten levhalar meydana getiriyor.

Böyle aynı cinsten manzaranın sürekli bir şekilde yer değiştirmesinden bir an geldi ki bir panorama seyrediyorum sandım. Bazen de kendimi bulunduğumuz âlemden çıkarak diğer bir cennet âleminin seyrine çıkmış zannettim. Kısaca ne desem o manzaranın ulviyetini size hakkıyla anlatamam.

Birkaç saat sonra Aksu Kasabası'na³⁷ vardık. Hayvanlarımızı dinlendirmek üzere yolcuların dinlenmesine ayrılmış bir yerde biraz oyalanıp, dinlendikten sonra

37 Aksu Kasabası: Günümüzde, Bursa İli Kestel ilçesine bağlı köy.

yine yolumuza devam eyleyerek akşamüzeri İnegöl Kazası'na ulaştık. Gece yola devam etmemek için memleketin ileri gelenlerinden, muhterem bir kişinin evinde konaklamak için hürmetle ve iyi bir şekilde ağırlanmak üzere kabul olunduk. Hane halkı bir ihtiyarca hanım ile iki gelini 1 hizmetçi, bir de işçiden ibaretti. Önceden ailemizi tanıyor iseler de biz kendilerini yeni tanıyorduk.

Kaldığımız ev kasabanın içindeki evlerin en büyük ve biçimlisi olup yeni inşa edilmişti. Gelin hanımlar bizi sokak kapısında karşıladılar. Onların gösterdiği yoldan, toprak bir avluyu geçerek, birkaç ayak merdiven ile bahçe tarafı tamamen açık, alçak tavanlı bir sofaya, oradan da bir tarafı baştanbaşa pencereler, diğer tarafında da oda kapıları bulunan diğer bir sofaya çıktık. Şu Bursa ve çevresinde oturan halkın etrafı açık sofalar ile kış mevsiminde nasıl barınabildiklerine şaşıyordum.

Oturduğumuz oda ise yerli malzemelerden yapılmış “Çatma”³⁸ denilen zarif kumaşın beyaz zemin üzerine fes rengi kabartmalısıyla döşenmişti. Öğrendiğimize göre o civarda hala bu kumaşın dokunduğu özel el tezgâhları varmış.

Gerek döşeme tahtalarının temizliği, gerek minder örtüleri ve perdelerin Keşiş Dağı'yla rekabet edencesine beyazlığı ev sahiplerinin karakterlerini ve temizliklerinin açık delili idi. Taşralıların süsleme gibi kendilerine önemsiz görünen konularda fazla para harcamadıkları göz önüne alınırsa perde ve örtülerin kenarlarını süsleyen kroşe dantelâların gelin hanımların eseri olduğuna şüphe kalmıyordu.

Evde hizmetçi var. Fakat yinede bütün hizmeti hanımlar yerine getirmekle beraber biri salıncakta diğeri biraz daha büyük iki çocuk ile de ilgileniyorlar. Bir kadın işçileri bulunduğu halde yine yemeği kendileri hazırlıyorlar ve mutfağa girdiklerinden bizi haberdar etmemek için sıvanmış kollarını merdiven alt başında indirerek gül renkli basmadan mamul olup mutfağa dahi onunla girdikleri halde hiçbir yerinde leke ve kirden eser görünmeyen elbiseleriyle nöbetleşe yanımıza gelip oturarak bizi yalnız bırakmamağa çalışıyorlar.

---

38 Çatma: Dokunuş tekniği açısından bir çeşit kadife olan döşemelik kumaş.

İnegöl

10 Zî'l-kaâde 1313 (Sayı:59-sayfa:2-3) 23 Nisan 1896

On Beşinci Bölüm

Biz onların ev işi, mutfak işi çocuk bakması ve misafirler ile sohbet gibi zor işleri devamlı surette güzel bir şekilde yerine getirdiklerini gördükçe arkadaşımla “*Görüyor musunuz kadın nasıl olur imiş?*” diye karşılı olarak işaretle ima ediyor, onlar dışarı çıkınca haklarında aklımızdan geçen takdir sözlerini belirtiyor ve kendimizi bu konuda onlardan pek aşağıda görerek kendimizi yeteneksiz buluyorduk.

Hamdolsun, bizde böyle kadıncıklar nadir olmadığı için onları hayret içinde takdir ettim. Fakat şu satırları okuyanlardan çoğu bunların günlük işleri olması sebebiyle doğal karşılayarak, aşağı bile görebilecekleri malum ise de ben onların yerinde olsam anlattığım işlerin birini güzel bir şekilde tamamlasam bile bir diğerini tamamıyla yerine getiremeyeceğim için şu birkaç satırı onları övmeye ayırdım.

Misafirperverliği, henüz eski saflığını kaybetmemiş böyle yarı medeni yerlerde görmeli. Başka hiçbir ikram ve hürmet olmasa bile sadece ev sahiplerinin yeniden yapılmış veya dünya kendilerine bahşedilmiş gibi gösterdikleri memnuniyet ve güler yüzlülük ziyaretçiler için yeterli iken misafirin hizmetleri ve rahatlarını sağlamak için gösterdikleri gayret ve sebat cidden takdiri şayan insanlık örneğidir.

Misafiri ağırlama derecesi hakkında bir fikre sahip olmanız için söyleyeyim, büyük annemiz yerinde olan evin büyük hanımı bile hizmetimize koyuyor. Ve sanki kendi arkadaşlık ve sohbeti yetmiyormuş gibi komşu olan Yenişehir göçmenlerinden hoş sohbet bir hanımı çağırarak, daha güzel bir şekilde vakit geçirmemiz için gayret gösteriyordu.

Akşam oldu yemeğin hazır olduğunu haber verdiler. Merdivenden inerek girdiğimiz yemek odasında bakır bir sini üzerine beyaz örtü örtülerek ve etrafına da şilteler koyularak hazırlanmış olan sofraya oturduk. Yemekler alışıktı olduğumuz

şekilde her biri diğerinden daha enfes bir şekilde pişirilmiş ve hazırlanmıştı.

Bizim için akşamki yemeğin dayak yemek ile beraber olduğunu söylersem şaşırır mısınız? Sebebini açıklayayım da bakın haksız mıyım? Bursa'da iken nekahet döneminde bulunan hastalar gibi tavuk çorba ve sütlü yemekler ile yetinerek İstanbul'da yediğimiz diğer yemekleri yiyemiyorduk da bu hali de Bursa'da kıvırcık etinin olmaması, satın alınan karaman etinin kabalığı, lezzetsizliği ve bilhassa yanımızdaki kadının aşçılıktan anlamamasına bağlıyorduk.

Halbuki! İstanbul'da bırakmışız gibi daha vapurdayken başlayan iştahsızlık, Bursa'nın iyi suyudur diye içtiğimiz suların tesiriyle daha da çoğalmış İstanbul'a dönünceye kadar bu durum sürüp gitmişti. İnegöl'de konakladığımız akşam da bu durum tabii olarak devam ettiğinden canımız istemeye istemeye ağzımıza aldığımız her lokma iki misli büyüyordu. İçinde bulunduğumuz bu kötü durum nedeniyle bizim için büyük bir özenle hazırlanan yemeğe gereğince rağbet gösteremememiz gerçek durumu bilmeyen ev sahiplerinin üzülmelerine ve gücenmelerine sebep olacağı için ayrıca üzüliyorduk.

Hele ev sahibinin yemek yememekle sahte bir nezaket gösterdiğimizi zannederek şüpheye düşmesi ve bu nedenle yememiz için ısrarı zorlamaya kadar vardırması ve yemeklerin iyi olmadığını dair sitemli sözleri bizi gittikçe daha zor bir durumda bırakıyordu.

Biz her ne kadar Bursa'ya geldik geledi ilk defa olarak bu kadar çok yemek yediğimizi söylüyor isek de bu konudaki sözlerimizi nezaketen söylenmiş iltifat sözleri olarak karşılıyor, yine kendi sabit fikirlerinde ısrar ederek ne kadar olsa kendi yemeklerinin İstanbul'da aşçıların pişirdiği yemeklere benzemediği için bize hoş gelemeyeceğinden bahsediyorlardı. İstemeyerek yemek yemek ne büyük bir azapmış!

Yemekten sonra yine yukarıdaki büyücek odada oturuyorduk. Birbiri ardınca gelen misafirlerin çokluğundan odadaki minder, kanep ve sandalyeler yetmediği için dışarıdan birkaç şilte³⁹ ilave etmeye mecbur oldular.

---

39 Şilte: Üstüne yatmaya ya da oturmaya yarayan, içi pamukla veya elyafla doldurulmuş, kılıftan olunan bir çeşit yatak.

17 Zi'l-kaâde 1313 (Sayı: 60-Sayfa 2-3) 30 Nisan 1896

On Altıncı Bölüm

İnegöl Bursa'ya 8-9 saatlik mesafede olduğu halde halkının telaffuz şekli ve şiveleri Bursalılardan daha kaba olduğu gibi her hususta onlardan daha az gelişmiştir. Hatta bazılarının mütereddid halleri ve mahcup konuşmaları şehir hayatını bilmemeleri, cahil olmaları nedeniyle bize karşı bir hata yapmaktan çekindiklerini gösteriyordu.

Bir müddet dereden, tepeden konuşuldu. Daha önce anlattığım Yenişehirli Hanım oldukça münevver bir kişi olduğundan sözleri gerektiği şekilde dinleniyor ve söz sırası genellikle onda bulunuyordu. Bu hanım İnegöl hakkında bize epeyce bilgi verdi.

İnegöl'de dere suyundan başka su bulunmadığı için karasığır ve ona benzer hayvanların içinde gezindiği dere sularını birkaç defa süzerek içmeye mecbur kaldıklarını, halkın bir kısmının boğazında görülen yumruların bu su nedeniyle meydana geldiğini söyledi ise de bu konunun doğru olup olmadığını araştırmak için fen ilminin erbabı olmak gerekir. Ama biz gene de tedbir olarak pek su içmedik. Saat dörtten itibaren misafirler birer birer veda ederek gittiler. Misafirler gittikten sonra bizim için hazırlanan odalara çekildik.

Gece yarısında gayet şiddetli bir yağmur bizi tatlı uykumuzdan bizi büyük bir telaş ile uyandırdı. Ertesi günkü seyahatimizi düşünerek bu yağmurun bizim için pek vakitsiz olduğundan bahsederek üzüntümüzü belirtiyorduk. Hâlbuki üzüntüyle karşıladığımız yağmur hakkımızda hayırlı oldu. Çünkü o gün güneşin gittikçe artan sıcaklığı, ovada ilerlerken özellikle öğlen saatlerinde kapalı arabanın içine kadar nüfuz ederek bizi bunaltmıştı. Ertesi gün ise hava açık olduğu halde gece yağın yağmur sıcaklığın şiddetini düşürmüş olduğu için seyahatimiz güzel bir serinlik içinde daha hoş ve daha rahat bir şekilde geçmişti. Bu nedenle akşam acele davranarak üzüntüye kapıldığımız için pişman olduk.

Sabahleyin seher vakti kalktığımızda ev sahipleri bizden evvel davranmış olmaları ki, güzelce yanmış bir gevrek ateş ile sütlü kahveleri hazır bulduk. Fakat oradaki sütler buradaki sütler ile hiç mukayese kabul etmez. Çünkü mukayese edilirse bizim sütlerle bulanık su dedirtecek derecede lezzetlidir.

İnegöl'de hemen her evin bir ineği bulunurmuş. Misafir bulunduğumuz ev sahibinin 7-8 tane inekleri varmış Bu nedenle gerek içtiğimiz sütlü kahveler gerek biraz sonra hazırladıkları kahvaltıda ikram edilen peynir ve kaymaklar pek taze ve pek nefis şeyler idi.

Gideceğimiz istasyona trenin ne zaman geleceğini bilemediğimiz için mesafenin uzaklığı sebebiyle bir an önce yola çıkmak için acele ediyorduk. Ev sahipleri o günkü havanın güzelliğinden yararlanarak bizi o civarda bulunan Çitli Maden Suyu membaini kadar götürüp gezdirmek ve kasabalarını civarıyla birlikte tanıtmak için bir gece kalmamız için çok rica ettiler. Biz ise de ısrarlarına karşı lazım gelen incelikle özur dileyerek vedalaştık ve kendi yolumuza yöneldik.

İnegöl'de konakladığımız evde bir arada gördüğüm insanlık, doğru sözlülük, dürüstlük ve iyi muamele, saflık, temizlik, samimiyet ve güzel davranışların kalbimde bıraktığı tesir yol boyunca zihnimi meşgul ediyordu. Bu özelliklerin medeniyetin henüz oraya tamamiyle gelmemiş olmasına bağlayarak kendi kendime diyordum ki:

—Ah medeniyet ah ne olurdu? İçinde olduğum yeri şimendifer, telgraf, telefon, elektrik ve benzerleri gibi icat edilmiş şeylerle güzel ve faydalı şekilde süslemek ve aydınlatmakla yetinsen de ateşin odunu yakması gibi insanlık faziletlerini ortadan kaldırmasan! İnsan topluluğunu sarsan ahlak bozukluğunu inkâr mı ediyorsun? Sana delil olarak insanı mutlu eden üç büyük medeniyetten Paris'i göstersem iddiamı ispat etmeye yetmez mi? Sen bizi o kadar kültürsüz sanma hemen debdebeye kanıp da araştırmadan fikir ileri sürüyoruz zannetme. Yılanın saçtığı zehrin renk renk boyalı ve süslü olduğunu bilmez değiliz.

O gün kâinatın her zerresi parlaklığı ve körpeliği artarak “*mine'l mai külli şey'in hayy*”⁴⁰ ayetindeki hikmeti açıklıyordu. Yağmur damlaları zümrüt renkli yaprakları süslüyordu. Akşamki yağmurdan kalan ve yaprak ve çiçeklerin uçlarına asılıp güneşe karşı birer elmas parçası gibi parlayan yağmur damlaları daha yeni yeni süzülüp yere düşüyordu.

Fakat aynı anda yolda rastladığımız sayısız dut ağaçlarının o rengârenk güzellikteki dallarının şiddetli soğuktan kavrulmuş ve kararmış yapraklarla kaplanmış olması ömrünün baharında sonbaharı yaşayanları hatırlatarak hazin bir

40 Kur'an: 21/30: Hayatı olan her şeyi sudan yarattık.

manzara sergiliyordu. Hayat ve canlılığın parlaklığı ile hüznü bir keder tezat teşkil ediyordu.

Muntazam şosenin iki yanında göz alabildiğince uzanan tarlalarda çeşitli boylarda büyümekte bulunan nazlı ekinler hafif rüzgârın etkisiyle bir yana yatarak sallandıkça meydana getirdikleri dalgalar tarlaları yeşil bir deniz haline getiriyor, bakışlarımızı cezp ediyor ve bakışlarımız diğer tarafa çevirmemizi uzun zaman engelliyordu.

Epeyce bir müddet yolumuza devam ettik. Uzaktan bir dağın eteğinde adı bir takım binalar göründü ki, Çitli Maden Suyu membaı imiş. Onu da bir tarafa bırakıp ilerledik. Ahu Dağı'na çıkmaya başladık. Dağların çoğu için söylendiği gibi tırmandık diyemem çünkü yollar o kadar düzgündü ki tahminen iki buçuk saat de zirvesine ulaştığımız o koca dağa yatık bir yokuş gibi arabamızla pek rahat çıkıyorduk. Etrafımız baştanbaşa yeşilli, kırmızılı yapraklı ağaçlar ile kaplı bulunuyordu. Bu ağaçların pek çoğu yeterince büyümemiş ve sık ormanlar teşkil etmişler diğer bir kısmı da henüz gelişimlerinin başlangıcında bulundukları için yerlere yayılarak dağ rengârenk doğal bir halı ile donatmışlardı. Bu ağaçların meyveleri ağaç çileği veya ahududu denilen meyvelermiş.

Bursa'da iken umacı gibi bizi korkutmak istedikleri yer işte bu güzel dağdı. Refakatimizde bulunan jandarmaların biri daima ağaçlar arasından ormanların içinden gidiyor diğeri de arabaların yanından ayrılmıyordu. Hamdolsun korkacak, ürkecek hiçbir şeye hatta bir yolcuya, bir köylüye bile rastlamadık.

Dağın zirvesinde bulunan bir karakol önünde atlarımızı dinlendirmek için bir müddet oyalanarak karakoldan gelen lezzetli kahveleri içtik. Atlar da dağ başında bize epeyce sohbet konusu oldu.

Karaköy Tren İstasyonu

24 Zi'l-kaâde 1313(Sayı:61-Sayfa: 3) 7 Mayıs 1896

On Yedinci Bölüm

Dağın diğer tarafından inerken, çıkmak için sarf ettiğimiz zamanın dörtte biri yetti. Güzergâhımızda taştan, topraktan tahtadan yapılmış üzerleri sazlar ve otlarla kaplı evlerden meydana gelmiş göçmen köyleri bulunuyordu.

Yolumuz biraz düzleşmiş bir şekilde devam ederek nihayet Pazarcık⁴¹ Nahiyesi'ne vardı. Biraz dinlenmek üzere bir eve geldik. Atlarımız biraz dinlendikten sonra yine arabalara binerek hareket ettik. Epeyce bir müddet sonra Karaköy İstasyonu'na⁴² vardık. Asıl köy istasyondan epeyce uzaktı. İstasyon ovanın ortasında kâğır iki katlı tek bir bina gözükmekteydi. Alt katı ikiye bölünmüş olup bir tarafı şimendifer memurlarına diğeri de yolculara ayrılmıştı. Üst katın memurların evi olarak kullanıldığı pencerelerden bir kadın ve bir çocuğun ara sıra gözükmelerinden anlaşıldı.

Aman yarabbi! Hayatım boyunca orada tren gelinceye kadar geçirmeye mecbur olduğumuz saatler kadar can sıkıntısıyla geçirdiğim bir vakit hiç hatırlamıyorum. Ümit ederek beklemenin ne kadar ıstırap veren bir azap olduğunu hayatım boyunca unutmamak üzere o gün takdir ettim.

Ötesinde berisinde adi sıraların düzensiz bir şekilde bulunduğu yerde kendi kendimize saatlerce tren beklemek... Sirkeci İstasyon Salonu'nda en fazla 1 saat olmak üzere tren beklemeye hiç benzemiyor. İstasyon civarında oduncuların demiryolu ile memleketin diğer bölgelerine nakletmek üzere odunları testere ile

41 Pazarcık, Osmanlı döneminde Hüdâvendigâr Vilayeti(Bursa) Ertuğrul Sancağı(Bilecik) Söğüt Kazası'na bağlıdır.1852 yılında Nahiye merkezi olmuştur. 1926 yılında, yeniden yapılan idari taksimata göre, Pazarcık, Bilecik İli Bozüyük İlçesine bağlı bir bucak merkezi oldu. 9 Mayıs 1953 yılında Bilecik iline bağlı ilçe haline getirilmiş ve adı Pazaryeri olarak değiştirilmiştir.1926 yılında Pazarcık – Bursa arasında Kamil Koç Otobüs Firması tarafından motorlu araçla ilk şehirlerarası toplu taşıım başlatılmıştır.

42 Karaköy, Karaköy, Bilecik ilinin Pazaryeri İlçesine bağlı bir köydür. İstasyon bu köyde bulunmaktadır.

kesip muntazam bir şekilde sarmalarından meydana gelen şamata dışında, ortalıkta hüküm süren hazin sessizliği bozacak hiçbir hareket yoktu. İşte böyle bir yerde yalnız başımıza bulunuşumuz, çölde kalmışız gibi bir evhama kapılmamıza neden olduğundan sıkıldıkça sıkılıyorduk. Treni kaçırmaktan korktuğumuz için Çitli Maden Suyu Membar'na gitmediğimize çok üzüldük ve pişman olduk.

İşte korktuğumuz başımıza gelmişti. Oraya gitmiş olaydık hiç olmazsa şimdi daha yolda olacağımızdan hiç bu can sıkıntısına katlanmak zorunda kalmayacaktık. Her neyse kaderimizde bunlar da varmış ki gördük. Fakat bu sıkıntıların temel nedeni önceden gerekli araştırmaları yapmamış olmamız, daha doğrusu bu konudaki tecrübesizliğimizdi.

Gelecek tren bizi istediğimiz yere götüremeyecekti. Çünkü aksi istikamete gidiyordu. Aramızda konuştuktan sonra gelen trene binerek geceyi geçirmek üzere Eskişehir'e gitmeye karar verdik. Buraya kadar gelmişken hem Eskişehir'i de görmüş, hem de güzel manzaralı yolumuzu biraz daha uzatmış oluruz. Böyle her zaman ele geçmeyen bu fırsattan mümkün olduğu kadar fazla istifade edelim, diyor isek de böyle hareket etmeye mecburduk. Çünkü artık İzmit'e gidecek bir tren yoktu.

Karaköy'den Eskişehir'e kadar ikinci mevkiden aldığımız 5 bilet için verdiğimiz 190 kuruş bizi epeyce düşündürdü ve bu konuda konuşmaya başladık.

Memleketin gelişmesi ve medenileşmesi için hayat damarları derecesinde önemli olan şimendiferin hizmeti ulaşımı hızlandırmak ve kolaylaştırmaktır. Fakat ücretler böyle yakın bir yer için adam başına 38 kuruş, haydi 3. mevki 8 kuruş noksan olsun 30 kuruş olur ise halkın bu hızdan layıkıyla istifade edemeyeceği bellidir. Bir köylü, birkaç günde kazanabileceği bu kadar parayı vererek ürününü süratle nakletmektense daha ucuz bir şekilde nakletmek için yine eski vasıtalarla müracaat etmeği tercih edeceği aşîkârdır, diyerek aklımız erer ermez konu hakkında tartışıyorduk.

Tren geldiği vakit saat onu (17.30) geçiyordu. Biletlerimiz ikinci mevkiden olduğu halde bilmem ne için bizi birinci mevkie oturttular. Eskişehir'e doğru yola çıktık. Güzergâhımızın güzelliği şimdiye kadar gördüğümüz manzaranın hepsinden daha üstün derecede olduğundan Karaköy İstasyonu'nda çektiğimiz azabı derhal unutarak İzmit'e giden treni kaçırtıp bizi buralara sevk eden talihimize dua ettik.

Yolun iki tarafındaki geniş arazi ekilmiş, yol kenarından hudut çizerek akan dere, onun çapına uygun olarak oluşturduğu küçük bir ada ve benzer adalar ve bazı çok yaşlı ağaçlar ada olarak isimlendirdiğim çıkıntıların ucunda bulunuyor, ekili geniş arazilerle yol arasında eğri bir hudut çiziyordu.

Dalların suya dokunduracak derecede eğilmesi bizi, bilhassa beni o kadar hayran

bıraktı ki yalnız bakmakla yetinmeyerek sanki arkadaşım bunları görmüyormuş gibi her birini ona ayrı ayrı göstererek ve dikkatini çekiyor hayretimi ve hayranlığımı anlatıyordum.

Ne yazık ki Bursa'da olduğu gibi bu güzel manzara bir süre sonra derin bir karanlığa dalarak görünmez oldu. Bize lokomotifin savurduğu beyaz dumanların karanlıkta meydana getirdiği acayip şekillerden başka seyredecek bir şey kalmadı.

Bir süre onları seyrederek eğlendim ve uzaktaki köylerin ateş böceği gibi parlayan ışıklarını seyrettim. Sonunda diğer arkadaşların halini taklit ederek başımı kanepenin arkasına dayayarak trenin gürültüsü ve sarsıntısı içinde bu halimize uyku denilebilirse, uyudum.

Trenin durmasından meydana gelen sarsıntı istediğimiz yere vardığımızı bildiriyordu. Trenden inerek istasyona yakın bir otele gittik. Çünkü asıl kasaba istasyondan bir çeyrek saat kadar uzakta bulunuyordu. Ama bulunduğumuz yerden tamamıyla görünüyordu.

Bursa otellerinin düzen ve intizamı nerede? Eskişehir'deki otelin hali nerede? Gider gitmez soğuk aldığı için ufak bir rahatsızlığı nedeniyle yolda yemek yiyemeyen bir arkadaşımız için çorba ısmarladık. Zavallı arkadaşımız çorba diye kendisine sunulan, irmiğin suyla karıştırılmasıyla meydana gelmiş suluca ve soğuk şeyden ağzına aldığı bir lokmayı yutamadı. Binaenaleyh otelin yemeğine muhtaç olmadığımızı şükürler ettik. Artık böyle bir yerin temizliği ne kadar olur? İhtiyaten yanımıza aldığımız çarşaf ile otelin yataklarını mümkün olduğu kadar yatılacak bir hale getirdikten sonra yorganları tamamen kaldırıp kürklerimize ve hırkalarımıza bürünerek yattık.

Eskişehir Tren İstasyonu

9 Zi-l-hicce 1313 (Sayı:63-Sayfa 4-5) 22 Mayıs 1896

On Sekizinci Bölüm

Ertesi gün sabahleyin tren saat dokuzda (06.00) hareket edeceğinden şehri gezip görmek mümkün değildi. Binaenaleyh nasıl hareket edeceğimize karar veren arkadaşımızın bu tren ile yolumuza devam etmek ya da orada bir gece daha kalmak arasında bir karar vermesini istedik.

Artık bir an evvel İstanbul'a dönmek arzusundaydık. Hemen bir haftaya yakın bir zamandan beri akrabalarımızın hali ve sıhhatleri hakkında bilgi sahibi olmamamız bu arzuyu güçlendiriyordu. Eskişehir'e şöyle uzaktan dikkatlice bir bakmakla yetinerek trene bindik ve harekete hazır olduk.

Eskişehir'de Bursa gibi dağ eteğinde kurulmuş olup civarında bulunan lületaşı ihraç edilmekte ve Avrupa'da onlardan gayet zarif sigara ağızlıkları imal edilmektedir. Eskişehir'de de birkaç kaplıca bulunmakta ise de Bursa'dakiler gibi düzenli olmadıkları gibi olmadığı gibi sıcaklıkları da pek yüksek dereceymiş.

Dokuz buçuğa (06.30) yakın Eskişehir'den hareket eden trenimiz Çukurhisar,⁴³

---

43 Çukurhisar: Eskişehir ili Alpu ilçesine bağlı köy ve bu köyde kurulmuş tren istasyonu

İnönü,⁴⁴ Bozüyük,⁴⁵ Karaköy,⁴⁶ Bilecik,⁴⁷ Vezirhanı,⁴⁸ Lefke,⁴⁹ Mekece,⁵⁰ Akhisar,⁵¹ Geyve,⁵² Adapazarı,⁵³ Büyük Derbent⁵⁴ denilen istasyonlarda birkaç dakika durakladı. Bu istasyonların hepsi isimlerini aldıkları kasabalara bir çeyrek ile yarım saat hatta üç çeyrek saat uzak bulunduğundan istasyonda demiryoluna ait birkaç binadan başka bina görünmüyor ise de uzaktan kasabaların camileri ve binaları bakışlarımızı o tarafa çekiyordu.

İzmit'e gidinceye kadar geçtiğimiz her biri on saniyeden, üç dakikaya kadar devam eden tüneller Karasu ve Sakarya nehirleri üzerinde bulunan küçük ve büyük birçok köprüler (*Himmetü'r-ricâl naklau'l-cibâl*)⁵⁵ sözüne uygun olarak birbiri ardınca uzayıp gitmekte. Gelişen sanayinin mahareti olan güzelliklerle, doğal güzelliklerin bir araya gelmesi güzergâhımızda meydana gelen birbiriyle uyumlu çeşit çeşit manzaralar bizi hayretten hayrete düşürüyor, kendimizden geçirip sarhoş ediyordu.

Tabii güzellikler, güzergâhımızı şekillendiren çeşitli manzaralar bizi hayretten hayrete düşürüyor, hayran kalıyorduk. Bu güzelliklerin kalbimize bahşettiği zevk ve neşe son dereceyi buluyor, o güzel yeşillikler, subaşları, gölgelikli ağaçlara bakmaya doyamayarak oralarda biraz oyalanmak için kendimizi trenden atacağımız geliyor idi.

Yolda Sapanca Gölü'nün sahilinden de geçtik. Gölün uzunluğu şimendifer ile üç çeyrek, genişliği Boğaziçi'nin en geniş yeri kadar olup içinde yelkenli kayıklar yüzüyor ve çeşitli balıklar da avlanıyormuş.

Altı buçukta (13.00) İzmir'e vardık. Yine bu isimle anılan körfezde bulunan İzmit Şehri'nin genel görünüşü pek sevimsiz değildir. Yeni açılan cadde kasabayı pek güzel süslüyor.

---

44 İnönü:Eskişehir ili bağlı ilçe ve tren istasyonu

45 Bozüyük: Bilecik iline bağlı ilçe ve tren istasyonu.

46 Karaköy: Bilecik ilinin Pazaryeri ilçesine bağlı köy ve tren istasyonu

47 Bilecik: Günümüze Marmara Bölgesinde bulunan il merkezi ve tren istasyonu.

48 Vezirhanı: Osmaneli - Bilecik arasında Karasu vadisinde kurulmuş Bilecik iline bağlı ilçe ve tren istasyonu.

49 Lefke: Bilecik ili Osmaneli ilçesinin eski adı ve tren istasyonu

50 Mekece: Bilecik ili Bozüyük ilçesine bağlı köy ve tren istasyonu.

51 Akhisar: Manisa iline bağlı ilçe ve tren istasyonu

52 Geyve:Sakarya il merkezine bağlı ilçe ve tren istasyonu

53 Adapazarı: Sakarya ili merkez ilçesi ve tren istasyonu

54 Büyük Derbent: Kocaeli ili sınırları içinde kalan merkez ilçe İzmir'e 20 km uzaklıkta belde ve tren istasyonu.

55 Himmetü'r-ricâl nakla-ul-cibâl: Adamların yardımı (İnsan gücü) dağları yerinden oynatır.

Oradan İstanbul'a işleyen vapurlar ile şimendifer kumpanyası arasında rekabet bulunduğundan Eskişehir'den Haydarpaşa'ya kadar tren ücreti 104 kuruş, İzmit'e ise 126 kuruştur. O geceyi İzmit'te geçirerek ertesi gün sabahleyin Haydarpaşa'ya doğru hareket ettik. Yolumuzun bu kısmı da epeyce güzel ise de doğal güzelliklerden uzaktı.

İstanbul'a yaklaştıkça manzaranın kazandığı zarafet ve düzenlilik artar ki onun güzelliğini inkâr etmek mümkün değildir. Haydarpaşa Vapuru'nda, oturduğumuz kamarada bulunup halimizden taşradan gelmekte olduğumuzu anlayan hanımlar merak içinde yavaş yavaş bizimle konuşmaya girişerek nereden geldiğimizi sordular. Bursa'dan geliyoruz cevabını alınca Bursa'dan gelenlerin nasıl olup da böyle sabahleyin Haydarpaşa'dan vapura binebildiğine hayret ettiklerini söylüyorlardı.

Biz de birkaç kelime ile sureti seyahatimizi anlattıkça bazısı bu konuda bizi tebrik ederek gıpta ediyor ve hareketimizi canı gönülden onaylıyor, diğer bir kısmının da sözlerinden *“böyle zahmetli bir sefere kendi kendinizi davet ettiğiniz için Allah size akıllar versin”* manası anlaşılıyordu.

Biz ise seyahatimizin başlangıcından beri baştanbaşa neşe ve mutluluk içinde bulunarak birbirine karşıt bu düşüncelere önem vermiyorduk. Zaten ne önemi vardı ki? Biz hayatımızdan 15 gününü hoş bir surette geçirmedik mi? Hala da seyrettiğimiz güzelliklerin bize verdiği zevk ve neşe ile başımız dönmüyor muydu? Herkes ne derse desin bu bize yeter.

Önceden yol ve nasıl geleceğimiz konusunda ev halkını haberdar eylemediğimiz için, böyle Bursa Vapuru'nun İstanbul'a varmasından evvel bizim İstanbul'a ulaşmamız onları sevindirmiş işte böylece seyahatimiz güzel bir şekilde sonlanmıştı.

Uzun bir müddet çok güzel bir şekilde fikrimi işgal edip ara sıra hatırlamakla sevincimi yenilemekten kendimi alamadığım bu ufak seyahatimi muhterem kadın okurlarımla paylaşmak üzere kaleme almayı kararlaştırmıştım.

Hâlbuki ufak tefek bilgiler, aklımdan geçenler ve bu işi etraflıca düşünmenin sonucunda duygularımla birçok perişan sözler fikrimin tercümanı, kalbimdekileri açıklamaya vasıta olan kalemimin ucundan dökülerek şu seyahat makalesini gayri ihtiyari bir şekilde uzatarak zaman zaman saadetten uzaklaştırdı.

Yazı erbabından gizli olmadığı gibi, bir yazar kaleminin mahsulü olan görüşlerinin açıklanmaya layık olmadığını bilse bile yine onu yayınlamamaya

gönlü⁵⁶ pek kolaylıkla razı gelmediğinden aciz yazar onları ebedileştirmek ister.

Eğer bu yazdıklarımla dilediğim gibi okurlarımın bir tat almasına ve faydalanmalarına hizmet edebilmişsem ne büyük saadet. Bilakis kendilerinin yorgunluk ve usançlarına sebep olduysam kusurum niyetimin hayırlı olması nedeniyle hoş görülerek affedileceğimi ve müsamaha gösterileceğini ümit ve temenni etmekle teselli bulurum.

Son

İzmit

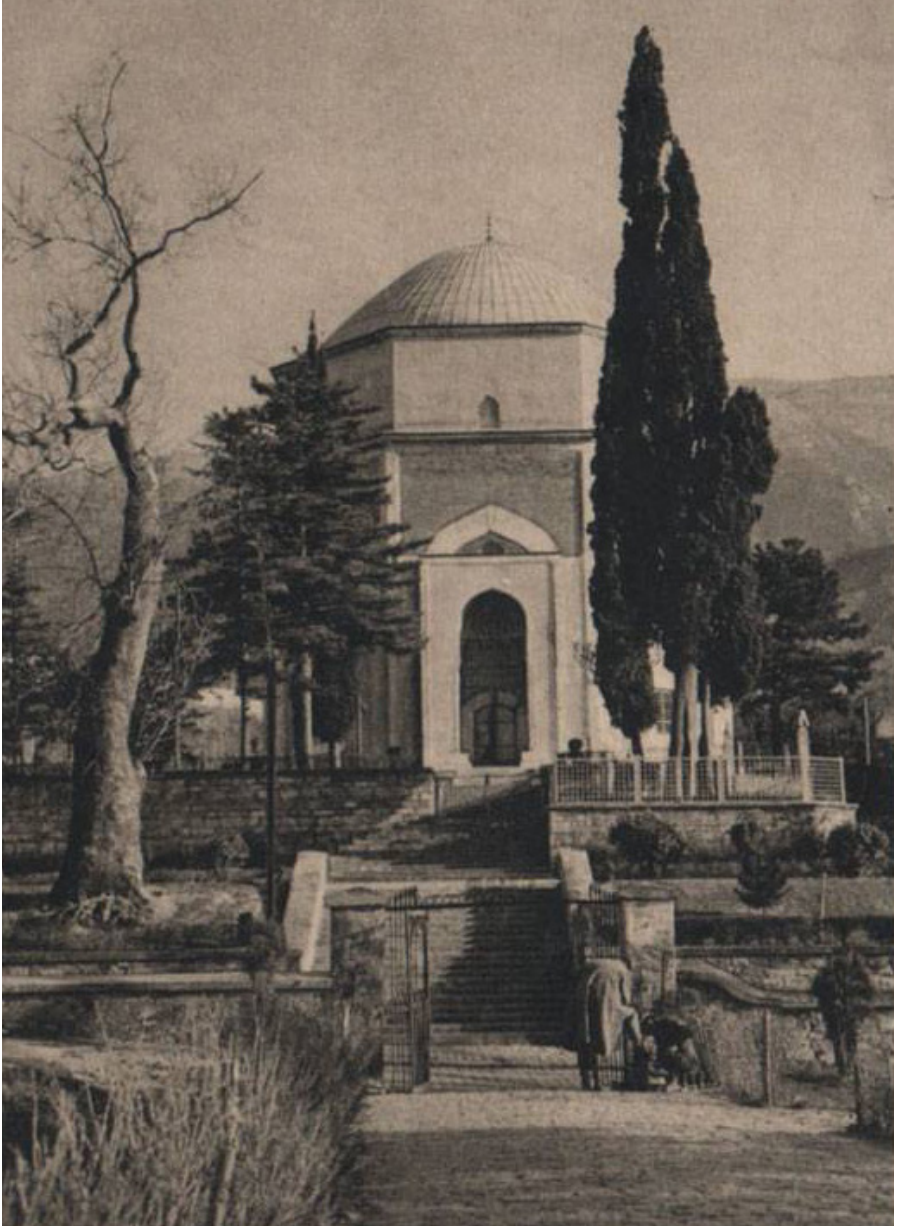
56 Yazarın notu: Gönlün bu his var olsun. Zira onun şevki olmasa, acizane yazdığım şeylerin hiç birini yayınlanmaya layık görmediğimden yok ederdim. Bembeyaz bir kağıt parçasından başka hiçbir şey kalmaz, siz de gazetemizde hiç imzama görmez idiniz. Evet! Var olsun ki: Belki meslek yazı yazmak yeteneğimin gelişmesine sebep olur da şimdilik hiç layık olmadığım yazarlık şerefine nail ve layık olurum..

Hüdâvendigâr Vilâyeti'nde Kısmen Bir Cevlân

(Fatma Fahrünnisa Hanım)

ORJİNAL METİN

(Latin Harfleri ile yazılmış)

Bursa, Yeşil Türbe

Hüdavendigâr Vilayetinde kısmen bir cevelân

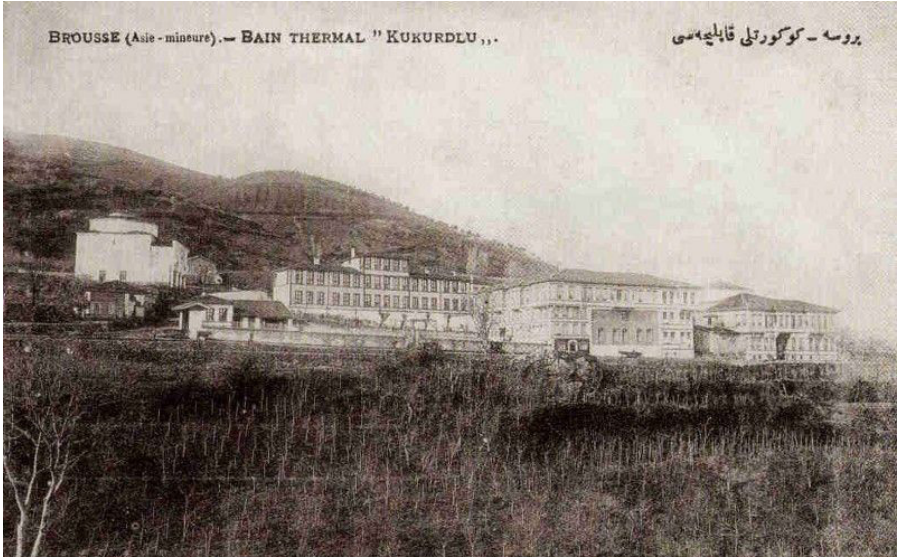
8 Şa'bân 1313 (Sayı: 42 - Sayfa:3-4) 24 Ocak 1896

Birinci Bölüm

Seyâhate meyl-ü incizâbım pek ziyâde hattâ seyâhatnâme mütâlaasından aldığım lezzet bile fevk-al-âde olduğu cihette geçen mevsim nevbahârda Hüdâvendigâr Vilayeti dâhilinde icrâ eylediğim küçük bir cevelân-ı lâtiften mütehassıl zevk ve neşâtın yalnız zâtıma münhasır kalmasına kâil olmayarak herkesi de fikren hissedâr eylemek arzusundayım! Fakat bilmem gerek rûyeten, gerek sema'en herkesce mâ'lûm ve ma'ruf olan o şereffi ilk pâ-y-i taht-ı şehri tekrâr ta'rif ve tavsife kalkışmak ve oraya tarz-ı azîmet avdeti nakl ve hikâye etmek mâ'lûm i'âm kabilinden add olunur da fazla ve lüzumsuz görülür mü?

Fikr-i kâsırânemce her zâirin âzimet ve avdeti ne kadar başka ise ziyâret ve müşâhededen tahassül ihtisâsâtı dahî o kadar başka olduğu cihetle her ferdin kendi müşâhedât ve hissiyâtından bahsetmesi zâid görülmemelidir.

İşte bu mülâhazaya mebnî mütâla'anın en ziyade arzu edildiği şu mevsimde, kâriate, soba ve mangal başında istirahat nişin oldukları hâlde bir seyâhat-i fikriyye icrâ ettirmek ve şitâ içinde bahâr göstermek suretiyle mûcib-i zevk ve inşirâh olmak hem de cevelân-ı ruh-u perverimin kendimce bir muhtura-i ebediyyesi bulunmak üzere bu bâbda alenen bast-ı makâl eyliyorum

Bursa, Kükürtlü Kaplıcaları

İkinci Bölüm

Bu sene mâh-ı nisân'ın, mayıs'a bile reşk-âver olacak suret-i lâtifede güzâr eylediği henüz hatırlarda olsa gerektir. Merâk etmeyiniz! Şehri mezkûrûn cümlelizce ma'lûm ve manzûr olan letâfetini burada dûr-u dûraz bast-ı temhid edecek değilim: Zâten Meftûn-u tabî'atın şairler ve şair hilkatinde nâsirlerin kalem-i belâgat râkımrlarından tabî'atın hiçbir letâfet ve ulviyeti tasvîr edilmeden tahlîs-i girîbân edebildi mi? Ve tasvir-i tabî'at siyâkında isti'mâl olunabilecek cümel ve kelimât yine onların inân-ı beyânlarından âzâde-ser kaldı mı ki muharrîre-i âcîze gibi istidâd-ı edebileri mefkûd denilecek derecede kaht olanlar, onların cem ve telfikiyle bir levha-i şâirâne vücûda getirmeye muvaffak olsunlar da bir eser-i nevin olarak lezzetle okunsun.

Şimdi bu yolda tahrîk-i hâme eylesem yüzlerce def'a yazılmış, binlerce def'a okunmuş şeyleri kimbilir kaçınıcı def'a olmak üzere tekrar etmiş olurum ki bu mükerreriye ifâdemîn yavanlığı da inzimâm edince okuyanların tab'ına irâs-ı kelâl eyleyeceği bî- iştibâh olup - artık bunlar kabak tadı verdi ey muharrîre - diye vârid olacak i'tirâz pek haklı ve becâ görülür. Hem de asırlardan beri şuarây-ı zevl-i iktidârın bir çok mazmûn i'caz-nümûn sarf eyledikleri halde bi hakkın tavsiften izhâr-ı acz eyledikleri ve sâhibi bizâ'a azime nâsirlerin birçok cümel-i edebiye ve teşbihât-ı belîgâ tertîb ve tahrîr eyledikleri hâlde lâyıkıyla tasviriden i'tirâf-ı naks ettikleri fasl-ı bahâr huceste âşârdan mâh-ı nisân feyz-i resânı ta'rife girişmek benim gibi kem bizâ'a içün had nâşinâslik add olunmaz mı? Zaten de ta'rife hacet var mı ya?

Bahârın letafeti tabî'yesini a'mâlardan mâadâ görmeyen olmadığı gibi o bedâyi-i ulviyyenin temâşâsından lezzet-yâb, kalbi zihni hissiyât-ı ulviyye tefekkürât-ı kudsiye ile mâl-amâl olup da lisanı (*Sübhâne men tehâyâyâra fî sun ihil ukul*)⁵⁷ diyerek taaccüb-ü künân olmayan bir ferd-i âferidenin dünyâda mevcûdiyeti muhtemel midir? Herkesin hissiyât-ı nazar-ı dakayık-ı âgâh kalbi hakâyık iktinah sahipleri gibi

57 Akılların yapılmasında hayrette bırakını (hayrete düşüreni) tenzih ederim.

olmasa bile en ummadığımız insanlar bile o menâzir-i latife-i bihiştîye karşı hayrân ve mebhût kalarak (*kudret ve kuvvetine kurbân olayım Allah'ım ne de güzel yaratmışsın*) sûretinde olsun izhâr-ı hayret eyler. Zevl-i ukûlde bu misillû ihşâsın husûl ve vücûdu tabî'i değil midir ya? Zira Cenâb-ı Hâlık-ı ebedi ve ezelinin azamet ve kudretini aynel-yakîn görüp mahlûkâtın ibâdât-u tâat tahlilât tesbihâtından müstağni olduğunu ilm-el yakîn bilen Hazret-i Davud alânebiyyinâ ve aleyhisselâmın - Yâ Rabb-ül Âlemîn sebep-i hilkat mükevvenat nedir?⁵⁸ Sualine - ben bir gizli hazine idim bilinmesini istedim mahlûkâtı bilinmek için halk eyledim -⁵⁹ meâlinde olan (*Küntü kenzen*)⁶⁰ cevâb-ı müstetâb-ı ilâhisi şeref-sadr olmuştur. Bilinmek için tekvin-i âlem buyuran Hallâk-ı Zülcelâl mahlûkâtın kulûbuna eserden mü'essire intikâl hissini ilkâ eylemez mi? Süphanâllah fikr-i hamemi nerelere sevk ederek sadetten teb'id eyledi. Bu bahsi mübeccele göre mevzû'umuz pek âdidir. Binâen -aleyh biz yine mâ nahnü fihimize gelelim.

---

58 Ya rabbi yaratılmışların ve âlemin varoluş sebebi nedir?

59 Ben bir gizli hazine idim, dünyadaki varlıkları bu bilinsin diye yarattım.

60 Küntü kenzen: Gizli idim

Üçüncü Bölüm

Lâtif bir nisân sabâhı, sevgili vatanımızın letâfetine letâfet katan Boğâziçi'nin pek dil-güşâ bir mevkî'inde pencereden hârice nigh-endâz idim. Pişgâhimdeki manzara-i tabî'îye şairane iki cihetli bir levha-i ulviyet idi. Bir tarafta, bu belde-i tayyibeyi bahş ederek bizi kendisine ile'l-ebed minnettar eyleyen Koca Fatih. O şanlı Sultân Mehmed'in satvet ve besâletinin bir nişâne-i mücessemesi olup (*Boğazkesen*)⁶¹ tesmiye olunan kal'a-i metine kâffe-i bedâyi tabî'îye-i zir cenâhı himâyesine almış gibi mehâbet-nümâ oluyor. Ruhaniyeti peygamberiye tevessülen ve teberrükten nâm-ı kudsiyet ittisam-ı nebevî şeklinde inşa olunup sâhil-i bahre müntehâ olan burçları, bedenleri ve duvarlarının arka ciheti reng-i sefid ile nazar- rübâ olarak hey'et-i mecmûası uyûn-ı hürmeti celb ediyor ve kulûb-u nazirine heybet ve satvet ile memzûc-ı garip ve sebebi nâ-ma'lûm bir hüzn ve rikkat ihsâs ediyor idi. Diğer tarafta âb-ı emced Hazreti Fatih Yıldırım Bâyezid'in binâ-gerdesi olup tarihince (*Güzelhisar*) yad olunan Anadolu Hisârî'nin leb-i deryâda bulunan surlarıyla Göksu mevkî-i ferah-efzasındaki eşcârın reng-i zümrüdini arasında denizden çıkmış bir periyi andıran kasrı Dilârâ müsâdif-i nazar olarak, beyne hümâda mükevvenât-ı sa'ire gibi (*kün*)⁶² emr-i celiliyle vücûd bulup sâni-i kadirinin azamet ve ceberûtuna bir delil-i Kübrâ bulunan Boğâziçi'nin o tabîî lakn bir bahiresi görünüyor idi. (*Her varaki defterist marîfet kird-gâr*)⁶³ diyen zât-ı ulviyet semat şu Boğâziçi'ni görse kim bilir ne türlü hayret-güyâ olur idi.

Ben şu menâzir-i lâtife-i ulviyeyi temaşa ederek karşımdaki binâ-yı âlinin ihtâr eylediği vekâyi tefekkür ederken bir büyük posta vapurunun kal'anın arkasından zuhûrunu gördüm. Dâimâ mu'tâd olduğu vechile sürükleyip götürmek üzere küçüklü büyüklü kayıklar ile nim-muhât bulunuşu (*Güiver*)'in ⁶⁴ eşhâs-ı sagire

61 Boğazkesen: Rumeli Hisarı

62 Kün: Ol, mânasında emirdir. Allah (C.C.) bir şeye Kün dese; o şey olur.

63 Her bir yaprağı Allahın marîfetinden (hüner) bir defterdir

64 Yazarın Notu: Meşhur bir seyahat-ı muhayyele kitabının kahramanı. (Güiver: Güiver'in Gezileri, Jonathan Swift'in yazdığı, dünya klasikleri arasına girmiş bir eser.

arasındaki hâlini tanzir ediyordu. Kendisi bulunduğu mevki'-i letâfetde mest olmuş da yürümeğe kudreti kalmamış yâhud bir yerde daha tesâdüf edemeyeceği kaviyyen bildiği şu menâzir-i lâtife-i bırakmağa kıyamıyormuş da hasb-el-vazife gitmeye mecbûr olduğu cihette refâtâr-ı betâet kârânesiyle burada fazlaca geçireceği birkaç dakikayı kâr addediyormuş gibi ağır ağır gidiyordu.

12 Şa'bân 1313 (Sayı :43- Sayfa:3-4) 28 Ocak 1896

Evvelce de arz etmiştim ya, hangi nev-vesâit-i nakliye ile olur ise olsun seyâhati pek severim. Hele o ânda havanın safveti semânın reng-i saf kebûdi, eşi'ay şemsin in'ikâsıyla gül-gûn olan sehâb pâreler arasında hûrîd-i âlem-ârânın neş'eli ve parlak bir surette kâ'inâta nûr-efşân olması deryânın ilkbahârın hâb-ı atilânesinden henüz bidâr olmamış yahud kâ'inâta hükümfermâ olan sükûnu ihlâle cür'et-yab olamayarak temevvücden korkuyormuş gibi hal-i sükûneti vapurun beyâz köpükten bir iz bırakarak müteenniyâne hareketi ve'l-hâsıl bütün bu bedâi-i ulviye seyâhat hakkındaki efkârımı tehyic ederek bu bâbdaki âmâlîme inbisât verdi.

Süphanallah! Günde kaç defa müsadif nazarım olan şu manzaranın şimdiye kadar bu yolda bir tesir ikâa eylemeyip de o gün meyli cevelânemi tahrik eylemesigarip değil midir? Her ne ise bu misülli ahvâl-i beşeriyenin tedkikini fizyoloci ve psikoloji erbabına terk ve havale edeyim de sözümde devam eyleyeyim:

-Ah ! Şöyle bir vapur ile seyâhat hele bu mevsimde ne zevkli olur. Girid, İzmir, Selanik gibi Bahr-i Sefid'in⁶⁵ en şâyânı dikkat beldelerinde az ve çok râbıtamız olmakla pâ-yi seferi oralara kadar temdid etmek bile bizce bilâ müşkilât kabil olduğu hâlde ale-l-husûs müvellid-i peder olduğu cihetle vatan-ı sâni add eylediğim Girid'e gidip hem orada defin-i hâk rahmet olan ceddimin kabrini ziyaret ederek ma'nevi hem de o güzel cezirenin rivâyete göre rub-ı eskunda pek ender mahâllere nasib olabilen letâfeti tabi'yesini seyr ederek maddi olmak üzere iki cihetli istifâde eylemek pek şâyân-ı istib'ad ve sabû'l-icra bir şey midir?

Mütenevvi limon, cesim portakal, küçük bir çocuğun semere-çin olabileceği derecede ufak mandalina ağaçlarını havi olduğu riv sabûl icra yet edilen bağçelerinde bu nev-eşcârın hazaisinden olarak, mestur ve müzeyyen bulundukları koyu ve açık yeşil atlas gibi düz parlak evrâk arasından hem tâm, ve nim şüküfte ezhâr revâyih nisâr hem de ba'zısı henüz ham olduğu cihetle yeşil yahut açık sarı renkte bir kısmı da rengi tabi'i nergisisini tamâmen ihrâz ederek kemâlde olan latif-el manzar ve

65 Bahr-i Sefid:Akdeniz

lezizût taam-ı esmâr-ı rayihâdarı aynı mevsimde ve yek nazarda görerek ve onların ta'tir eylediği havâ-ı nesimiği teneffüs ve istiismâm ederek kuvve-i basıra şamme, zâika, lâmise gibi ekser havâssımızla birden zevk- yâb olmak mahâlli mezkûra âzimet için ihtiyâr olunacak külfet ve zahmete değmez mi? Diye kendi kendime tefekkürâta dalıp - *merâmın elinden ne kurtulur* - diyerek dâire-i tahayyûlâtı tevsi ettikçe ettim. Bu bâbda bağteten husûl bulan hevesim der-akab mukavemetsiz bir arzû-u şedid sâretine münkaliib oldu. Düşündüm, böyle bir teşebbüs için muhtâc olduğum şey vâlidelerimin müsâ'adesinden ibaret idi.

Büyük vâlideler ekseriyâ hafidelerinin hevesâtına mümâşat gösterirler. İşte bu fikre ibtinâen ve igtirâren büyük vâlidemin dirig-i müsâ'ade etmeyeceğine ümidim pek kavi ve kat'i olduğu cihetle, istihsâl-i ruhsat için hemân vâlidemin nezdine şitâban oldum.

Bu mes'eled e iktihâm olunacak bir nokta-i müşkilât var ise o da me'zuniyet almak maddesi idi. Çünkü vâlidem pek hurde-endiş dakika bindir. Rey ve fikrinde sabit-kadem olmak hususunda tamâmıyile pederimin haline varisedir, karar verdiği şeye birçok muhâkemât ile karâr verdiğiinden azminden aslâ nükûl etmez. Bir husûsda bir def'a olmaz derse onun hakkında tebdil-i lisan ile olur demesi imkân hâricindedir. İşte bu hasâil-i ma'lûmum olduğu cihette böyle bir teşebbüse müsâ'ade etmesi cihetinden ziyâde kat'iyyen nehiy eylemesi ihtimâlini daha kavi görerek pek endiş-nâk idim. Binâen-aleyh olmaz kelimesini tefevvüh etmesine fırsat vermeden kendisini ne yolda iknâ ve ilzâm ederek nasıl mez'uniyet almak lazım geleceğini zihnimde tasarlayarak dûr-u dıraz mukaddimât-ı münâsibe bast ve temhid ile birçok rica ve niyâzlar terdifîyle arz-ı merâm eyledim, zannımda hatâ eylememişim gül-dide.⁶⁶

-Her vakit -hayâli hakikate tercih ederim, yani hakikatte matlûbuma nâil olduğum vakitte his eylediğim zevkten ziyâde onun tahayyûlünden lezzet-yâb olurum. Demiyor musun bir tâkım meşâkk ve mezâhim-i seferiyeye bedenlen ma'ruz olacağına râhat râhat odanda otur da fikren arzu eylediğin mahâllere seyâhat et; artık mizâcına göre ister kendini bahr-i bi-keranın emvâc-ı bi-pâyânı arasında yuvarlanan sefine de farz et, istersen sâf sâkin-i rakid bir deryâ yolculuğu tasavvur ederek zevk-yâb ol, ve-l-hâsıl bu yolda zevzekliklerden ferâgat et de ne yaparsan yap demesin mi?

Ey kâriât! Kat'iyyen azm-ü cezm eylediğimiz bir şeyden yine kat'iyyen men olunmanın te'sirini elbette his etmişsinizdir. Ne kadar acıdır değil mi? İhtimâl ki beni tahmîk edersiniz. Fakat ne yalan söyleyeyim, tatlı tatlı inşâ eylediğim binâyı tasavvur etmek böyle birden bire inhidâmından pek me'yus oldum. Der-akab bir tedbir hatırıma geldi. Büyük vâlideme mürâcaat etmek. Onun dirig-i müsâ'ade etmeyeceğine mutmainn değil miyim ya! Vâlidemin üzerinde dahi nüfûzu pek

66 Güldide: gözümün gülü anlamında sevgiyi anlatan hitap sözü

büyüktür, işte yine lema-i ümid parladı. Hemân mü- mâ-ileyhânın nezdine şitâb edip birkaç kelime ile beyân-ı mafîl bâl eyleyerek bu bâbda valideme evâmîr-i lâzime i'ta eylemesini kemâl-i sûz ve güdâz ile ricâ eyledim.

16 Şa'bân 1313 (Sayı:44- Sayfa 6-7) 29 Ocak 1896

-Beyhûde yalvarma, ben böyle emirler veremem, bir kere kıyâs-ı nefis et de hak versene, hiç seni bilâ-lüzum taşraya göndereceğime ihtimâl verilir mi? Farz-ı muhâl olarak o müsâ'ade etse bile bakalım ben izin verecek miyim ki? Demesin mi?

Me'mûlûmün külliyyen hilâfına olan bu cevâb, bu darbe daha şiddetli geldi, lâl oldum kaldım lâkin, fikrimin en derin köşesine bu kadar az bir zamanda bu kadar kavi bir surette mahkûk denilecek derecede yerleşen bu tasavvurâtı nasıl ihrâc etmeli? İşte bu pek müşkil. Son bir ümid-i za'if daha doğrusu gayret-i nevmidi ile mükedderâne ve müsterhamâne beyân-ı efkâr suretinde arz-ı niyâz eylemekte iken vâlide dedi ki;

-Olmaz kızım, hiçbir vakit sana hüsn-ü rızâm ile git demem. İstersen git fakat rızâm hilâfına olarak gitmiş olursun.

Rızâsı hilâfına olarak gitmek mi? Allah esirgesin! Sonra vâlideye adem-i itâ'at icâb eylediği mes'ûliyet-i uhreviye şöyle dursun (*ne'üzü billah⁶⁷ asıl o pek müdhiştir ya*) vicdanın ve nereye kaçılса lisânından istihlâs kabil olmayan mu'âteb bi-emanin, o muâhez-i yamanın ihsâsât-ı muâheze-kârânesinden nereye ilticâ edip de kurtulayım ne kadar firâra çalışsam akıbet düşeceğim girive-i nedâmet değil midir? Haydi her şeyden kat'-ı nazar üzerimde hüküm ve te'siri pek ziyâde olan kuvve-i vehimenin vâlidemin inkisâr-ı kalbinden dolayı mücâzât olarak envâ-i mehâlik ve muhâtarât-ı maddiyenin hemân benim için hâzırlanmakta olduğunu her ân ve dakika ihtâr ederek bu seyâhati bana bir zevk-i azim değil, bir azâb-ı elim eyleyeceğine eminim.

El-hamdülillâh ki o esnâda vâlide şu sözleri der-miyan ederek hâsıl olan te'essürümü ta'dil belki de sürûra tahvil eyledi.

-Bahr-i Sefid'de bir cevelân, ne kadar az bir müddetde olsa yine olacak şey değil, bâri Burusa diye idin, kabil olabilir idi.

Cânıma minnet, hemân bu sözünü şehr-i mezkûra âzimet için müsâ'ade olmak üzere bir-telâkki arz-ı teşekkürat lâzime ve lâyika eyledim. Hiç yoktan iyi ya! Hem

67 Ne'üzü billah: Allah korusun

azın kadrini bilmeyen çoğunkini de bilmez. Küçük bir şeye kanâat etmeyenin büyük bir şey'e na'iliyetle dahi kanâat hâsıl edeceği meşkûkdur. Zâten Burusa şehri dahi benim için biraz hâtîrât-ı lâtime-i mâziyey-i hâizdir; dem,i sabâvetimin bir senelik bir kısmı cüz'isi pek hoş bir surette orada güzêrân etmedi mi? Şairin (*Geçmiş zaman olur ki hayâli cihan değer*) diye tavsif eylediği zamânlardan olarak orada emrâr eylediğim eyyâm, en ufak teferruâtıyla beraber, el'an mahfaza-i fikrimde menkûşdur ki tafsile girişsem epeyce sahifeler işgal eder. İnanır mısınız ki bu nisânda yani dokuz ay evvel âzimetimdeki ahvâlden dört yaşında iken gidişimdeki ahvâli daha iyi tahattur ediyorum.

Bu mes'ele üzerine cereyân eden mükâleme esnasında hâzır bulunan bir hânım teklif-i refâkat eyledi, hüsn-i hâl ve ahlâkı nice ma'ruf ve mücerreb olmasına mebni teklifini ma'al-memnuniyye kabûl ederek, kolayca mûvafık bir seyâhat refikası dahi bulmuş oldum hemân o günden i'tibâren tedârikat-ı seferiyye ibtidar eyledik; artık meserretimizden bir yerde duramıyoruz, hemân hemân uçacağız kabil olsa ferdâsı gün vapura râkib olacağız, yevm-i âzimet olmak üzere tayin ettiğimiz cuma gününe kadar bir mâni zuhûrundan korkarak halecân içindeyiz. Vâlideler;

-Canım aceleniz ne Burusa'nın vakti mayıstır, havalar güzel ama daha soğuk gereği gibi hüküm fermâ, mayısın ibtidâsına kadar sabr etseniz olmaz mı? diyorlar tavsiyeleri pek ma'kul ama o sabır bizde mefkûd 15-20 gün daha kim bekleyecek. Böyle bir intizâr bizim için cidden nârdan-ı eşedd olacak.

-Nâ'il-i maksud olmağa hâsıl olan kurbiyyet derecesinde şevk ve iştiyâk tezâyüd ediyor:

Bu mes'eledeki derece-i tehâlükümüz ma'lûm ve meşhûdunuz olduğu halde 15-20 gün daha bizi bu hâl-i telâş ve heyecânda bırakmak revâ mıdır? Bunâ insâfinız ka'il olur mu? diyerek ve bu husûsda dahi onları irzâ eyleyerek biz de onların âzimet ve avdet için ta'yin ettikleri 15 gün müddete râzı olduk.

Nihayet o kemâl-i tehâlük ile intizâr eylediğimiz cuma sabahı meserret-i bahs infilâkoldu.

Yarı mesrûrâne, yarı müte'esirâne bir sûrette vedâ ederek 12 vapuruyla köprüye⁶⁸ indik. Gümrük pişgâhından bir sandala râkib olarak (*Bingâzi*) Vapuru'na müteveccih olduk. Sıkı bir poyraz vezân oluyor denizin çırpıntısı üzerimizi ıslatıyor idi. Merdivenlerden çıkıp salondan geçerek alt katta bir mevkî'e yerleşince genişçe bir nefes alarak Cenâb-ı Hakka şükürler eyledim. Ohhhhh! Artık gidememek endişesi kalmadı demektir lâkin âdeta asabi olmuşum da haberim yok.

68 Galata Köprüsü.

19 Şa'bân 1313 (Sayı:45- Sayfa: 3-4) 4 Şubat 1896

12-13 evvel İzmir'e şöyle bir kamarada gitmiş hattâ şu kamaraların alt gözlerinde pek râhat yatmış idim kutu gibi bir husûsiyet hâli de bulduğum için pek de hoşuma gitmişti. Lâkin şimdi oturamıyorum bile tavan burnuma yapışacak zan ediyorum refikama dedim ki,

-Fena hâlde sıklet basdı kabil değil burada oturamayacağım. Burada sıkılmağa güvertede üşümeği tercih ediyorum binâen-aleyh işte ben gidiyorum.

-Nim'el- matlûb, ben de öyle haydi gidelim, dedi. Biz iki kişi yukarı çıkıp salonun iki tarafındaki kadınlara mahsûs mahallî kalabalıkça gördüğümüzden üst kattaki güverteye gidip dürbin bi-dest etrâfa nazar endaz olmağa başladık.

Hakikaten şehrimizin bu mevki'inde görülen hayât-ı sa'iyane ne hoştur! Boğaziçi, Üsküdar, Kadıköy'ü ve Ada vapurlarının biri kalkıp, biri yanaşiyor; ma'veneler,⁶⁹ kayıklar büyük vapurun eşyasını tahliye etmek üzere öteye beriye koşuyorlar küçük istimbotlar ⁷⁰bacalarını devirerek ba'zı sefain⁷¹ yelkenlerini indirerek köprü'nün altından geçmeye uğraşıyorlar rengârenk sandallar o deniz kelekleri bir çift beyâz kanadlarını tahrik ederek yolcu nakliyle meşgûl; bir ma'îşet fa'âlâne ki âdetâ nazar-ı hikmet ve ibret-i celb ederek birçok efkâr ve mülâhazata yol açıyor biz bir taraftan bunları temâşâ ederek te'ati mülâhazât eyliyor diğer taraftan da şöhretiyle mütenâsip vatan-ı aziz ve zarifimize doya doya daha doğrusu doyamaya doyamaya kemâl-i dikkatle nigerân oluyor idik. Ah! bu lâtif memleketin hangi ciheti bir çok şânlı ve ulvi vekâyi-i tarihiye ihtâr eylemez? Ezcümle şu Tophane ve Fındıklı semti ki İstanbul'un fethinde karşıdan karşıya çekilen zincirden donanmasını imrâr eylemek mümkün olamayacağı meczûmi olunca ulüvv-i himmet ve sümüvv-i gayretinin bir delili fenâ nâ-peziri olmak üzere denize mahsûs sefineleri karada meşyi ve hareket ettirerek mersâ-i Dersaadet'te isal eylemek gibi muhakkakât-ı kat'îye-i târihiyeden olmasa hurâfât kabilinden olduğuna hükmedilecek derecede müstebid müşkil olan teşebbüsâtın bir Osmanlı hükümdarı sâhibkırânı ya'ni Fatih Sultân Mehmed'i Sâni tarafından daire-i imkân ve sühûlete idhâl edildiğini lisan-ı hal ile ihtâr ederek bu

69 Mavenerler:Mavna demek istiyor- Limanlarda, şamandıralara bağlı olarak yükleme ve boşaltma yapan gemilerden, kıyılara römorkör yedeğinde yük götürüp getiren tekne.

70 İstimbot: Küçük vapur – çatana

71 Sefain: gemi

bâbda sa'ir mahâllere teveffuk eyliyor.

Nazar-ı temâşâyı leb-i deryâdan ibtidâ ile ileriye doğru sevk eyledikçe şehrimizin mebni olduğu mevki'-i icâbından birbirinden mürtefi ve ufka kadar müntehi olarak görünen sagir ve kebir mebânî mütenevvi arasında tevessût eylediği da'vet-i âliye ve ihtâr eylediği vazife-i ulviyye mâddeten dahi tetâbuk edercesine i'tila eyleyen minâreler nazar-ı dikkat ve hürmetimizi celb ederek ne nama mensûp olduklarını ta'yin ve tahmin etmekte iken refikam dedi ki;

-Herşey pek-âla ama vapur hareket ederken kıbleyi nasıl tahmin edip de namâz kılacağız?

- Pek kolay, güneş ile pek-âla ta'yin edilir. (*O aralık güvertenin üzerine mevzû bir pusula nazar-ı dikkatimi celb ederek*) İşte bir pusula ki miknatıslı ibresinin şimâlden hiç inhirâf etmemesiyle vapurların hatt-ı hareketlerini ta'yine hizmet eden bu âletin fevâ'id-i kesiresinden biri de kıbleyi irâe ederek edâ-ı salât edenlere mâcib-i suhâlet olmasıdır.

Şu pusula bize epeyce bir müddet sermâye-i bahs makâl oldu. Müfâd-ı mükâlematımızı şu yolda telhis edebilirim:

Milattan iki bin sene mukaddem, cidden muhtera'at-ı nâfi'adan olan şu âlet-i mühime Çinlilerce ma'ruf ve müsta'mel imişse de Avrupa'ca mechûlândan olduğu gibi umâr-u bahriyede terakkiyâtı fevka'l-âdede bulunan Fenikeliler bile ticâret için öteye beriye sevk eyledikler sefinelerinde necm-i şimâl-i ile ta'yin-i hatt-ı hareket eylerler imiş. Pusulayı garbe, alem-i medeniyete hidemât kesiresi sebk eden Arablar öğretmişler. Avrupâda tatbik ve isti'mâli Flavour Yura nâmında bir İtalyan vâsıtasıyla 13. asr-ı milâdide vukû'a gelmiş imiş. O vakitten bu ana kadar pek çok tebdilata uğradığı gibi el'ân mütenevvi şekillerde pek çok husûsâta tatbiken isti'mal olunmakta bulunmuşsa da en basit şekli şu vapurdaki olduğu gibi en ziyâde hüsn-ü hizmeti de sefainde tayin-i mevki'-i hususunda görülmekte bulunmuştur.

İşte bir kâ'imen pişgâhımızda tecelli eyleyen menâzir-i muhtelif mukâbilinde o kadar mebhût sonra da mebhâs-i mezkûr üzerine musâhabe ile o kadar meşgul bir halde kalmış ki sâat 4'e (01.30) gelip vapurun ilk düdüğü tanin- endâz âfâk olduğu hâlde vaktin nasıl güzâr eylediğinin hiç farkında olmadığımız gibi dizlerimizin ağrıdığını dahi sonradan his edebildik.

İkinci düdükte vapur derûnunda bir hareket-i umûmiye hâsıl oldu. Artık herkes yek diğeriyle vedâ ederek etrâfta pervâne misâli dolaşan sandallara râkiben çekilmeye başladılar.

Dördüncü Bölüm

Vapurumuz harekete müheyyâ oldu. Kapudan ile muâvini dahi mahâl-i mahsûslarında ahz-i mevki’-i eylediler. Kapudanlık... ne müşkil ne mühim vazife! Koca sefinenin selâmeti yed-i himmet ve dikkatine mevdu, ufak bir hatâ yüzlerce hayâtı dûçâr-ı tehlike eylemeğe kâfi. Ya ateşçilik! O daha da beter zan ederim. Ve-l-hâsıl her ikisi kuvve-i vâhimesi gâlib asabi âdemlerin kârı değil. Lâkin kapudanımız pek ehliyetli gözüküyor. Hem aşağıya hem ileriye evâmîr-i lâzıme-i kemâl-i sür’at ve mahârette itâ eylediği gibi sık sık geriye nasb-ı enzâr eyliyor. İlerisini de hiç nazar-ı dikkatten uzak tutmuyor. İki vapur arasında sıkışıp kalan vapurumuzu dahi bulduğu mazikten istihlâs ve ihrâc için yirmi kadar kesân yanımızdaki Edremid Vapuru’ndan bizimkine kemâl-i kuvvetle dayanıp itiyorlar. Biz de şu asr-ı terakkide bir vapurun hareketi için el-ân kuvvet-i beşerden istimdâd ve isti’âne olduğuna kemâli hayretle bakıyor idik.

O esnâda bulunduğumuz mevki’-i kalabalıklaştığından daha ziyâde meks ve ârâm etmeği münâsîp görmeyerek hayli müddettir şiddet-i rüzgara ma’ruz bulunmaktan pek sersem bir hâlde sıklet bahs meskenimize avdet eyledik; İşte böyle üşüdükçe kamaraya ilticâ ederek sıkıldıkça yukarıya cân atarak dem-güzâr oluyor ve vapur açığa çıkınca bi’t-tabii kuvvet ve şiddeti tezâyüd eden cereyânı havâyâ karşı yukarıki güvertede sâbit kâdem olmak kabil olamadığı cihetle bin- nisbe daha mahfûz ve kadınlara mahsûs olup salonun iki cihetinde bulunan güvertede ikamet eyliyor idik. Herkese bir türlü te’sir eyleyen deniz tutması bende hafif bir baş dönmesiyle iştâhsızlık sûretinde icrâ-i hükm eyliyor. Refikam hiç müte’essir olmayıp biraz korkuyor idi.

Adaları geçtikten sonraki menâzir-i mer’iye yeknesak idi. Berrak mâ’i bir semâ-ı fesih fırtınadan âri bir derya-yı vasiğ ara sıra ağaçlıklar ve zümrüdün otlar ile müzeyyen cibâl –i müteselsile den ibaret idi.

22 Şa'bân 1313 (Sayı 46: Sayfa: 5-6) 7 Şubat 1896

Yalnız Burusa'nın iskelesi olan Mudanya'ya yakın (*Bozburun'da*) vapurumuz birbirini vely ve ta'kib eden üç büyücek dalga ile teşâdüm eyledi ki; sanki deryâyı bi-pâyân vapurun, o cismi dev misalin kendi kuvvet ve miknetine karşı bir bâziçe menzilesinde olduğunu bize isbât etmek isteyip mahâl-i maksûda vüsûlümüze karip bir zamânda böyle telâtüm ederek vapurumuzu ufak bir tahta parçası gibi tahrik etmekle ona müzeyyifâne ve müezziyâne bir mülâtafade bulundu zan olunabilir idi.

-Bursa'ya seyhâtin deniz kısmı eğlenceli değil fakat kara kısmı pek lâtif olsa gerekdir. Binâen-aleyh Mudanya'ya 9.30 – 10.00 raddelerinde vâsıl olur isek nâdiren ele geçen böyle fırsatlardan bi-hakkın ve bi-t-tamam istifâde için şimendüfere binmeyelim de arabalar ile etrâfımızı râhat râhat seyr ve temâşâ ederek gidelim. Burusa'nın arabaları hep vâsi ve mükemmel landolardır.⁷² Trene râkib olarak letâfetine doyulmayacağı tabî'i olan yollardan kuş sür'atiyle uçup gitmekte ma'na ne? diyerek aklımızca tarzı âzimetimize da'ir planlar tertib ediyor idik. Hiç düşünmüyor idik ki mahlûk niyet ve tedbir etmeli ama Hâlık da takdir etmeli ki bir şeyde muvaffakiyet husûl bulsun. Ekseriyâ evdeki pâzâr çarşıya uymaz. Nitekim öyle oldu; o vakitler tedâbir-i sıhhiyeye riâyet olunmak icâp etmekte olduğu cihetle Bingazi Vapuru mu'ayene edilmek üzere Tuzla'ya uğramak için doğru yolundan inhirâf ederek vakit gayb eylediği gibi Tuzla pişgâhında bit-tevakkuf doktora haber gidip de o da gelinceye kadar sonra da yolcular onun huzûrundan ale-l-infirâd mürur eylemek sûretiyle mu'ayene-i umûmiye icrâ oluncaya kadar dahi epeyce bir müddet izâ-a eylediğinden ancak vakt-i gurûbda Mudanya'ya vâsıl olabildik.

Zaten vaktin adem-i müsa'adesine mebni araba ile gitmek kabil değil ise de mümkün olsa bile meydânda bir araba bile görünmüyor. Küçücük lokomotif kendinden büyük gürültülerle ortalığı velveleye vererek telâş artırıyor idi.

Beş buçuk kişiden mürekkep ufacak kâfilemiz re'isinin sevk ve delâletiyle lokomotif ile mütenâsip küçük vagonların bir kompartımanına kemal-i sühûletle yerleşerek pencereden hâriçte bulunan kesânın ahvâl ve harekât mütelâşiyânelerini seyrediyor idik. Kimi eşyasını gaib etmiş, kimi refikini taharri ediyor kimi bilet almak telâşında. Bazısı kesret-i izdihâmdan ona da muvaffak olamıyor bir kargaşalık ki âdeta nazar-ı merhameti celbediyor.

Bereket versin refikimizin harekât-ı acile ve tedâbir-i seri'asına ki o sâyede şu

72 Lando: dört tekerlekli, içinde dingillere paralel olarak düzenlenmiş karşılıklı iki oturma sırası bulunan, üstü açılıp kapanabilen çift körüklü binek arabası

mevki'e nâ'il olarak istirâhat nişiniz. Yoksa kendi kendimize olsa idik şimdi nazar-ı terahhumile baktığımız kesânın en şâyân-ı merhamet ve şaşkın kısmını bizim teşkil edeceğimiz muhakkak idi.

Nihayet, acai! trenimiz mâl-âmâl denilecek bir dereceye geldiği cihette halkın bir büyük kısmını orada terk etmeğe mecbur olarak rube-râh âzimet oldu.⁷³

Tren güzergâhında, yed-i kudretin iki taraflı zemine ferş eylediği al gelincik çiçekleri ile müzeyyen kalıçe-i zümridin üzerinde gâyet sık olarak magrus ufak ufak dut ve zeytun ağaçlarından mütehassıl ormancıkların manzara-i dilgüşası bir kısmı açık ve neş'e-i aver fıstıki renkte libâslar iktisâ etmiş diğer kısmı da gül rengine mâ'il donuk came-i hadrâ' telebûs eylemiş birçok çocukların çemenzârda tenezzüh eylemelerini andırarak ferah-ı bahs kulûb oluyor idi. Heyhât ki pek az müddet sonra kâinât-ı nim zulmet ihâta ederek tekâsûf ede ede hayrânı olduğumuz o manzara-i lâtife derin bir karanlığa dalarak gözümüzden nihân oldu da bahs eylediği zevk-nâ-mütenâhi pek az bir zamana münhasır kaldı.

Refikama dedim ki;

-İşte size ibret almağa mütenebbihe olmağa cesbân bir hâl, sür'at seyrinden dolayı gündüz bile buralardan tren ile geçmeğe râzı olmaz iken gece mürûra mecbûr olarak bu mahâllin letâfetinden külliyan mahrûm kalub kana'atsizliğimizin mücâzâtını gördük. Cidden inanmalı ki hangi husâsta olur ise olsun tamahkârlık adamı mutlaka ızrâr ediyor.

O da cevâben: Evet bundan mütenassih olmakla beraber araba ile Burusa civârındaki köylere giderek cebr-i mâfât ederiz değil mi? diyor idi.

Mu'ahhiren Mudanya'da dahi muntazamca hoteller bulunduğunu istihbâr ederek o geceyi orada geçirip de ferdâsı gün arzu ettiğimiz vechile Burusa'ya gitmediğimize esefhân olduk.

Karanlıkta bir şey gözükmüyor. Bari size treni tarif edeyim:

Vagonlar Anadolu demiryolu vagonları gibi iki başlarından girilir pek ufak kır'ada şeylerdir. Fakat sakın sûret-i inşasını onlar gibi zarif ve metin zan etmeyiniz onların yanında âdetâ oyuncak mesâbesinde kalır, tavana doğru köşelerinden ufak

73 Bursa Mudanya tren hattı 18 Haziran 1892 tarihinde açılmış 1951 tarihinde iptal edilmiştir. Hattın toplam uzunluğu 41.780 metreydi. Mudanya ilk istasyon olmak üzere Bursa'ya doğru Yörükali, Koru, Acemler, Merinos, Demirtaş olmak altı istasyonu bulunuyordu. Trenin Mudanya-Bursa arasını 4-4,5 saatte tamamladığı düşünüldürse hızını buradan kestirmek mümkündür. Yavaşlığı hakkında ilginç hikayeler anlatılır. Çocuklar tren yokuş çıkmaya başladığında trenden iner çevredeki meyvalardan meyve topladıktan sonra tekrar treni yakalarlarmış. Kapalıçarşı'dan Sütçü Ahmet isimli kişinin Mudanya – Bursa arasında trenle yarıştığı anlatılan rivayetler arasındadır.

tahta parçaları mihlanarak takviye olunduğunu haber vereyim de derece-i rasânetini anlayınız, biz onları görünce,

-Canım treni böyle tahta parçaları ile tahkim edeceklerine yolcularını bâ'del-ihтивâ dışarıdan demirden ma'mul şeritler ile kucaklasalar daha muhkem olmaz mı? diye lâtifelere bile koyulduk. Birinci mevki'deki kanepeler hasırlı, ikincideki zımbalı tahta olduğunu görünce üçüncü mevki'in ne olabileceğini epeyce düşündük.

Kompartımandan kompartımana geçildiği cihetle orada bulunan kapılar mevzi'lerinden daha küçük olduğundan gâh içeri ve gâh dışarı doğru giderek pek müşkilâtla mahâl-i mahsûslarında durdurulabiliyor. Pencere açıp kapamak husûsunda dahi kondöktöre mürâccat lâzım geliyor. Ve'l-hâsıl bir tren ki hemân dağılıp her parçası bir yerde kalacağından endişe olursa sezâ! Ba'zı mahâllerde anlaşılan yolun inhinâ peydâ eylediği mahâllerde hemân devrilecek derecede çarpıldıkça refikam sıkletini diğer cihete imâle ediyor. Ben bu haline güldükçe;

-Böyle trenin benim sıkletimle tevâzün hâsıl eylemesi müsteb'ad mıdır? diyor idi. Görüyorsunuz ya vâkıa temâşây-ı hariciden mahrâmuz, ama dâhilen eğlenecek epeyce şeyler mevcâd. Fakat gubâr-ı renc ile âlude olmamış bir sevinç, cefâya mâkrun olmamış bir safâ olmamak feleğin muktezâ-i âdeti kadimesidir ki, bizim şu zevkimizi de Burusalı arkadaşımızın vapurda ibtidâyleyen deniz tutmasından mütehassıl râhatsızlığının şimendifer sademâtıyla devam etmesi ihlâl ediyor idi. Hele benim ziyâde canımı sıkan şey, en evvel kemâl-i telâş ve itina ile tedârik ve ihzar eylediğimiz edviye-i husûsiyeyi evde unutup bırakarak şimdi zavallı kadını tedâviye hizmet edecek hiçbir şeyin yanımızda bulunmayıp bol bol izhâr-ı te'essüften mâ-adâ elimizden bir şey gelmemesi idi. Duçar olduğumuz hâtâ-yı nisâyandan dolayı birbirimizi mu-âheze ediyoruz. Ama ne fâidesi var? "...mâ-fâta yok imkân-ı telâfi" .⁷⁴

26 Şa'bân 1313 (Sayı:47 –Sayfa:5-6) 11 Şubat 1896

Bu hâle lüzumundan fazla ehemmiyet vererek kendimi beyhûde üzdüğümü refikam itâb-kârâne ihtâr ediyor ama yine bi-çâre hâtunun hâline te'essüf etmekten bir türlü kendimi men edemiyorum. Nihâyet hânım-ı mü-mâ-ileyh öfkelenerek

-Cânım biz daha çocukluktan kurtulamadık mı ki hânım efendiler bu kadını başımıza musallat ettiler. Yanımızda hatt-ı hareketimizi ta'yin edecek âmirimiz var iken bunun ne lüzûmu var idi. Şimdi bu hâlde biz mi onu götürüyoruz, o mu bizi

74 Kaybedileni telâfi etmenin imkânı yok

götürüyor? diye söyleniyordu.

Benim yine feylesofluğum galebe eyledi de:

-Aman kardeşim sus. Sözlerini hâtuna ismâ ederek sıla-i rahim gibi ferâiz-i ilâhiyeden birisini ifâ eylemesine tavassut etmekle nâil olacağımız ecr-i cezil-i renc imtinân ile imhâ eyleme hem de mâdem ki âlemde cefâsız safâ olmaması bu dünyada istirahat-i tâtimme bulunmaması kâide-i külliye. Düşünülür ise zevkimizin böyle ehemmiyeysiz sûrette haleldâr oluşu şâyân-ı memnuniyettir. Yine Cenâb-ı Hakk'a şükrân olsun ya biz râhatsız olsa idik daha mı iyi idi? diyor idim.

Aman ya Rabbi! Yol ne kadar uzadı. Tren mi seri-el-seyir değil yoksa bize mi öyle geliyor. Koru İstasyonu⁷⁵ denilen mahâlde biraz tevakkuf ederek hele (*Acemler*) mevki'ine gelebildik. Lâkin o gün panayır olduğu cihetle arabalar hep Yahudi mezarlığındaki diğer mevki'de toplandıklarından orada araba bulamayarak tren ile yolumuza devâm etmeğe mecbûr olduk. Biraz sonra diğer mevki'e bil-selâme vâsıl olabildik. Fakat ortada bir lando bile yok. Beyoğlu'nun en mükemmel landolarına ilân-ı rüchân eyleyen o güzel arabalar bir tåkım adi payton⁷⁶ ve perâşumlara tahavvül etmiş bilzarûre iki paytona râkib olarak Burusa'nın ârâm gâh-ı bahârisi olup müte'addid hotel ve kaplıcaların kâin bulunduğu (*Çekirge*) nâm-ı mevki'e müteveccihen hareket eyledik.

Çekirge'de evvelce hüsn-i şöhreti mesmû-umuz olan (*Avropa Hotel'ine*) dâhil olduğumuz zaman saat 3 idi. Heman iki oda isticar ederek istirahat koyulduk.

75 Mudanya –Bursa tren yolunun ilk istasyonu Mudanya iskelesidir. İlk durak Yörükali istasyonu, Geçit Köprüsünü geçtikten sonraki durak Koru istasyonudur. Nilüfer Köprüsünü geçtikten sonra Acemler istasyonuna gelinir. Burada artık Bursa'ya varılmış sayılır. Bundan sonraki duraklar olan Yahudiler (Merinos), Demirtaş istasyonlarıdır.

76 Payton: (Fayton yazılması gerekir) Fayton: Körükli, dört tekerlekli, atlı binek arabası. Tek veya çift atla çekilen faytonların körükleri yarı yarıya ve öne doğru kapanacak şekildedir, sürücü için ön kısımda yüksek bir yer vardır.

Bursa, Ulucami

Beşinci Bölüm

Nisanın 8. günü cuma ertesi günü olan ertesi sabâh sâ'at on buçukta bidâr oldukça odayı parlak ve hayât-efzâ güneşin eşi'a-i zerrinine müstağrik olmuş gördüm. Burusa ovasına nezâret-i şâmilesi olan pencereyi açınca bahâra ve kırlara mahsûs hayd ve mu'ttar havâ odayı imlâ ederek ferah-bahsa oldu.

Ceşmân-ı hayretimize ma'rûz bulunan ovada açıklı koyulu mütenevvi ve mütelevvin yeşillikler arasında güneşin in'ikâsıyla gümüş bir şerit gibi parlayan (*Nilüfer*) Suyu'nun ve ötede beride ağaçlar arasında görünen kırmızı ve siyah damlı beyâz hâneli köylerin teşkil eyledikleri manzar-i dilgüşâ-ı letâfeti sizde bir fikir hâsıl edecek kadar olsun târif ve tasvir eyleyebilmek için ya şâir olmalı ya ressam, hayfâ ki muharrir-i âcizeniz o haslet-i âliye-i fitriyeden de mahrumdur. O sanat-ı nazike-i kesbiyeden de.

Müddet-i medide, letâfet mücesseme ıtlâkına şâyân olan bu levha-i dil-nişin-i tabi'atın ihsâs eylediği neşve ile sermest ve hayrân oldum kaldım

Hele o ândaki hissiyât-ı kalbiyemi hiç sormayınız zira kâbil-i-tarif değildir. Orada ikâmet etdiğimiz müddetçe ufak dağlar ve tepeler ile mahdûd ve vâsi ovanın suver-i gûn-â gûn letâfetinin seyr ve temâşasıyla tenvir-i uyûn eyledik. Zamân-ı gurâbda bir dürlü letâfet göster, vakti tulûda başka dürlü hoş-manzar hele vakt-i seherde ovayı ihâta eden ma'îmsi sisin üzerinden görünen eşcârın, saf ve sâkin bir limanda bir çok gemilerin, lenger-endâz ikâmet olduğunu zan ettirecek sârette taglit eylemesi cidden şâyân-ı temâşâ ve hayret-âver idi.

Otelimiz mevki'-i ve nezâretçe güzel olduğu gibi nezâfet ve intizâmca dahi oldukça mükemmel ise de, bizim gibi müstakil hânelerde ikâmet etmeğe alışan kimseler için otel âlemi ne kadar râhat olsa yine hoş gelmiyor. Binâen-aleyh ale-s-sabah ilk işimiz bir hâne taharri ve tedâriki oldu. Cadde üzerinde sâhibesi berâber sâkin olmak üzere bir hâne bularak üç odasını bil-isticâr hemân nakl eyledik. Burusa'nın hâneleri, ale-

l-ekser çatıldıktan sonra direk ve kuşaklamaların arasına kerpiç taş vesâireyi duvar örercesine koyup dâhilen ve hâricen sıvamak sûretiyle vücûda getirilmiş sofaların etrâfı açık olarak pek biçimsiz yapılmış şeyler ise de ikâmet eylediğimiz hâne yeni inşâ olunduğu cihetle İstanbul evlerine müşâbihe ve oldukça mahfûz ve mazbût idi.

Bidâyet-i naklimizde ev sâhibesinin hasbü's-sinni ziyâdece lâfazanlığı ve mu'âraza edercesine ref-i savt ile mükâleme eylemesi kendisiyle pek muhterizâne mu'amele etmeğe mecbûr olacağımızı zan ettiriyor idiyse de, döşeme, yatak, sofrâ, matbah, levâzimâtına kadar hiçbir şey diriğ etmeyerek te'min-i istirâhatımıza hasr-ı gayreti ve bazı vakit ta'âm istihzârına kadar tevsi-i dâire-i hizmeti za'nnımızın butlanını isbat eyledi. Vel-hâsıl hânesinde râhat eylediğimiz nisbette kendisinden de memnûn olduk.

Çekirge'deki otellerin kâffesinde havz ve husâsi banyoları hâvi hamâmlar olduğu gibi icâr olunan hânelerin bazısında dahi tabî'i sıcak sular mevcûtdur. Soğuk suya gelince: Dünyâ'da Burusa kadar suyu mebzûl memleket yoktur denilse sezâdır. Zirâ dâ'imi sûrette câri su bulunduğuşu gibi miyâh-i câriye-i müte'addide ve mütenevvi'eyi muhtevi hâneler de vardır. Yollarda hemân adım başında bir çeşmeye tesâdüf olunur suları sokaklara cereyân eder gider. Fakat kâffesi içilmekten müberrâ pek kaba sulardır. Şurba en sâlih olanlarını fiçılar ile hayvanlara bil-tahmil getirip talib olanlara fûruht ederler. Lâkin onlar da İstanbul'un menba sularıyla aslâ kıyâs kabûl etmez pek ağırdırlar.

Altıncı Bölüm

Hüdâvendigâr Vilayeti'nin merkez idâresi olan Burusa Şehr-i şehiri, dâimi sûrette tepeleri karla mestûr bulunan ve 6400 kadem⁷⁷ irtifâ-ında olan Keşiş Dağı'nın şimâl tarafında ve aşağı eteklerinde kâ'in olup takriben kırk bin nüfusu şâmindir.

Hüdâvendigâr Vilâyeti havâlisinin nâm-ı kadimi (*Bithynia*) olup hükümdârı ikinci (Prusias) Burusa şehrini milattan iki asır mukaddem li-sebebin kendisine iltica eyleyen Kartacalı meşhûr Annibal'in tertip eylediği plan mücibince (*Prusa*) nâmıyla kendisine pâ-yi taht olmak üzere te'sis eylemiş, sonra Araplar tarafından tahrip edilmekle Rum İmparatorları tecdiden inşâ ve tahkim eylemişler ve binâ eyledikleri kal'aların harâbesi el-ân görülmekte bulunmuştur. Nihayet mü'essis bünyân-ı devlet-i âliye Sultân Osman tarafından on sene devâm eden muhâsara neticesinde mahdum-u necâbet mevsûmları Orhan Gazi yed'iyle 726 sene-i hicriyesinde tekfûrunun 30 bin altun fidyey-i necât vererek kal'anın anahtarlarını teslim eyleyüp gitmesi sûretiyle fethine muvaffakiyet hâsıl olmuş, akabinde Sultân müşârûn ileyhın vukû-ı vefâtına mebni halef-i zi şerefleri Sultân Orhan tarafından pâ-yi taht ittihaz olunmuş ve pâ-yi tahtlık Edirne'ye intikâl edinceye kadar o şerefi muhâfaza eylemiştir.

Hicretin 1272 senesinde vukû bulup üç ay devâm eden harekât-i arziyye ile pek çok cevâmi ve mebânisi münhedim olmuş ve tezellüzât-ı arziyye icâbından olarak maden suları bile mecrâlarını şaşırub feyezân etmişlerdir.

Teâkub-ı sinin ile münhedim olan cevâmi-i şerife ve mebâni sâire tamir olunarak ve harâp olan ipek fabrikalarının yeniden inşâsıyla ipek ticâreti ihyâ edilerek civârdaki pirinç tarlaları kaldırıub sıtma menba-ı olan bataklıklar kurutularak mükemmel şoseler küşâd olunub müte'addid oteller vücûda getirilerek Burusa şimdi görüldüğü vechile bir ma'mûre halini iktisâb eylemiştir ve şehrin imârî husûsunda ahâli-i asliyesinden ziyâde muhâcirlerin sây ve hidmeti sebk etmiştir.

77 Kadem :Metrenin üçte biri kadar olan uzunluk. Oniki parmak uzunluğu, yarım arşın.

Şehr-i mezkûr yüzü mütecâviz cevami-i şerife ve selâtin Osmâniyeden 6 hükümdârı zi-şânın merâkid-i münevvereleriyle beş yüzü mütecâviz zâhiri⁷⁸ ve bâtını⁷⁹ zevatı mu'tebere ve meşhûrenin mekâbir-i âliyyelerini muhtevi olmakla şeferdârdır ki ziyâret eylediğim mahâl-i mübâreke ve emâkin-i meşhûre-i saire-i ber veche âti ta'rif ve beyanâ ibtidâr eyliyorum.

---

78 Zâhiri: Zâhiri mezhebine mensup olan. Zâhiri Mezhebi:Kurucusu Davûd el-İsbehânî olan, İslam hukukunun tek kaynağının nasslar, yani Kur'an ve Sünnet, olduğunu iddia eder ve hükümler üzerinde re'yn mümkün olmayacağını belirtir.

79 Bâtınıyye; Batını mezhebinden olan kimse. Batını Mezhebi: "Gizli olan şeylerin iç yüzünü bilenler" anlamında kullanılan Bâtınlık kavramının çok geniş bir anlam çerçevesi bulunur. Bâtınlık her zâhirin bir bâtını olduğu, Kur'an'daki her âyetin bir yorumu bulunduğu, bu yorumları ancak Allah ile aralarında gizli bir sır ve özel bir bağ bulunan mâsum imamın bildiği gibi mânâlar çerçevesinde şekillenir. Kur'an-ı kerîmin zâhiri, açık ve anlaşılır mânâsı olduğu gibi, bâtını, gizli mânâsı da vardır. Bâtını mânâsı lazımdır. Zâhiri, görünen mânâsı lazım değildir diyen tarikat.

3 Ramazân 1313 (Sayı: 49- Sayfa 1-2) 17 Şubat 1896

Yedinci Bölüm

Gazi Sultân Osman ve Sultân Orhan Hazerât-ı Türbe-i Şerifeleri Burusa'nın en mürtefi noktası olan Hisârda, şehre ve ovaya kuşbakışı denilen sârette nezâret şâmilesi olan lâtif ve muntazam bir meydânda kâindir: Meydân-ı mezkûr şehre nâzır olan cihetinin uçurum olması hasebiyle parmaklık ile ihâta edilmiş ve vasatta bir saât kulesi ve bir şadırvan vücûde getirilerek tezyin olunmuştur.

Sultân Osman türbe-i münifesine dahil olunca müsâdif-i nazar-ı hürmet olan merkad-ı mübârekeleri tahtında gunûde-i hâb-ı ebedi olan zât-ı âli-kadrin celâdet fitriye ve satvet-i şâhânesi tecessüm eylemişcesine mehâbet-bahs-i kulûb zâirin olmaktadır.

Huzûr-ı manevi-i Sultân Osman Gazi, bende bin dürlü hâtırat-ı târihiye-i mütetâbi uyandırarak tâ cedd-i âli müşârun-ileyhe Oğuz Hân neslinden ve Türk aşiretleri beglerinden Süleyman Şah Kayaalp'in Cengiz Han'ın şerrinden ve Tatarların hücûmundan istihlâs maksadıyla terk-i vatan ederek tevâbi'yle Diyar-ı Rum'a azm-i sefer eyleyip sonra da Arabistan'a gitmek üzere (*Fırat*) Nehri'ni geçerek iken magrûken vefât eylemesine kadar fikrimi ircâ eyledi.

Sonra necd-i necibleri Gazi Ertuğrul Bey'in kabile halkından kendisine tâbi olanlarını müstashiben Sivas sahrâlarına kadar ilerleyüb orada Konya Hükümdarı Alâed-din Selçuki ordusu ile Moğol Tatarlarının mûharebe-i dehşet-i avere tesadüf ederek, mecbûl bulundukları hasâil-i merdânegi sevk ve ikâsıyla muhtâc-ı muavenet bir hal-i hezimetde bulunan Selçukilere imdâd eylemekle şeref-i galibiyetin min-gayri me'mûlanlar tarafında rû-nüma olması üzerine Sultân Alâed-din Selçuki tarafından, fedâkarlıklarının mükâfatı olmak üzere (*Domaniç*) Dağları ve (*Söğüd*)

nevâhisi ikâmetlerine tahsis olunmakla kendi emeklerine mukâbil nâil olup tavattun eyledikleri mahallî mezkûrenin şükrâne-i âleniyesi olarak Selâtin-i Selçukiye nâmına kisver-i güşâlık etmekle mâ-dâm-i ömr izhar-ı sadâkat ve ibrâz-ı besâlet eylemesi mahdûm-ı şecâat mevsumları Sultân Osman'ın dahi devlet müşârûn-ileyh nâmına birçok diyâr ve hisârı zamime-, memâlikî kılmasıyla muzafferiyât-ı vâkı-a dan pek mesrûr olan Konya Hükümdarı meşârûn-ileyh Eskişehir Sancağı temlik eylediği gibi istiklâl-i hükûmetine âlâmet olmak üzere bir çok hedâyâ dahi irsâl eylemesi ve bil-ahire Âli Selçuk'un inkırâz küllisiyle tâbiat-ı maslahat iktizâsınca kesb-i istiklâ-i tâm eyleyerek nâm-ı âlilerine mensub olan devlet-i azimenin vâz-ı esâsi res'ini bulunması ve Rum ümerâsının gün begun izdiyâd eden şevket ve satvet-i Osmaniyeden istikbâlleri için endiş-nâk olarak açıktan açığa harbe kalkışsalar, o arslan yavrusu arslanın savlet-i şirânesine mukâvemetten âciz bulundukları derpiş ile tarik hile tevessül edip Yâr Hisâr⁸⁰ hâkiminin kızıyla (*Bilecik*) Tekfûr'unun izdivaçlarını vesile ittihâz ederek tahtında bir tâkım efkar hasmâne müstetir olmak üzere ali tarik-i el muhâdenete pâdişah-ı müşârûn-ileyhi düğüne dâvet etmeleriyle pâdişaha sâdık olup bil-ahire İslâm ile müşerref olan Harmankaya⁸¹ hâkimi Köse Mihâl haber olduğu keyfiyeti mezkûreyi ihbâr etmesiyle Sultân-ı müşârûn-ileyh dâvete icâbet buyurmakla berâber (*El Harbu Hud'atûn*)⁸² kâide-i müdebberâne bil-tevessül birçok bahâdîrî sandıklara koyup bir tâkım dil-âverânı dâhi kadın kıyâfetine bil-tebdil mezkûr sandıkları hâmil olan hayvânları sevk me'mur ederek onları emvâl-i kıymetdâr nâmiyle derûn-ı hisâra idhâl ettiğinden gice herkes meşgûl iş-u nûş iken şüic'ân-ı mezkûren kal'ayı zabt edip a'dâ-bed-hâhânın kazdıkları kuyuya yine kendileri düşmek sâretinde cezâ-i sezâlarını bulmaları ve o esnâda bit-ab-ı dıçar ribka esâret olan gelin Nilüfer Hâtun'un şehzade Orhan Gazî'ye tezvîc edilmesi! Ve yine o gâzi bi-müdâninin muttasıf olduğu cibiliyet kişver-i güşây-ı icâbınca hengâmı hiram-ı peride beyle devam ettikleri muharebâtın şanlı netâici olan fütûhat dahi yegân yegân fakat bit-tabî'i gayri-muntazam ve nâ-tâmam bir sûrette zihnime bil-tebâdûr şimşek gibi bir sür'ât ile tevâli iderek fıkı-i hikmet ve nazar-ı ibretimi yeniden celb eyledi; gözlerim bilâ ihtiyâr eşk-i rikkat ve mefharetle memlu lisânım ruh pür-fütûh meşârûn-ileyhe âyât-ı Kur'aniye ihdâsıyla meşgûl oldum.

Derûn-u türbede taht-ı te'sirinde zebûn kalıp mâdâm-el-ömr unutamayacağım efkâr ve hissiyâtın şurada bir nebze bahsetmeden geçemediğim gibi tefekkürâtımın biraz ikmâl ve tevsi'yle Osmanlıların bidâyet-i neş'etleri hakkında bâlâda beyân olunan ma'lûmât-ı mücmeleyi muharrerâtımı havâilikten kurtarıp bil-nisbe câlib-i istifâde bir hâle getirmek için lâzımeden add'eyledim umarım ki satırlar tafsilât-ı

80 Burusa İlinin Yenişehir ilçesine bağlı köy. Yenişehir-Inegöl karayolundan ayrılan bir yolla ulaşılan köy, Yenişehir'e 13 km. uzaklıktadır. Osman Bey'in çocukluğu bu köyde geçmiştir.

81 Harmankaya: Günümüzde Bilicik İli, İnhisar İlçesi Harmankaya Köyü'nün bulunduğu yerdir. Köy 200 metre yükseklikte yalçın kayaları bölen boğazın önüne kurulmuştur. Kale ise boğazın kenarındaki kayaların eteğindedir.

82 Savaş hiledir, hadis-i şerifi

zâ'ideden add olunmaz.

Sultân Osman'ın türbesinde müteaddid selâtin merakid-i olduğu gibi şehzade Alaed-din Paşa dahi meftûndur.

Fatih-i Burusa ve Pâdişah-ı Sâni Sultân Orhan Gâzi'nin Türbe-i münifesine gelince o da pederinin ki gibi rûhâniyet-i ûlviye ve mehâbet kahramânâneyi hâiz olup şehzâdegandan Kâsım Çelebi İbn-i Sultân Korkud ve İbn-i Sultân Bâyezid-i Veli orada medfûndur.

Türbe-i müşârün-ileyhden çıktıktan sonra temir parmaklık önünde durarak aşağı ve ilerdeki menâzir-i muhtelifeyi tûl-u müddet temâşayâ daldık ve mevki'-i lâtife ve mübârekenin dâhilenve hâricen bahs eylediği ezvâk-ı bi-nihâiye kâni olamayarak Burusa'da ikâmet eylediğimiz on bir gün zarfında bir ikinci def'a daha ziyâret eyledik.

10 Ramazân 1313 (Sayı:51-Sayfa: 1-2) 24 Şubat 1896

Hüdâvendigâr Sultân Mûrad evvel İbn-i Orhan Gazi Türbe-i Şerifleri Çekirge'de inşâ eyledikleri cesim ve müzeyyen cami-i şerif kurbünde vakidir. Mahâlli şehâdetlerinde dahi bir türbeleri var imiş. Mahâlli mezkûrda bir de imâretleri bulunmaktadır.

Cennetmekân meşâr-ileyh 726 senesinde gahvâre zib-i âlemi vücûd olup 761'de cûlus-u serir saltanat olmuşlar ve 31 senelik zamânı hükûmetlerini Rumeli ve Anadolu'da muhârebât-ı kahrâmâne ile emrâr edip muzafferiyât-ı mütetâbi ve tedâbir sâibeleriyle Devleti Âliye-i Osmaniye'nin tevessü ve itilâsına pek azim hizmetler eylemişlerdir. 791'de Kosova Muhârebesi'nde şerbet-i şahâdet nûş eylemeleriyle Burusa'ya nakl olunup mahâlli mezkûrda tevdi hâk gufrân kılınmışlardır.

Ba'zı eşyâ-ı husûsiyeleri el-ân türbe-i âlilerinde mahfûz olup onlarla berâber zâirine irâe olunan ağzı gayet dar olduğu hâlde dört parmak enilikte bir tahta üzerine yapıstırılan hilye-i şerifi⁸³ hâvi bir şişe câlib-i nazar dikkattir.

83 Hilye-i şerif: Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (A.S.M.) mübarek vasıflarını anlatan manzum veya nesir halindeki yazı.

Türbe bağçesi gayet hoş manzaralı bir cây-ı dil-güşâ olup hâvi olduğu şâdirvânın etrafında sekiz musluk vardır. Dördünden soğuk, dördünden sıcak su cereyân ediyor, sıcak suyun şâdirvanın içinden borular vâsıtasıyla geçerek gelmekte olması tabî'i ise de vehle-i ûlâda soğuk suyu hâvi bir şâdirvandan sıcak su dahi cereyân eylemesi görenleri mütehayyir eyleyler.

Sultân Yıldırım Bayezid Han İbn-i Hüdâvendigâr Gazi türbe-i münevvereleri hârici şehirde “*Bağdat Yolu*” denilen tarik-i tenhâide bir tepe üzerinde inşâsına muvaffak oldukları câmi-i şerif kurbûnda kairindir.

Müddet-i ömürleri 44 sene devam eden saltanatları 14 senedir.

Pâdişah müşâr-ileyh pederi vâlâ-güherlerinin eserine iktifâen bir azim âli-himmetâne ile kişver-güşâlıkta devam eylemişlerdir. Ve hengâm muhârebede ordunun bir cihetinde bulunur iken, misâl-i berk-i hâtîf diğer cihetinde celâdet feşan görülmesi “*Yıldırım*” unvânıyla telkibine ba'is olmuştur.

Mevk-i mezkûrun hâ-li sükûn ve tenhâisi pek lâtif bir sûrette müessir ve hüzn-âverdir.

Cennetmekân Çelebi Sultân Mehmed Hân İbn-i Yıldırım Bayezid Hân türbe-i muhteremeleri (Yeşil) unvânıyla meşhûr olup san'at ve ziyetçe nâdir belki de nadir ma'dûmu'l-emsal olan cami-i âle'l-alleri kurbûnda kairindir.

Dâhili gibi hâricen dahi çiniler ile müzeyyen olduğu cihetle (*Yeşil Türbe*) tesmiye olunmaktadır. Merkad-ı mübârekleri çiniden ma'mul olup nezâket tab-ı hümayun o şekle temessül eylemişcesine câlib-i uyûn hürmettir.

Etrâfında bulunan selâtin sandukaları dahi rengârenk çinilerle mestûrdur.

Câmi-i şerifin dâhili kubbeye varıncaya kadar kâmil şal örneği çiniler ile gayet hoş ve san'atlı bir sûrette müzeyyen olmakla nazar- pirâ olup vasatında gayet hoş ve nazar rübâ bir şâdirvan vardır.

Ve-l-hâsıl gerek türbe-i münire gerek câmi-i şerif zamân-ı ümrân nişânlarının, birer nemûzec-i bedi-iş-sanlarıdır ki? En müşkilpesent zâirini bile dûcâr-ı beht ve hayret eyleyecek bir zarâfet alem pesend-âneyi hâiz olup Sultân müşâr-ileyhin sâir meseri celâdet ve hamâsetleri olmasa bile nâmını ibkâ ve i'lâ eylemeğe kâfidirler. Bilâ mübâlağa diyebilirim ki: yalnız âsâr-ı celile-i mezkûreyi görmek için oraya kadar ihtiyâr'ı sefer edilse temâşâsından husûl bulacak zevk ve lezzet ihtiyâr edilen külfete ma'â ziyâdete tekabül eder.

Sultân meşârûn-ileyh hazretleri 792 senesinde tevellüd edüp kırk üç sene mu'ammer olmuşlar ve 824'te terk câme-i hayât eylemişlerdir.

Hayrât ve hasenâta sâ'i oldukları nisbette muhibb-i erbâbı ilim ve ırfan bir zât-ı sûtûde simat idi. Şiir ve inşâ ile de iştigâl buyururlarmış. Haramin el-şerifeyne⁸⁴ ilk def'a surre ırsâl eyleyen müşâr- ileyh hazretleridir.

Sultân Mûrad-ı Sâni İbn-i Çelebi Sultân Mehmed türbe-i şerifleri inşâ buyurdıkları câmi-i şerif civarında kâindir. Mahâll-i mezkûr nâm â'lilerine nisbetle yâd olunmaktadır.⁸⁵

Merkad-i münevverleri düz mermerden masnû ve üzeri zümridin çemenler ile mestûr bulunup sadelik içinde mehâbet nümûndur.

Velâdeti 806 irtihâlleri 855 târihindedir müddet-i ömürleri 50 seneye karib olup 31 sene serir ârây-ı saltanat olmuşlardır.

Peder büzürg-vârları gibi kuvvet ve suret-i Osmâniye'nin itilâsına hidemât ciddiyeleri sebk etmiş, Avrupa ve Asya'da fütûhat kesire ıslâhât mühimmesi şâyân takdir bir derecede bulunmuştur.

Türbe-i â'lileri bağçesinde Bayezid-i Veli Hazretlerinin birâderleri meşhûr Sultân Cem'in ve ba'zı şehzâdegâhın türbeleri vardır.

Ayrıca köşede bulunan sâde küçük binâ Sultân Murad-ı evvel ve sani hâzeratının haremleri olan Sırplı prenseslerin kabirleri muhtevidir.

Cami-i Kebir tâ'biri diğerle Ulu Cami-i şehrin vasatında kâin 20 kubbeli iki minareli câmi-i şerif olup Yıldırım Bayezid Han'ın binâ gerdesidir.

Onbir direk üzerine mebni olup gayet kalın olan mezkur direkler fevk-âl-ade büyük ve güzel hutût-ı celiyye ile muharrer levhâlar ile müzeyyendir. Minber ve mihrâbı enâfis-i âsârdan madûd olacak derecede zarif ve musanna' şeylerdir.

Hele ortasında bulunan pek lâtif fevâre havi cesim bir şadırvân zâten gayet müferrih ve ruhâniyetli olan câmi-i şerife diğer bir letâfet ve halâvet bahş eylemekte idi.

Mezkûr şadırvânın üzerinde bulunan kubbenin câm ve temir telden ma'mul bulunması câmi-i şerifi pek aydınlık göstererek ruhâniyetine bir de nuraniyet ilâve ediyor idi.

Şimdiye kadar inşâ olunan cevâmi-i şerifenin hiç birine mekayîs olamayacak derecede lâtif ve müferrih olan Ulu Câmi-in iki defa ziyaretiyle müşerref olduk.

84 Haramin el-şerifeyne: Mescid-i Haram ya da Ravza-i Mutahhara olarak ta anılan anılan Mekke'deki Kabe ve Medine'deki Hz. Muhammedin mezarının bulunduğu yer.

85 Sözü edilen semt Muradiye'dir.

13 Ramazân 1313 (Sayı: 52-Sayfa- 2-3) 27 Şubat 1896

Emir Sultân şöhretiyle be-nâm olan Emir Mehmed Şemseddinnü'l Buhari türbe enver ve akdesleri bir tepede kâin olup pek ruhaniyetli ve mehabetlidir; Civarında gayet güzel bir câmi-i şefir-i olduğu gibi meşâhirden pek çok zevâtı havi bir de büyük kabristan vardır.

Müşârün-ileyh hazretleri an-asl Buharalı olup Burusa'da tavattun ederek irşâd-ı ibâd ile iştigâl buyurmuşlar ve Yıldırım Bayezid Hazretlerinin kerimleri (*Hundi*) Sultân ile bil-tezevvüc sıhriyet padişâhiye dahil olmuşlardır. Nice kerâmâtı hârikul-âdeleri görülmüş meşâyih vâsilinden bir mürşid-i kâmilidir.

Burusa'da ziyâretleriyle teşerrüf eylediğim evliyâ-ı azâm ve meşâhir-i zevil âla ihtirâmdan âli infirâd bahs eylemek, onların kesret ve ta'addüdüne mebni itnâb-ı kelâm-ı mûcib olacağı cihetle menkıbe-i mevlid nebevi nâzım-ı merhâm Süleymen Efendi'nin kabri-i âlileriyle bu bahse hitâm vereyim.

Medfen müşârün-ileyhi ziyâretim tesâdüf kabilinden oldu. Nefs-i Burusa ile Çekige arasındaki tarikin dağ ciheti cesim bir mezâristandır. Her gün araba süvâr olarak oradan güzâr ederken etrâfına yeşil parmaklık çekilmiş, sâde fakat gayet sevimli ve şirin bir kabir nazar-ı dikkatimi celbederek kime mensûb olduğunu merâk ediyor idim.

Bir gün bilâ-iltizâm oradan yaya olarak geçtim. Makbere-i mezkûrenin birkaç kademelik ufak merdivenlerinin çıkarak meclûbu olduğum kabri mebhâsa takarrüb ile kitâbe-i sengini okudum. Meğerse Süleyman Efendi merhumun değil mi imiş? Bu tesadüften o kadar memnun oldum ki; o vakte kadar nâil olduğum Fâtiha-i şerifelerin kimbilir kaç milyonuncusu olmak üzere rûh âlisine Fâtiha Şerifeler ihdâ ederek yolumda devâm eyledim. Hakikaten şu zât-ı muhteremin bil-istihkâk nâil olduğu bu bâhtiyârlığa ne kadar gıpta olursa sezâdır. Cenâb-ı Rabbi Rahîm Habib-i Ekrem'in menkıbe-i mevlidinin nazım ve telif edilmesine yüzbinlerce ağızdan her sene teceddüd ve tekerrür eylemek üzere bir çok Fâtiha Şerifeler câizesiyle nâzımını taltif-i dâimide bulunarak mükâfât eyliyor. Mükâfât-ı zâhiriye bu kadar âzim ve âli bulunur ise bu yüzden mazhar olduğu ve olacağı sa'adet-i maneviye ne kadar büyük olur tasavvur etmeli

Miyâh-ı harre- madeniyeyi hâvi kaplıcalar Burusa'nın garb tarafında vâki olup ekserisi yekdiğerine karib olduğu hâlde ayrı ayrı cins ve hassaları vardır.

Yeni Kaplıca – Çekirge ile nefsi Burusa arasında bir bayırda vâki olup suyu kükürdü hâvi cesim bir hamâmdır. Dâhilinde büyük ve müdevver bir havzı vardır ki sıcak su, arslan ağzı tabir ettikleri mecrâdan ufâk bir havza dökülüp ondan büyüğe geçer. Dâimâ câri kurnaları olduğu gibi kurnaların⁸⁶ yanında taştan ma'mul birer yerli banyo dahi vardır. Duvarları çini ile müzeyyendir.

Kara Mustafa – Yeni kaplıca kurbunda kâindir. Pek küçük kıt'ada ise de gâyet müferrih ve lâtiftir tûlânî iki ufak havzı var ise de onlara havz demekten ziyâde banyo demek⁸⁷ daha münâsiptir. Üç kurnası olup suyu sair kaplıcalar ile kıyâs kabul edemeyecek derecede berrâak, gümüş gibidir.

Büyük ve küçük kükürtlüler - Bunlar da diğerlerinin civârında vâki'dir. Havzları tûlânî ve banyo gibi olduğu cihette yüzülecek gibi değildir. Kükürtlülerde ale'l-ekser emrâz-ı cildiyeye girifdâr olanlar mürâca'at ederler.

Kaynarca- Kaplıcaların içinde en ziyade şifâ-bahâ olmak ile müştehirdir. Fakat diğerlerine nispetle sûret-i inşâsı pek âdidir. Yüzülebilecek kadar bir havzı vardır.

Eski Kaplıca – Çekirge'de vâki olup suyu çeliklidir. Bir rum İmparatoru tarafından inşâ olunmuş ve havzın üzerindeki kubbe direkler üzerine ikâme edilmiştir. Kaplıcaların en cesimidir. Yeni kaplıcaya arslan ağzı ve havz husûsunda müşâbehet tammesi vardır. Fakat diğeri her cihetle daha muntazam ve daha müzeyyendir.

Armudlu – Eski Kaplıca kurbunda vâki olup armud şeklinde bir havuzu vardır. Suyu çeliklidir.

Bu kaplıcaların suları harâret-i tabi'iyelerinde olmayıp dışarıdan soğuk su ilâvesiyle ta'dil edilmişleridir; ma'ama-fih yerliler sıcak suyu sevdiklerinden onlara göre haddi tâmında olan su bizim için yine pek sıcaktır. Kaplıcaların kâffesinde odalar ve dâireler vardır ki nisanda yerliler, mayısta İstanbul ve memleket-i saireden gelib de tedavi, bil-ma'a mûhtac olanlar bil-isticâr ikâmet eylerler.

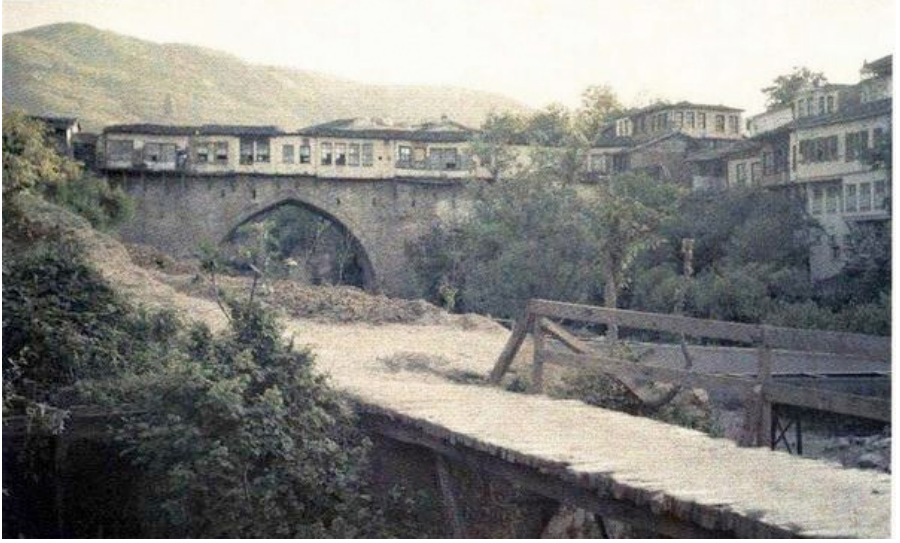
Fakat kaplıcalara alâ kadrî'l-imkân erken gitmeye gayret etmelidir ki hem temiz bulunsun hem de istirâhât edilebilsin; zirâ sonraları havzlar bir çirk-âb deryâsı hâlini aldığı gibi hamâm da kapıdan bile bakılamayacak bir dereceye geliyor. Çünkü Kaynarca ile Armudlu'dan mâ'adâ diğer kaplıcaların nisvân için haftada birer defa yevm-i mahsûsları vardır. Eyyam-ı mezkûrede Burusa'dan yerliler ve muhacirler takım takım ailece gelirler ve bade't-tenavül ta'âm hemân içeri girerek akşama kadar derûn-i hamâmda sebahâtle eğlenirler; esnâ-i hazmda hamâma girmek 20 dakika ârâmı bile bizde çarpıntı ve baygınlık hâsil edecek kadar sıcak mahâllerde tûl müddet bulunmak gibi hıfz-ı sıhhat kâvaidine külliyyen muhâlîf olan ahvâl nasıl olup da

86 Kurna: Hamamlarda musluğun altında suyun birikmesi için yapılmış mermerden tekne.

87 Yazar burada banyo sözünü küvet anlamında kullanıyor.

sıhhatlerine su'î te'sir eylemediğine el'an müte'accibim yalnız büyükler olsa yine ne ise hele ufacık çocuklar, onlar da berâber bu hâle itiyâdın dahil-i küllisi olduğu kabil-i inkâr değilse de bünye ve mizâclarının dahi müsâ'id bulunduğu âşikârdır.

Bâ'del istihmâm ufak bir soğuk algınlığı insanı bir çok emrâz-ı vehimeye ma'ruz kılacağından tahaffuza pek sa'i ve riâyetkâr olmalıdır.

Bursa, Irgandı Köprüsü

Onuncu Bölüm

Havâ berrâk, bir halde ki, o anâ kadar bulutların enzârımızdan ihfâ eylediği Keşiş Dağı'nın zirve-i sefid fâmı bile arz-ı çehre-i ibtisâm eyliyor semâ sâf bir derecede ki hiçbir sâretle gubâr-ı âlûd olmamış bir kalb-i pâkin ma'kes hissiyât-ı olan çeşm-i kebûd rengi musaffâyı andırıyor. Afitab parlak, bir sûretdeki füzûyat-ı nevbahârın sath-ı arzda mer'î olan âsâr-ı letâfet-i nişârını zemine nurlar saçarak alkışlıyor zan olunuyor; bizim gibi o esnâda görmek ve gezmekten başka bir şey düşünmeyen erbab-ı tenezzühün böyle bir günden istifâdeye şitâb edecekleri tabi'i değil midir? Hemân arabalara râkiben Karaman Köyü'nde⁸⁸ vâki nümûne çiftliğine âzim olduk. Kainât serâpâ bir kisve-i nezâret ve tarâvete bürünmüş. Kaplıcalardan gelen miyâh hârenin yol kenârından çemenzâr aralarından beyâz dumanlarını savurarak cereyan etmesi sürûlerle leyleklerin o vâsi ovada seyrek adımlar ile dolaşması su başlarında meşcerelerde andelibân-ı hoş elhanın mü'essir nagamâtı ve onlarla rekâbet edercesine cıvıldaşan mürgân-ı sâirenin sadâyı hoş edâları, zümridin mer'alarda uzaktan yabâni ezhâr gibi görünen koyun ve kuzuların yakınlaştıkça vâsıl-ı sem olan hazin hazin meleyişleri, behiştî bir âlem letâfet teşkil etmekte bulunmuş idi.

Açık bir arabada, muhat olduğumuz bedâyi-i gûn-a gûn tabi'atın ihsâs eylediği neşve-i halâvet bahsâ tahtı te'sirinde olarak (*Nilüfer*) Burusalılar ıstılâhınca (*Ulufêr*) Deresi'nin üzerindeki kârgir köprüden geçip müstevi ve muntazam bir târik-i takib ile numûne çiftliğine vâsıl olduk.

Arazi-i mezrû'a vâsi'â vasatında kain olup pişgâhında bulunduğumuz zarif ve metin bir kârgir bina Zirâ'at Mektebi olduğu gibi biraz ötede ahur ebniyesi ve diğer tarafta tuyûr-u ehliye kümesleri bulunmakta idi. Kâffesini gezdik tertip ve intizamların şâyân-ı tahsin bir derecede bulduk, intizâm ve nezâfet ne güzel şeydir, işte böyle ahurları, kümesleri bile nazara hoş gösterir.

Kümeslerin önünde tavukların gezinmelerine mahsûs olmak üzere tel ile tefrik

88 Karaman Köyü günümüzde Nilüfer İlçesine bağlı Karaman mahallesidir.

olunan mahâlde yine telden bölmeler yapılarak ecnâs-ı muhtelife tuyûr ayrı ayrı bulunduruluyor ve bölmenin birini makine ile çıkarılan piliçler işgâl ediyor idi.

Piliç çıkaran makine tahtadan ma'mul ufak bir sandık cesâmetindedir. Hâvi olduğu çekmelere yumurtalar dizilir mahâl-i mahsûsunda gaz yanıp mini mini haznesindeki suyu teshin ederek harâretin derece-i lâzîmede bulunmasıyla 22 günde piliçler çıkıyor.

Harâret lüzûmundan bir derece ziyâde olsa makinenin üzerindeki ufak kapak kalkarak fazla harareti hârice def ve ihrâc ediyor.

Piliçler çıktıktan sonra analık vazifesini ifâ eyleyen bir ufak makine daha var. O da gaz ile müsahhan olup alt tarafına konulan ve yere temâs eyleyen çuka parçaları kanad hizmetini görmekte bulunmuşdur. Mezkûr makine arasına kuluçka sadâsı dahi çıkarmaktadır.

20 Ramazân 1313 (Sayı:53- Sayfa 1-2) 5 Mart 1896

Tuyûr-u ehliye kısmının temâşâsı bizi haylice eğlendirdi. Sonra da ahurlar cihetine geçtik, temiz, havâdar ve ziyâdar meskenlerinde hayvânât-ı ehliye iki taraflı yemliklerin önünde sıralanmışlar miyânelerinde bulunan siyâhlı beyâzlı cesim bir boğâ nazarı dikkat ve dehşeti celb ediyor. İdi. Mini mini buzağıları okşayarak aralarından geçip atların bulunduğu mahâlle dâhil olduk. Ecnâs-ı muhtelifeden müte'addid esbler iki sıralı bağlanmış duruyor. Gelenlerin kim olduğunu anlayacaklarmış yâhud kendileri hakkında ne dürlü sözler cereyân ettiğine vâkıf olmak istiyorlarmış gibi başlarını çevirerek kulaklarını kaldırarak bize ihâle-i sem' ve nazar ediyorlar idi.

Ve-l-hâsıl bugünkü cevelânı rûh nevâzımızdan fevk-al-âde mahzûz olduk. Böyle mües'sesâtı nâfânın sâye-i terakki veliye-i hazret-i mülukâne de mülkümüzün her cihetine teşmil edilmesini temenni ederek Çekirge'ye avdet eyledik.

Esnâ-ı râhda, çiftlik arâzisi dâhilinde bir tarlada çalışıklarını gördüğümüz mâi gömlekli birkaç kişi pek âdi rençpere benzemiyorlardı. Zannıma kalır ise onlar zirâat mektebi şakirdânından olup derslerinin ameliyât kısmını ifâ ediyorlar idi.

Çekirge'ye vüsûlumuzda akşama birkaç sâat var idi; böyle güzel bir günün bir kısmını hânede emrar etmeğe râzı olamadık. Arabadan inerek pâ-y-ı tenezzühü dağlara doğru eyledik. Dağda dolaşa dolaşa üzeri ve cevânib-i selâlesi mestûr önü

açık ve oturmak için birkaç tahta sırayı hâvi gâyet âdi ve küçük bir binaya kadar gittik ki mahâl-i mezkûre “*Kadı Köşkü*” denilir idi.

Aman yarabbi! Bu ne ulvi letafet, sanki yed-i feyyâz-ı kudret füyûzât bahârı taksim ederken Burusa’ya pek azim bir hassa bahş etmiş. Bu ne feyizli, bereketli toprak, ne kadar gûn-a gûn nebâtât ne dürlü rengârenk ezhâr, ötede beride sık sık manzûr olan dağ gülleri ve çalılar arasında tenebbût eden yabâni menekşeler ve sair bin dürlü bizce ma’ruf ve gayri ma’ruf şükûfelerin gelişi güzel bir halde görünüşü bu mahâllerin dağ ve bu çiçeklerin hüda-i nâbit olduğuna hükm ettirmeyip tabi’atı takliden gayri muntazam surette tertib olunmuş bir bağçe zan ettiriyor idi.

Çalılar arasında; eşcâr dallarında terennüm sâz olan kuşların nagâmat-ı rûh perveri ve sık sık tesadûf eylediğimiz menba’aların sâmia-nevâz şırıltıları bu mahâl-i lâtifî ser-tâ-ser bir tarabgâh-ı zevk ve şevk halinde bulunduruyor idi.

Biz hem her biri kuvvet ve kudreti Rabbâniyenin birer delil-i bâhiri olan âsâr-ı bedâyi nüma tabi’atı hayretkârâne temâşâ ediyor hem de kesretle meşhûdumuz olup pek hoşumuza giden sa’lep ve sâire gibi soğanlı çiçekleri çakıllarla toprağı kazarak kökleriyle çıkarıyor idik ki bil-ahire onlardan epeyce bir mikdârını İstanbul’a kadar getirmek külfetini ihtiyâr eyledik ise de nasılsa kâffesi kurudu da emeğimiz berhâva oldu.

Şems-i gâribenin, ufku kızılımtırak bir ziyâ ile telvin eylemesi artık bu zevk-i rûhani ve meşgale-i cismâniyeye nihayet verip eve avdet etmek lüzumunu ihtâr ediyor idi. Gözümüz, gönlümüz o mevki’-i pür-revnak ve letâfette kalarak çar-ü nâcâr küçücük sevimli hânemize geldik.

رؤسده سداشی کورسید هر ارنک منظره سی

Setbaşı Köprüsü

Onbirinci Bölüm

Bir gün de Burusa'nın pek mürtefi mevki'inde kâin olan Kasr-ı Hümayun'a⁸⁹ âzimete karar verdik. Artık bendeki meserreti hiç sormayınız.

Kasr-ı Hümayun'a gitmek için bit-tabî'i Sedbaşı Körüsü'nden geçeceğiz. Oh! ne saadet... Hengâm sabâvetimden beri hasretkeşi olduğum o lâtif mevki'-i o zümridin çayırı, tabî'i kayaları ve Keşiş Dağı'ndan eriyip inen kar sularının beyâz köpük halinde mevceler hâsıl ederek gürültülü seyelânını nihayet tekrâr görmeğe muvaffak olacağım diye seviniyor idim.

Gerek o gün gerek eyyâm-ı sairede mezkûr küprüden defa'atle geçdim. Hayhât! Sinin-i adiden beri hiç gözümün önünden gitmeyen manzara-i lâfîfe nerede? Şu köprünün şimdiki hâli nerde? Beynlerinde aslâ müşâbehet yok, fark ve tefâvüt pek çok.

Acaba o vakit gördüğüm bir başka köprüidi de çocukluk hâliyle Sedbaşı Köprüsü diye mi hatırımda kalmış? Yoksa o vakitten beri köprü tebeddülâta mı uğramış yâhud mürûr-ı zamân ile hiç farkında olmaksızın zihnen ona istediğim gibi bir şekil vererek mi tasavvur etmişim? Her nasılsa pişgâhımda tecelli eden köprünün şu hâlini zihnimde tecessüm edip de temâşâsını cân-u dilden arzû eylediğim surete muvâfık bulamadığıma pek müte'essif oldum.

Bil'âhire (*Gökdere*) üzerindeki diğer bir köprüden daha geçtim ise de tasavvur eylediğim manzara onda da yok idi.

Demek ki müddet-i medideden beri sahife hâtıramda menkûş olan bu hâyal-i

---

89 Yazar burada Hünkâr Köşkü'nü kastetmektedir. Yazar köşkün yapılış tarihini yanlış vermiştir. Kasr-ı Hümayun: Günümüzde Hünkâr Köşkü Müzesi olarak kullanılmaktadır. Uludağ'ın eteklerindeki Temenyeri'nde, Abdülmecit devrinde av köşkü olarak yapılmıştır. 1859'da inşa edilen köşk, 19 günde tamamlanmıştır. Abdülaziz ve V. Mehmet (Sultan Reşat) de köşte konaklamıştır Bursa ziyaretleri sırasında Atatürk'ün de konakladığı köşk 2003 yılında müze olarak ziyarete açılmıştır.

lâtife külliyyen vedâ ederek hakikatde aynını bulmak merâkından ferâgat etmek lâzım geliyor; Vah vah! Keşke bu mahâlli görmeye idim. Bir gün olup ta görebilmek ümidi daha tatlı idi.

Nihâyet araba ile birçok yokuşlardan çıkarak Kasr-ı Hümayun'a vâsıl olduk. Bu kasır ufak kırt'ada olup 1260 sâlinde vâlid-i mâcid Cenab-ı hilâfet-i penâh-i cennet-mekân Sultân Abdülmecid Hân Hazretleri'nin Burusa'ya teşrif buyuracakları mesmû olur olmaz bu mevki' de bulunan bir köşk bil-iştirâ hedm olunarak 18 günde şu görülen kasr vücûde getirilmiş ve muhâfazasına i'tinâ olunduğu cihetle el-ân bir hal-i ma'mûriyette bulunmuş ve şu son zamânlarda mefrûşât ve tezyinât-ı dâhiliyesi dahi derece-i mükemmeliyete isâl edilmiştir.

Mevki'in letâfet, tabi'iyesi şehre ve ovaya nezâreti muhitesi Kasırda bir revnak ve tarâvet diğer hâsıl ediyor idi. Hele bir cihetine tarh olunan ufak bir bağçede berrak bir suyun tahminen 25-30 santimetre kutrunda olarak cereyân-ı dâimide bulunup eşi'a-i şemsin i'nikâsından billur gibi parlayışı bakmakla doyulur menâzırdan değildi. Bu su Burusa'da (*Gümüş*) ve (*Yeğni*)⁹⁰ nâmıyla vâki olan en a'lâ suların biri imiş.

Fi-l-hakika İstanbul'un menba'a sularıyla kâbil-i kıyas değilse de ta'amına bir diyecek yoktur. Hele safvet ve berraklığını enzâr ağyardan setr ve ihfâ etmek istiyormuş gibi mezkûr sudan konulan kadehin haricen ince beyaz bir nikâb ile tesettürü suyun derece-i bürûdetini anlatmaya kâfidir.

27 Ramazân 1313 (Sayı: 54-Sayfa: 1-2) (12 Mart 1896)

Bu tepeden dâhi şehri temaşa temaşaya koyularak câlib-i nazar dikkat olan ebniyenin neler ve kimlere mensûb olduğunu ta'yin ve tahmin ediyor idik. Uzakta gördüğümüz yeşil boyalı bir binânın ne olduğunu Burusalı arkadaşımıza sorduk. Şeyh Üftâde Hazretlerinin türbe-i münevvereleri olduğunu istihbâr eyleyince, civârında o kadar dolaştığımız hâlde bizi her zamân ziyâna uğratan nisyân saikasıyla ziyâretiyle teşerrüf edemediğimize o kadar teessüfler eyledik ki, ben bu bâbda bir dürlü kendimi afv edemiyordum. Refîkam da kabâhati Burusalı arkadaşımıza atfen ona diyor ki;

-Hani ya memleketimizde siz bize delâlet edecektiniz? Arkadâşımız sizin delâletinize hâcet bırakmayacak surette İstanbul'da aldığı talimat mucibince hatt-ı hareket ve cevelânımızı ta'yin ederek şöhreti ikinci, üçüncü derecede kalan zevatı,

90 Yeğni: Bursa suları hakkında yazılmış kaynaklarda bu isimde bir kaynak, bulunamamıştır. Ancak Temenyeri'nde Yeğniç isimli bir kaynak bulunmaktadır.

mahâlleri bile bize ziyâret ettirdi, gösterdi, hasb-el beşeriye Şeyh Üftâde'yi unutmuş hiç olmaz ise onu da siz ihtâr etmeli değil miydiniz, şimdi de geç oldu, gidilmez.

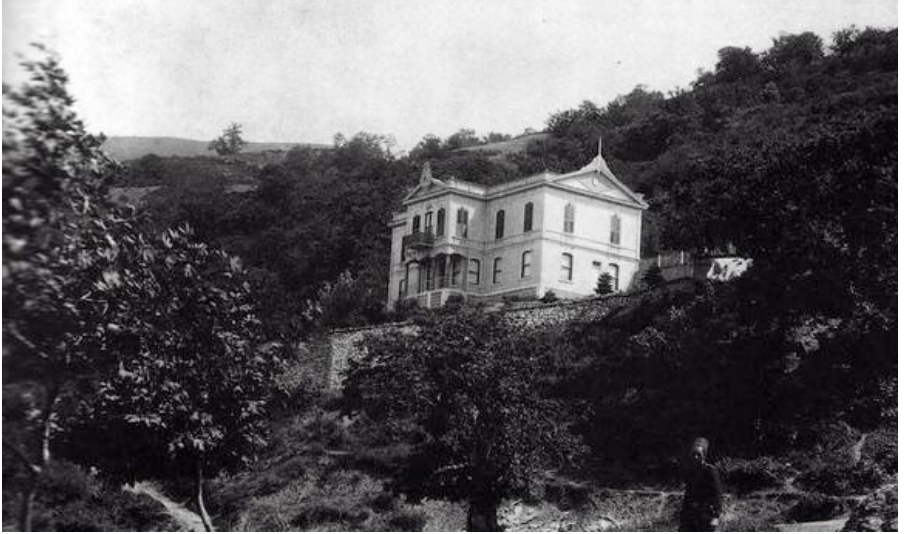
O da cevaben:

-A hanımcığım, ben insan değil miyim? Ben de unuttum. Hem de siz yeni geldiniz ama Burusa'yı benden iyi tanıyorsunuz, yerli olduğum halde hiç görmediğim yerleri siz bana gösterdiniz, diyor idi.

Öyle ya, kendi düçâr olduğumuz hatâyı bir şahsı âherde görmekle onu muâheze ye ne salâhiyetimiz var? Elimizde (*Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*)⁹¹ gibi bir rehberimiz var iken biz unutsak, zavallı kadın unutmuş çok mu? Burusa'nın her cihetini tanıımıyormuş, ayıp mı? İstanbul'umuzda şâyânı temâşâ ve tettebbu az yer mi var. Kâffesi ma'lûm ve meşhûdumuz mudur ki? İşte böyle sâikay-ı merâk ile diyar-ı âhere âzimet zahmetini ihtiyâr ederiz de kendi beldemizdeki şâyeste-i ziyâret ve tettebbu mahâlleri görmekten ve gezmekten -ne vakit istesek gitmek kabildir fikri bizi ile'l-ebed men eyler.

---

91 Güldeste-i Riyaz-ı İrfan Vefeyat-ı Danişveran-ı Nadiredan. İsmail Belig'in eseridir. 1135/1723 yılında Burusa'da tamamlanarak Lâle Devri sadrazamı Damad İbrahim Paşa'ya (ö. 1143/1730) sunulmuştur. Güldeste, Burusa'nın fethinden tamamlandığı tarihe kadar geçen yaklaşık 400 yıllık süre zarfında Burusa'da yetişen, yerleşen, vefat eden Osmanlı Sultân, şehzade, vezir, mutasavvıf, âlim, şair, musikişinas, hattat, nakkaş, meddah ve tabiplerinin biyografilerinin yanı sıra; şair olanların da şiirlerinden örnekler verir.

Bursa, Hünkar Köşkü

Onikinci Bölüm

Bayırın alt başında bıraktığımız arabamıza râkiben Burusa'da kesretle bulunan ipek fabrikalarından birine girdik. Ufak bir merdivenden çıkarak dâhil olduğumuz mahâl tûlânî bir salon olup baştanbaşa vasatını ipeklerin sarıldığı âlât işgal ediyor. Onları önünde iki cihetli kadınlar dizilmişler oturuyorlar. Önlerindeki sıcak suyu hâvi leğenlerin içinden elleriyle kozaların ucunu deverân-ı mütemâdisiyle ipek saran âlâta veriyorlar idi.

Diğer birkaç kadın kozaları sıcak suyu hâvi leğenlere koyup çalı süpürgesiyle çalkıyorlar, kozalardan ipek uçları çıkıp süpürgeye sarıldıkça toplayıp diğer nisvânın leğenlerine vaz' ediyorlar idi.

Ameliyât-ı kemali dikkatle seyir ettiğimi gören bir işçi kadın dedi ki:

-Hânım eldiveninizi çıkarın da şu suya parmağınızı soksanız a, sıcak mı, soğuk mu anlarsınız.

-Biliyorum, zavallı kadın ellerinin hali suyun ne derecelerde sıcak olduğunu anlatıyor, dedim.

Hakikaten zavallı kadınların ellerinin derileri buruşarak mâimsi beyâz bir renk almış ve altından kırmızı kırmızı elleri gözükmekte bulunmuş idi.

Ah zavallılar cidden şâyânı merhamettirler. Beş – on dakikalık ârâmdan bile mu'azzeb olarak alel acele dışarıya cân attığımız bu sıcak mahâlde koza böceklerinin neşreylediği revâyih-i kerihe içinde elleri fevk-al-âde sıcak bir su derûnunda olarak külli yevm çalışmaya mahkûm olmak acınacak bir hâl değil midir? Onları bu metâ'ib-i mukâvemet ber endâzâneye tahammül etmeye sevk eden kuvvet tehvîn-i ihtiyâc-ı mâ'îşetkârâne mecburiyetinden başka ne olabilir?

Ve-l-hâsıl halleri bana pek ziyade te'sir ederek rikkatimi celb eyledi. Kendi

kendime; “Bu kadar meşâkk ve mezâhim hayâta marûz oldukları hâlde bunlar miyânında acaba meş’ud ve mesrûr olanlar var mıdır?” diye tefekkür ederken guyâ şu muhâtabe-i nefsiye-i istizâh-kârâneme vukuf hâsıl edilmiş gibi imâlâthanenin öbür başından parlak ve neş’eli bir kahkahayı müteâkip lâtif bir sadâ ile teganni olunan güzel bir şarkı mülâhaza-i mütereddidanemin cevâbı oldu.

Zaten dünyada bahtiyârlık nedir ki? İnsanın bulunduğu hâlden hoşnut ve râzı olup kendisini bahtiyar addetmesinden ibâret değil mi? İşte bu biçârelerde bu hâl ve mahâl-i mütâ’abe alışmışlar da hoş geliyor. Binâen-aleyh demek ki bahtiyârdırlar.

11 Şevvâl 1313 (Sayı: 55-Sayfa: 3-4) 26 Mart 1896

Ma’a-mâfih onlarla bizim hâlimizi mukâyese edince nâil olduğumuz refâh-ı halistirâhat-i bâl nazarımda lâıyk olduğu derecede te’ali ederek Cenâb-ı Mün’im-i Hâkiki ‘ye arz-ı tahmidât eyledim. Fakat ba’zı husûsâtta dahi onların bize teveffuk ve rüchâniyetlerini tasdik eylemekde vicdâna muhtar kaldım; zirâ medâr-ı ma’îşet sûret-i meşrû’ada olduktan sonra nasıl olur ise olsun ked-yemin ve arakı cebini ile kesb ve tahsil edenleri pek ziyâde takdir eylerim zükûrdan olsun, nisvândan bulunsun nezd-i âcizanem de bu kısım insanların kadr-ü kıymetleri pek âli olup çektikleri emek nisbetinde kesb-i rifât eder. Bilmem siz hükmümü nasıl telakki eylersiniz? İşte onların, bir şahsı âhere, arzı ihtiyâç etmeksizin mesâi-i zâtiyeleriyle ta’ayyüş eylemelerinden dolayı bize fâik olduklarına hükmediyorum da fikrimce diyorum ki:

-Biz onlara nisbetle neyiz? Bir bir sürü tenbel ve ten- perver: hânelerde oturup lisanı hal ile - biz açız, bizi it’âm ediniz ve biz mühtelic libâssız bizi eksâ ediniz - diyoruz. Bâri bizi böyle müreffehen ve mutayyiben i’âşe edenlerin, şükrâne-i sa’y ve gayreti olmak üzere, bâ’is-i saâdet ve bahtiyâreleri olsak, bize âid olan umûr ve husûsatı hüsnü ifâ ile onlara mu’âvenette bulunsak yine iyi, heyhât nerede? Tabi’atın nev-i nisvâna tahmil eylediği vezâfî bir bir arkamızdan attık, onları yine kendine vazife add edenler mertebe-i ekalliyette kaldı. En müşkil ve müt’ib fakat pek de tatlı vazifemiz olan terbiye-i etfâlden bile onları akib-i tevellüdlerinden itibâren murzia ve dâyeler ağûşuna teslim sonra da sırasıyla dadı, mürebbiye ve muallimlerin yed-i terbiyetlerine tevdi ederek, tahlis-i giribân!!! eyledik. Her nev levâzımât-ı kisâiyemiz için müte’addid mağazalar bize dâima küşâde ve terziler emrimize âmâdedir, binâen-aleyh dikiş ve biçim gibi mezâhimdende kendimizi âzâde-ser bıraktık, eşşdd-i ihtiyacımızdan olan ta’âm tabh ve istihzârını dahi tâife-i zükûra tahmil eyledik. Hüdemât-ı saire beytiyeyi de câriye ve hidmetkârlar ifâ ediyorlar, bize ne kaldı? Bir hakk-ı nezâret ve idâre değil mi? Bu kadarcık bir hidematı da medeniyetin

derece-i hâzırasınca kadınlara çok görülmüş olmadıkça Avrupa'da onları avukatlık, tabiblik, mühendislik dibi zükâra mahsus hüdemâta sevk ile şu vazife-i nezâret ve idârenin ifâsında mertebe-i istihâleye verdirmişler, sabahtan akşama kadar hânesinin haricinde meşgûl olan bir kimsenin akşam yorgun gelip de umûr-ı beytiye ile iştigâl eylemesi kabil midir? İki karpuzun bir koltuğa sığmayacağı pek tabî'i değil mi?

Hâzır söz sırası gelmişken munsifâne i'tirâf eylemeliyiz ki: Asıl şeref ve şân nisvanı bir zamânın vazife- şinâs ve fa'âl muhadderâtına âitdir ki iktisâ edecekleri gömleğin bile pamuğunu kendileri bükür, bezini kendileri dokur, kendileri biçer yine kendileri dikerler imiş; Tezeyyün için bizim gibi mağazalardaki hâzır dantelalara, fistolara müraca'at etmeyip kendi elleriyle oyalar yaparlar imiş, başlarının tezyinâtı dahi haberimiz olmadan servetimizi Avrupa'ya çeken – hayır yanlış söyledim- paramızı Avrupa'ya su gibi isâle eden kurdeler, dantelalar, tüller, boncuklar değilmiş. Kendi mahsulü yeddi mahâretleri olan zarif oyalar imiş. Çoraplarının bile yünlerini kendileri eğirir, yine kendileri örerler imiş; Âlâyişi gözlerimizi kamaştıran Avrupa'da el'ân nazâr-ı hayret takdir-kârâne ile görölüp makâm-ı ziynetde salonlara vaz' edilen çevreler, havlular, kuşaklar ve sâire bile hep onların eser çire-dest mahâretleri oldukları cihetle artık onların fa'âliyet ve sa'y ve gûşîşleri kabil-i inkâr olmayacak derecede mertebe-i sübût ve tahâkkukta bulunmuştur.

Ya hayâtı sa'iyânelerinin delâil zi-hayâtı olan etfâl, onlar bide tecrübe edenlere hafı olunmayan nice zahmet ve meşakkatlerine bil-tahammül bizzât bakıp büyüterek vezâif-i mâderâne'yi de bit-tamam ifâ ederler imiş; fakat kâffesi ten-dürüst olup zâmânımızda hüküm-fermâ olan asabi hastalıklardan ba'id ve sâlim imişler, demek oluyor ki kendileini üzecek kuruntular hâsıl edecek a'sâba sui-te'sir eyleyecek şeylere sarf zihin etmeğe ve onlardan husûl bulacak ehemmiyetsiz hastalıkları, vücûdlarını dinleyip de his eylemeye fıkren ve bedenlen meşgûl oldukları o kadar meşâgil-i kesîre mâni imiş, zirâ işte bu meşâgilin fıkdanı ile beraber herkesi sinir hastalıkları istilâ eyledi gitti.

Bu sûrette dahi bize fâik oldukları gibi daha da bahtiyâr imişler demektir.

Evet, i'tirâf etmeliyiz ve i'tirâfa mecbûruz ki şimdi biz daha müterakki add olduğumuz hâlde pek çok meziyyât-ı nisvaniyede onların mâ-dununda kaldığımız gibi vezâif-i nisvâniyenin hüsn-ü ifâsı hususunda dahi aslâ ka'blarına varamayız.

Onlardan fazla olarak iyi ve fenâ tahrîren ifâde-i merâm edebilmek şerefini hâiz olduğumuzdan dolayı hemân kendimizi dev aynasında görmeyelim. Nisvândan beklenen haslet yalnız kırâat ve kitâbete muktedir bulunmak değildir. Belki o ni'met-i uzmâ-ı kırâat ve kitâbetten bil-istifâde iktisâb eyledikleri ma'lûmât nâfia-ı mevki-i tatbîke vaz' ile ona göre islâh-ı hal hareket ve esbâb-ı refah sa'âdet-i beytiyenin kendi hissesine isâbet eden kısmını istihsâl ve istihzâr eylemektir:

1896 Bahar'ında Bursa

Heyhât! O hüner-i tahrir ve kırâatten bu sûretde intifâ şöyle dursun, o elindeki kamış parçasının takdir-i kıymetinden âciz nicelerimiz nef ve fâidesi pek bâlâ-ter olup sâhibine pek büyük bir ihsân-ı Rabbani olan o âlet-i hayrı su-i-stimâlden bile çekinmiyorlar...

Bursa, Ziraat Mektebi

Onüçüncü Bölüm

Şehri hâricen ve dâhilen bu kadar gezdiğimiz hâlde Mudanya'dan Burusa'ya gece gelir iken karanlıkta etrâfı temâşâdan mahrûmiyetimizi, bir dürlü tazmin eyledik add edemiyor idik. Hele bu babda arkadaşım daha da ileriye vararak diyor idi ki:

-Hani ya şimendiferdeki karârımız? Araba ile bir köye giderek cebr-i mâfat edecek değil miydik?

-İşte Karaman Köyü'ne gittik ya!

-Çekirge ile beynindeki mesâfe üç çeryak bile devâm eylediği bence meşkûk olan mamur bir çiftliğe gitmekle köye gitmiş add olunur muyuz?

Refikamı haklı buldum. Medeni bir çiftlik ile âdi bir köy hiçbir olur mu? Gider, hem uzaktan tahayyül ederek pek lâtif bulduğumuz köy âlemini yakından görüp ahvâline vukuf hâsıl ederek zevkli bir istifâdede bulunmuş oluruz hem de şu hâyranı olduğumuz lâtif ovanın menâzir-i lâtifelerini yakından doya doya seyr ve temâşâ eyleriz diyerek hemân âzimete muvâfakat eyledim.

Böyle uzak mahâllere lando ile gidilir ise bit-tabî'i râhat edilir. Hâlbuki landoyu ya akşamdan yâhud sabahleyin pek erken tedârik etmeli böyle geç vakit Çekirge'de lando bulunamayacağından çâr-nâçâr bir paytona râkiben mukaddemâ medh-ü senâsını işittiğimiz (Misi) Köyü'ne⁹² müteveccihen hareket eyledik.

Güneş olanca şuâ'atıyla kâinatı nurla gark ediyor, fakat neşr eylediği harâret hasbel-mevsim bulunduğumuz açık arabada bizi ta'zib edecek derecede olmayıp ancak vezân olan rüzgâr sebebiyle bizi üşümekten muhâfaza ederek bil-âkis ısınmamıza hizmet ediyor idi.

---

92 Misi Köyü, günümüzde Gümüştepe Köyü olarak isimlendirilmiştir.

18 Şevvâl 1313 (Sayı:56 - Sayfa: 2-3) 2 Nisan 1896

Mebâhis-i sâbıkada ta'rif ve tavsifinden izhâr-ı acz eylediğim bedâyi-i gûn-a gûn tabi'at arasında haylice gittik, fakat arabamızın atları pek terlemiş ve gereği gibi yorulmuş göründüklerinden nazar dikkat ve merhametimizi celb ederek bilâ-lüzûm mahzâ zevk-i zâtî için iki biçare mahlûku bu derece yorduğumuza mu'tesif olarak hemeân hemân bu günkü teşebbüsümüzden peşimân olmak derecesine geliyor idik. Nihayet refikam dayanamadı:

-Zavallı hayvanlar, pek acıyorum, ben inersem yüklerini biraz tahfif etmiş olurum da o kadar zahmet çekmezler, diyerek arabanın alçaklığından bil-istifâde tevkife lüzum görmeksizin yere atladı. Zâten yürümeyi ale'l-husûs kırdı pek severim. Onu müte'akiben ben de atladım. Arabamız yavaş yavaş uzaklaşıyor biz de mâşiyen onu ta'kib ediyor idik, refikam pek beğendiği ba'zı dağ çiçeklerini toplayarak bir demet teşkil ediyor. Herkesin bir merâkı var a bende onları sâklarından cüda etmeğe bir dürlü kıyamayarak yalnız zevk-i temâşâ ile iktifâ ediyor idim.

Güneş semt-ür-e'se gelmiş ve har semt-ür-e'se retini gereği gibi his ettirmekte bulunmuş olduğundan arabada bıraktığımız Burusalı arkadaş elimle işâret ederek semsiyelerimizi yere atmasını söyledim, anlamayıp da kendisini çağırıyoruz zannında mı bulundu yoksa o da bize lâhık olmak mı istedi bilmem arabadan atlamağa davrandı. Bir de ne bakayım? Zavallı kadın yere yuvarlanmış, tekerlek üzerinden geçiyor. Aman ya rabbi! Kesb ettiğim hâli mümkün değil ta'rif edemem. Gayri ihtiyârî bir sayhayı müte'akib ona vâsıl olmak üzere sür'atle yürümeğe başladım. Ama ne mütereddidâne yürüyüş! Kadının tehlikeli bir halde bulunması ihtimâli hatvelerimi geriye icrâ ediyor, hâlini bir ân evvel görmek merâkı da bil-akis ileriye sevk ediyor. İşte bu iki kuvve-i mücbire arasında koşmak derecesinde bir sür'at ile gidiyor idim. Açık mor renkli bir sa'lep çiçeğini elindeki çiçek demetine il sa'lep ve etmek üzere koparmak ile meşgûl bulunduğu cihetle cereyân eden vakı'adan haberdâr olamayıp da hâlimden ürken arkadaşım hem banâ peyrev olarak koşuyor hem de -*Ne oldu Allahını seversen*- diye istihzâh-ı madde ediyor idi.

-Ne olacak, kadın atlayayım derken düştü. Tekerlek üzerinden geçti ya tehlikeli bir hâlde ise yâhud bir yeri kırıldı, incindiye... ah ben sebep oldum, keşke semsiyeleri istemeye idim, diyordum idim.

-Hayır siz değil asıl ben sebep oldum. Zirâ arabadan evvelâ atlayan benim. Diyerek beni teselli ediyor, ilâveten:

-Aman ya rabbi! Bu kadın bizim başımıza bir iş getirecek üçüncüsünden hâkk saklasın diye söyleniyordu.

Kadının yanına vâsıl olduğumuzda düştüğü mahâlden kalmış idi. Onu ayakda görünce evvelki kederim ile ma'kûsen mütenâsib bir sûrette mesrûr oldum. Hele sukûtu tehlikeli bir sûrette değilmiş, tekerlek elbisesinin üzerinden geçmiş, uzakdan vücûdundan geçti zan eylemişim bir galat-ı nazar imiş. Oh! Elhamdülillah müsterih oldum. Hattâ refikamla aralarında cereyân eden şu yolda bir muhâvereye gülecek kadar kendime geldim. Refikam tuhaf bir tarz ile diyor idi ki:

-A ihtiyar çocuk! Uhdesinden gelemeyeceğin şeye ne teşebbüs eder de herkesin yüreğini oynatırsın? Dikkat etmedin mi ki bizim atladığımız mahâl düz idi. Hiç bayırda atlanır mı?

O da cevaben diyor idi ki:

-Sanki siz atlarken tehlike yok mu idi? Ah cahillik ne kadar kâmil olsanız nâfile, mutlaka ba'zı kere böyle tedbirsizlikler yaparsınız, ben de size uyarım da böyle tehlikeye uğrâırım.

Artık i'tirâzda, muâhezede hangisi haklı olduğunu siz hükmediniz, bana sorarsanız ihtiyâr arkadaşı pek haklı bularak tedbirsizliğimizin cezâsını beş-on dakikalık telâş ve helecân sûretinde geçıştirdiğimizden dolayı kalben Cenâb-ı Hâkka şükûrler ediyor idim.

Tamâmıyla hâtırımda kalmamış fakat zan ediyorum ki iki saâtte Misi Köyü'ne vasıl olduk. Mezkûr köy bayır üzerinde kâin olup beyâz ve siyah renkte, taşdan topraktan ve tahtadan ma'mul köhne hâneleriyle manzarası pek fâkirhanedir. Ma'a mâfih âsâr lâtife ve tabi'ate mâlikiyet husûsunda pek rengindir, dağ, taş, bayır, kaya, meşcere, bağ, bağçe, vel hâsıl tab-ı beşerin hoşlanıp nâzarûnun hayrân olacağı her nev menâzir-i lâtifeyi ma'a ziyâdetin hâvidir ki şu mehâsin tabi'atın ser firâzı sâhili gâh kumluk gâh sazlık gâh da çalılık hem de çiçekli çalılık olan ve dağlardan kesip içine attıkları büyük ağaçları köye nakletmek hidmetini gören (*Nilüfer*) Nehri'dir.

Biz gâh Nilüfer'in kenârında, toprağın biraz yüksekliğinden mütehasıl tabi'i bir sed üzerinde gayet ulu bir ağacın sâye-i lâtîfinde oturup cereyân-ı dâimiden, sath-ı ma'ada husûl bulan ufak mevceleri temâşâ eyliyor gâh da sahildeki kumluk üzerinde gezinerek eğleniyor idik.

Dâima İstanbul'a gelip gittiği cihetle evvelen mu'ârefemiz olan bir köylü kadın vürûdumuzdan haberdâr olarak istikbâlimize şitâban olduğu gibi bilmediğimiz daha bir çok köylü kadınlarda ona peyrev olarak birbirleriyle müsâbakat edercesine hakkımızda ibrâz-ı âsâr mihmân nevâzi eylediler.

Mezkûr mevki'-i şairanede biraz ârâmdam sonra köylerinin dâhiline götürerek ufak bir câmi-i şerifi, Nilüfer'in kuvvetiyle müteharrik değirmenlerini, çamaşır yıkadıkları mahalli ve hamâmı gezdirip gösterdiler.

Mu'ârefemiz olan köylü kadın dedi ki:

-Bakınız hânımlar, bizim hamâmımız sizinkilere benzemediği gibi fiâtı da benzemez, adam başına 5 paradır.⁹³ Parası olmayan bir yumurtaya da girebilir. Ama biraz karanlıkça imiş, avlusu toprak imiş ne zarârı var. Sizin İstanbul'unuzda bir hamâma girecek oldum bana birçok hak gösterip beş guruş⁹⁴ istediler. (*Tevbe olsun*) ne o parayı veririm ne de hamamâ girerim, ben beş guruşu ne zahmetle kazanıyorum biliyorlar mı? Pekmez kaynatıyorum, cevizli sucuk yapıyorum, buradan İstanbul'a kadar götürüp satıyorum da okkasına⁹⁵ beş guruş vermeye nâzlanıyorlar. Sonra da kolayca benden 5 guruş almaya kalkışıyorlar, yollu köylüce bir tarz ve şive-i ifâde ile beyân-ı mülâhazât ediyor idi.

Nihâyet hem seyrangâh hem de ziyâretgâh ittihâz ettikleri bir mahâlle göturdüler ki zu'mlarınca orada mübârek bir zat medfûn imiş ki (*Kavacık*) nâmı veriyorlar. Lâkin biz oralarda cesim bir ağaçtan mâ'adâne bir medfen, ne de ona dâir bir emâre göremediğimiz cihetle nim tebessümle;

-Cânım bu Kavacık değil adetâ koskocaman bir kavak ağacı diyerek gerek "cık" edat-ı tasgirini lüzûmsuz görüşümüzden ve gerek -ba'zı geceler buradan darbuka ve şarkı sadası da işitilir, demelerine

-Ne tuhaf evliya çalgı da çalıyor, diye mukâbele edişimizden ab aşikâre münfehim olan ma'nayı anlamayarak

-Ah ne büyük zattır. Ne maksat için buraya Mevlid-i Şerif nezretsek mutlak arzümüz hâsıl olur, diye cevâb verdiler. Artık derece-i safvetlerini anlayınız.

Ve-l-hâsıl, köy âlemini tasavvurumun kat kat fevkinde hoş buldum. Oradaki ma'îşet sâ'iyâne, hulkunda görülen safvet ve hâlissiyet ve bir takım kuyûd-ı medeniyeden âzâde- gi pek zevkime gitti. Bir kadından ma'adasıyla yeni mu'ârefe hâsıl ettiğimiz halde kâffesinin hakkımızda ibrâz eyledikleri sâfiyâne hürmet ve mahabbet ve meyve mevsimi olmadığı cihetle bahçelerinin mahsûlüyle bize ikrâm edemediklerini beyân-ı te'essûf edişleri bilâ gazez ve lâ ivaz olduğu cihetle cidden şâyân-ı takdir idi.

Akşam olup da, biz avdete kalkışınca

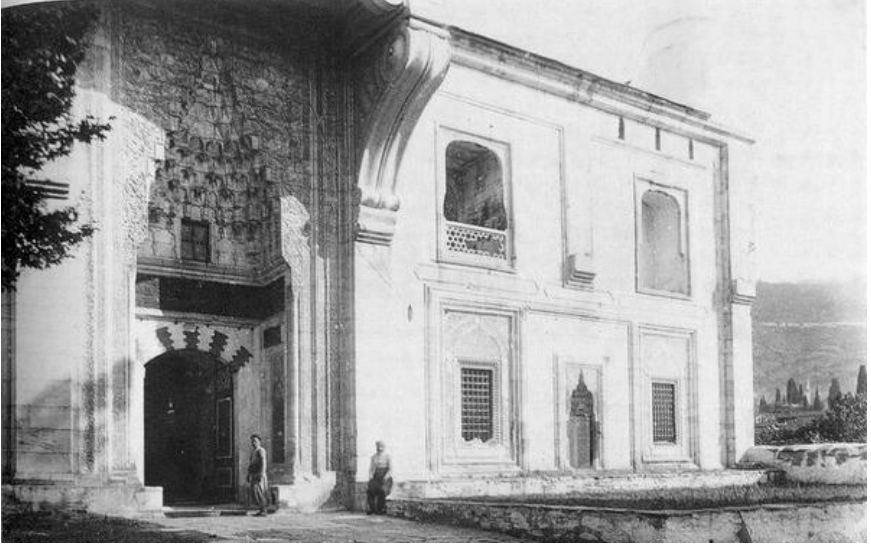
93 Para: Osmanlı para birimi. Değeri kuruşun kırkta birine eşittir.

94 Kuruş: Osmanlı para birimi. Değeri 120 akçe veya 40 paraya eşittir. İlk kuruşlar 6.25 dirhem (20gram) ağırlığında ve yaklaşık %60 gümüşten basılmıştır.

95 Okka: Osmanlı ağırlık ölçüsü birimi. 1282 gram karşılığıdır.

-Gelmek elinizde ama gitmek elinizde mi ki? Bu akşam kalınız da sizi eğlendirelim, diyerek avdetimize mü'mâna'at ediyorlar ve ısrâra kadar varıyorlar idi.

Tatyib-i hatırları için i'zâr lazime serd ederek mu'âvedete mecbur olduğumuzu ityân eyledik; kırk yıllık ahbâb imişiz gibi arabaya kadar teşyi ettiler, mûte'addid ağızlardan sudûr eden duâlar, senalar, medhler sitayişler, beyanı memnûniyet ve kiraz vakti için dâvetler arasında vedâ ederek ayrıldık, doğrusu gerek köyün letâfeti mevki'yesi gerek bu sâf kadınların etvar-ı muhâlisatkârânesi kalbimde pek hoş bir te'sir bıraktı.

Bursa Yeşil Cami

3 Zî'l-kaâde 1313 (Sayı: 8-Sayfa: 2-3) 16 Nisan 1896

On dördüncü bölüm

Burusa'da ikâmetimizin onuncu günü idi ki beni kendisine o kadar hayrân ve meftûn eden o bedâyi-i letâfet nümâ-yı tabi'at ile artık ülfet hâsıl olduğundan evvelki kadar ferah-bahsâ olmamağa başladığı gibi Burusa'yı kâmilten gezip, görüp tamâmıyla tanıdığım hissiyle zihnimi işgâl edecek yeni bir şey kalmadığından her ciheti kuvve-i müfekkirende bir çok hâtırât-ı mâziye ikâz ederek beni bir vakit ki Burusa âlem-i zevk perverânesi ile bu defaki cevalânı zevk cûyâneyi mukâyeseye sevk eyliyor ve bu mukâyesede evvelkine nisbetle şimdikini pek zevksiz ve neş'esiz bularak adetâ sıkılıyor idim! O vakte kadar beni zihnen ve kalben bir sûret lâtifede işgâl eden Burusa artık bana kasvet- engiz görünüyor. Binâen-aleyh bir ân evvel müfarakata can atıyordum.

Ne yolda hatt-ı hareket tayin etsem hüsnü kabûl eyleyeceğini bildiğim hâlde mahza istişâre etmiş olmak içün refikama dedim ki:

-İşte köylere kadar giderek Burusa'yı hâricen, dâhilen iyice gezdik, gördük, artık be-tekrâr gezip görmekte ne zevk olabilir. Haydi, şu 15 günlük müddet-i me'zûniyetimizin beş gününü daha burada beyhûde geçirmeyelim de buradan berren İzmid'e giderek uzunca bir seyâhati berriye safası sürelim. Fil- vâki İstanbul'dan İzmid'e gitmek daha suhûletli ise de bizce en büyük müşkilât-ı seferiye evden çıkıncaya kadar olduğundan bir kere İstanbul'a avdetten sonra tekrâr öyle bir seyâhat icrâsı bizim için mümkün olmaktan ziyâde adem-i imkân-ı aglebdir.

-Zâten ben size tâbiyim kardeşim. Ale'l-husûs, velev ki birkaç saât olsun bahren gitmekten kurtulacağımızdan dolayı bu sârette seyâhat benim canıma minnettir. Zirâ denizden korkuyorum. Berren olduktan sonra devr-i âlem seyâhati bile teklif

etseniz ma'al memnûniyetle kabul ederim.

-Siz denizin tehlikesinden, ben de tutmasından korkuyoruz! Esbâb muhtelif ama netice hep bir ya'ni korku değil mi? Demek ki müttefikiz.

bu muhâvere üzerine hemân tehyiâta ibtidâr eyledik.

Şu niyetimize vukûf hâsıl edenlerden ba'zısı:

-Seyâhatiniz ne eğlenceli olacak, yollar emniyetlidir, gidin Allah selâmet versin, diyorlar.

Diğer bazıları da, yolların ale'l-husûs esnâ-ı râhda mürûra mecbûr olacağımız (*Ahu*) Dağı'nın pek de tehlikeden salim olmadığını imâ ederek bu teşebbüsten ferâgat eylememizi hâlisane tavsiye ediyorlar idi. Bizi azm-ı cezm eylediğimiz bir şeyin icrasından men edecek kuvvet olsa olsa validelerin bir nehy-i kat'isi olabilir, onlar da uzakta bulundukları cihetle karârımıza vâkif olmadıklarından bu bâbda bize itirâz edenlere

-Korkacak ne var, demekle iktifâ ederek ertesi günü mütevekkilen al-Allah arabalara râkib olup ihtiyâten mâ'iyetimize iki süvâri zaptiye neferi alarak (*Bağdad*) Yolu tabir olunan şehir tahdid eden şoseyi ta'kibe başladık.

Tarik yumurta yuvarlansa kırılmayacak derecede düzgün, dağlar, sahrâlar hadaret-i mücesseme ıtlâkına şâyeste, yeşillikler arasında cabca meşhûd olan köyler pek nazar rübâ, müteharrik meskenimiz geniş ve rahât. Arkadâşlar muvâfık. Vel-hâsıl her dürlü esbâb-ı istirahatimiz derece-i mükemmeliyetde olarak her kilometre başında yol kenârına vaz olunan işaretletî ta-dâd ederek yolumuza devâm ediyor idik.

Şu araba seyâhatinden tahassul eden hissiyâtı safâ-âverâne'yi size ta'rif etmek adım-ül imkândır. Nasıl mümkün olabilsin ki, zâten mevâsimin kâffesinden kendine mahsûs bir letâfet bularak ayrı ayrı severim. Bu seyâhatde ise nezâret-i rabi-iyeyi seyrederken letâfet-i şitâ'îye-i temâşâ için nazarı biraz ileriye sevk ve imâle eylemek kifâyet ediyor. Bahâra mahsûs menâziri lâtife temâşâsıyla mütelezzez olur iken fasl-ı harifin bir timsal-i lâtifî olan cibâl-i sefid-i fâm yolumuz devâm ettikçe gözden nihân olmadığından bahâr ile şitâyı bir anda ve yek nazarda görmekle zevk-yâb oluyoruz. Hem de öyle bir şitâ ki mevsimi mahsusûnda olduğu gibi mağmûmâne değil bi'l-akis o aylarca erimek bilmeyen kar tabakalarının ba'zı cihetleri göz kamaştıracak derecede ve hiçbir şey ile kabil-i teşbih olamayacak bir sûreti- şetâret engizânede parlıyor diğer ba'zı cihetleri de gölgeye tesâdüf etmiş olmağla donukça bir renk alarak simin levhalar teşkil ediyor idi.

Böyle aynı cinsten menazirin dâimi sûrette tebdil-i şekl edişinden bir ân oldu

ki panorama seyrediyorum sandım, ba'zı vakit te kendimi bulunduğumuz âlemden bil-tecerrüt diğer bir âlem-i bihişti seyrine çıkmış zan ettim. Vel- hâsıl ne desem o manzaranın ülviyetini size bihakkın ifhâm edemem.

Birkaç saât sonra (*Aksu*) Kasabası'na⁹⁶ vâsıl olarak hayvanlarımızı dinlendirmek üzere yolcuların ârâmına mahsûs bir mahâlde biraz meks ve istirâhat eyledikten sonra yine yolumuza devâm eyleyerek akşamüzeri İnegöl Kazâsı'na vâsıl olduk. Ve gece esnâyı râhda bulunmamak için vüçâh ve mu'teberân memleketden bir zâtın hânesine nüzâl ve kemâl-i hürmet ve ri'ayet ile kabûl olunduk. Hâne halkı bir ihtiyârca hânım ile iki gelini bir hizmetçi, bir de işçiden, ibâret idi, evvelce familyamızla mu'ârefeleri var ise de biz kendilerini henüz görüyör idik.

Mezkûr hâne derûn-i kasabadaki mesâkinin en büyük ve oldukça biçimlisi olup müceddeden inşâ olunmuş idi. Gelin hânımlar bizi sokak kapısından istikbâl eylediler. Onların delâletiyle toprak bir havludan geçerek, birkaç ayak merdiven ile bağçe ciheti külliye açık, alçak tavanlı bir sofaya, oradan da bir ciheti baştanbaşa pencereler diğer ciheti de oda kapıları ile işgâl olunmuş diğer bir sofaya çıktık. Şu Burusa ve havâlisi ahâlisinin etrafı açık sofalar ile mevsim-i şitâda nasıl barınabildiklerine müte'accibim.

Oturduğumuz oda ise ma'mulat-ı dâhiliyemizden bulunan (Çatma)⁹⁷ ta'bir olunan zarif kumaşın beyâz zemin üzerine fes rengi kabartmalısıyla mefrûş idi ki ma'al-mesâr istihbar eylediğimize göre o civârda el'ân mezkûr kumaşın nescine mahsûs destgâhlar mevcut imiş.

10 Zi'l-kaâde 1313 (Sayı:59-sayfa:2-3) 23 Nisan 1896

Gerek döşeme tahtalarının temizliği, gerek minder örtüleri ve perdelerin Keşiş Dağı'yla rekâbet edercesine beyâzlığı hâne sâhiplerinin ehl-i tabi'at ve nezâfetinden olduklarına birer bürhân-ı celi idi. Taşralıların tezyinât ve sâire gibi kandilerine ehemmiyetsiz görünen husûsatda fazla para sarf eylemedikler nazar-ı dikkate alınınca perde ve örtülerin kenârlarını tezyin eden kroşe dantelaların dahi mûmâ-hümâ gelin hânımların asar-ı sunları olduğuna şüphe kalmıyor idi.

Hânedede sanki hizmetçi var. Yine kâffe hüdemâtı hanımlar ifâ etmekle berâber biri salıncakda diğeri biraz daha büyük iki çocuk ile de iştigâl ediyorlar. Bir kadın işçileri bulunduğu halde yine ta'amı kendileri istihzâr ediyorlar ve matbaha girdiklerinde

96 Aksu Kasabası: Günümüzde, Bursa İli Kestel ilçesine bağlı köy.

97 Çatma: Dokunuş tekniği açısından bir çeşit kadife olan döşemelik kumaş.

bizi haberdâr etmemek için sığanmış kollarını merdivenin alt başında indirerek gül renkli basmadan ma'mul olup matbaha dahi bit-tabii onunla girdikleri halde hiçbir yerinde leke ve şâireden eser görünmeyen libâslarıyla münâvebeten yanımıza gelip oturarak bizi yalnız bırakmamağa çalışıyorlar.

Biz onların hâne umuru, matbah işi, çocuk bakması ve misâfırlar ile musâhebat gibi ekserisi müşkil mevâdd-ı müte'eddiyei hüsn-ü ifâ eylediklerini gördükçe refikam ile -Görüyor musunuz kadın nasıl olur imiş?- ma'nâsını işrâb edecek sûrette te'âtî-enzâr eyliyor ve onlar dışarı çıktıkça haklarında mülâhazât-ı takdiriyle sarfından geri durmuyor ve kendimizi bu bâbda onların pek mâ-dununda görerek yine nefsimize karşı dûçar oluyor idik.

Hamd olsun bizde henüz böyle kadıncıklar nâdir olmadığı cihetle bir hayret-i takdîr-kârâne ile ta'dâd eylediğim şu şeyleri okuyanlardan ekserisi bunları meşâgil-i ruiz-merreleri olmak hasebiyle pek tabî'i görerek istihfâf bile eyleyecekleri derkâr ise de ben onların yerinde olsam vezâif-i mezkûrenin birini hüsn-ü ifâ etsem bile diğerlerini tamâm-ı icrâya kâdir olamayacağım cihetle şu birkaç satırı onların medh-ü sitâyîşine tahsis etmekte ma'zurum.

Misâfırperverliği henüz eski safvetini gayb etmeyen böyle nim-medeni mahâllerde görmeli. Hiç başka âsâr-ı ikrâm ve ihtirâm olmasa bile yalnız sâhibe-i hânelerin yeniden ihyâ edilmiş yâhud dünyâ kendilerine bahş olunmuşçasına irâe eyledikleri rûy-ı mümnûniyet ve beşâset zâirler için kâfi iken misâfırın hizmetlerine ve istirahatlarına edilen ifrât derecede ikdâm ve gayret cidden şâyân-ı takdir me'ser mürüvvetkâri ve insâniyet perveridir. Mihmân-ı nevâzlıklarının derecesi hakkında bir fikr hâsıl etmeniz için söyleyeyim ki büyük vâlidemiz makâmına kâim olabilen hânenin büyük hânımı bile hizmetimize şitâb ediyor ve güyâ kendi refâkat ve mesâhabetleri kifâyet etmiyormuş gibi komşu bulunan Yenişehir muhâcirlerinden hoş sohbet ve meclis ârâ bir hânımı çağırarak daha hoş bir surette vakit geçirmemize sa'y ve gayret eyliyor idi.

Akşam oldu, ta'amın hazır olduğu ihbâr olundu. Merdivenden inerek girdiğimiz yemek odasına bakır bir sini üzerine beyâz örtü örtülerek ve etrâfına da şilteler vaz olunarak ihzâr olunan sofraya oturduk, ta'amlar me'luf olduğumuz tarzda elhak yekdiğerinden enfes bir sûrette tabh ve izhâr olunmuş idi.

Bizim için akşamki ekl-i ta'amın dayak yemek ile berâber olduğunu beyân edersem ta'accüb eder misiniz? Sebebinin arz edeyim de bakın haksız mıyım? Burusa'da iken hali nekahette bulunan hastalar gibi tavuk, çorba ve sütlü et'ime ile iktifâ ederek İstanbul'da yediğimiz sair et'imeyi yiyemiyor idik de bu hali de Burusa'da Kıvırcık etinin fıkdanı sebebiyle mübaya'a olunan Karaman etlerinin

kabalığına ve lezzetsizliğine bil'hassa yanımızdaki kadının tabâhattaki âdem-i vukûf una haml ediyor idik.

Halbuki! İştihâmızı İstanbul'da bırakmışcasına daha vapurda iken bizde husûl bulan iştahsızlık Burusa'nın iyi sudur diye içtiğimiz sularının te'sinatıyla tezâyüd etmiş ve İstanbul'a avdet edinceye kadar temâdi eylemiş olduğu cihetle İnegöl'de bulunduğumuz akşam dahi bit-tabî-i o hal hüküm-fermâ bulunduğundan, cânımız istemeye istemeye ağzımıza aldığımız her lokma iki misli kesb-i cesâmet eyleyerek ekl-ü belde düçâr-ı su'ûbet olduğumuz gibi bil'hassa bizim için kemâl-i i'tinâ ile ihzâr ettikleri et'imeye lüzumu kadar rağbet gösteremememiz ev sahibeleri için, esbabına vâkıf olamadıkları cihetle mûcib-i te'essür ve igbirâr olur fikriyle de ayrıca müte'ezzi oluyor idik.

Hele hâne sahibesinin hiç şüphe etmeye, yemek yememekle sahte bir nezâket gösteriyoruz zu'muyla ara sıra tenâvül-i ta'âm için icbâra kadar vardırıdıkları ısrârları ve yemeklerin iyi olmadığına dâir i'tizar yollu sözleri bizi büsbütün bir mevki'-i müşkilde biulunduruyor idi. Biz her ne kadar Burusa'ya geldik geledi ilk def'a olarak bu kadar çok yemek yediğimizi söylüyor isek de bu bâbdaki te'minâtımızı onlar bir eseri nezâket ve iltifât olmak üzere bil-telakki yine fikirlerinde sâbit-kadem olarak ne kadar olsa kendi yemeklerinin İstanbul işçilerinin yemeğine benzemediği cihetle bize hoş gelmediğinden bahsediyorlar idi. Kerhen tenavül-i ta'âm bile ne büyük azab imiş.

Bâ'del-ta'âm yine yukarıda büyücek bir odada oturuyor idik ki birbirini müte'âkib gelen misafirlerin kesretinden odanın minder, kanepe ve sandalyesi kifâyet etmediği cihetle hariçten birkaç şilte⁹⁸ ilave etmeye mecbûr oldular.

17 Zi'l-kaâde 1313 (Sayı: 60-Sayfa 2-3) 30 Nisan 1896

(İnegöl) Burusa'ya 8-9 saatlik mesâfede kâin olduğu hâlde ahâlisinin sûret-i telâffuz ve şive-i ifâdeleri Burusalılardan daha kaba olduğu gibi her husûsda dahi onlardan daha az müterakkidirler. Hatta ba'zılarının mütereddidâne ve mahcûbâne muâmele ve musahâbeleri şehir ahvâline âdem-i vukûfları sebebiyle bilmeyerek bize karşı bir hatada bulunmaktan ihtirâz eylediklerini ifhâm eylemekte idi.

Bir müddet dereden, tepeden konuşuldu. Bâlâda zikri sebk eden Yenişehirli genç hanım oldukça efkâr-ı münevvere ashâbından olduğu cihetle sözleri gereği gibi

98 Şilte: Üstüne yatmaya ya da oturmaya yarayan, ici pamukla veya elyafı doldurulmuş, kılıftan oluşan bir çeşit yatak.

lezzetle dinleniyor ve söz sırası ekseriyâ onda bulunuyor idi.

Hânım-ı mü-mâ-ileyh (*İnegöl*) ahvâline dair bize epeyce ma'lûmât verdi.

Mezkûr kazada dere suyundan ma'âda su bulunmadığı cihetle içinde kara sığır ve ona müm ma'lûmât sil hayvanatın gezdikleri dere sularını birkaç defa süzerek içmeğe mecbûr olduklarından ahâlden bir kısım-ı azamının boğazında görülen yumruların mezkûr sudan hâsıl olduğunu dahi beyan eyledi ise de bu bâbda doğru bir hüküm verebilmek için erbâb-ı fenden olmak lâzım gelir. Ma'a mâfih yine biz ihtiyâten su içmekte pek ziyade imsak eyledik.

Saât dörtten itibaren misafirler birer birer veda ederek gittiler. Müteâkiben biz de kendimize tahsis edilen odalara çekildik.

Nisf'ül leyde gayet şiddetli bir yağmur tatlı uykumuzdan bizi kemâl-i telaş ile ikaz eyledi. Ertesi günkü seyahatimizi düşünerek bu yağmurun bizim için pek vakitsiz olduğundan bahs ile izhâr-ı esef ediyor idik. Hâlbuki teessüfle telakki eylediğimiz yağmur hakkımızda mâhz-ı hayır oldu. Zira bir gün evvel afitab-ı cihan tâbın günden güne mütezâyid olan harâreti açık ovada kapalı araba derûnuna kadar nüfuz ederek ale'l-husus öğlen vakitleri âdetâ bizi iz'ac eylemiş idi. Ertesi gün ise hava güşâyiş bulunduğu halde gecenin yağmuru hararetin şiddetini tadil eylemiş olmağla seyâhatimiz lâtif bir serinlik içinde daha hoş ve daha rahat bir sûrette cereyan eylemiş idi de akşamki ahvâl-i mütelâşiyâne ve müteesifânemizden düçâr-ı nedâmet olmuş idik.

Sabahleyin ale-s-seher kalktığımızda hâne sâhipleri bizden evvel davranmış olmalılar ki, güzelce yanmış bir gevrek ateş ile sütlü kahveleri hazır bulduk. Fakat oradaki sütler buradaki sütler ile hiç mukayeseye gelmez, zira inde'l-mukayese bizim sütlere bulanık su nâmı verecek derecede lezzetlidir.

İnegöl'de hemân her hânenin bir ineği bulunur imiş. Misafir bulunduğumuz hâne sahibinin 7-8 res inekleri var imiş, binâen-aleyh gerek içtiğimiz sütlü kahveler gerek biraz sonra ihzâr eyledikleri kahve altıyı teşkil eden peynir ve kaymaklar pek taze ve pek nefis şeyler idi.

Gideceğimiz mevki'fe trenin ne vakit vürûd edeceğini bilmediğimiz cihetle ve mesafenin bu'iyeti hasebiyle âzimet hususunda isticâl ediyor idik. Hâne sahibeleri o günkü havanın letâfetinden bil-istifâde bizi civarda bulunan (*Çitli Maden Suyu*) menba'ına kadar götürüp gezdirmek ve kasabalarını etrâfıyla göstermek için bir gece kalmamızı fevk'alâde rica ediyorlar idiyse de ısrarlarına izâr-ı lâzime ile mukâbele edip teşekkürâtı mukteziyeyi bil-ifâ veda ederek semti maksûda müteveccih olduk.

Ber-vech-i muharrir bu hânede müctemi gördüğüm mürüvvet ve insaniyet-i

sıdk ve muhâleset, sâfvet ve samimiyet, refâhiyet ve saâdet, hüsn-ü muâşeret gibi gıptaya şâyân nice fezâil-i ûlviye ve hasâil-i ber-güzidenin te'siri kalbimden henüz zâil olmadığından esnâ-ı rahda zihnimi hep onlar işgâl ediyor ve bu ahvâl-i müstahseneyi medeniyetin henüz oraya tamamıyla fırsat-yab duhûl olamamasına atf'ederek kendi kendime diyor idim ki:

-Ah medeniyet ah! Ne olurdu? Dâhil olduğun mahâlli şimendifer, telgraf, telefon, elektrik, ilâ'ahirihî... gibi nice ihtirâ'ât-ı bedia ve bedayi-i nâfian ile tezyin ve tenvir etmekle iktifâ eylesen de ateşin odunu ihrâk eylemesi kabilinden olarak fezâil-i beşeriyeyi imha eylemesek!.. Cemiyet-i beşeriyeye irâs eylediğin fesâd-ı ahlâkî inkâr mı ediyorsun? Sana delil olarak evc-i alâyı medeniyetin hü mâ-ı adili olan Paris'i irâe etsem müddeâmı isbâta kâfi gelmez mi? Sen bizi o kadar sathi nazar sanma, hemân âlâyîşe firifte olup da tamik-i fikr eylemiyoruz zan etme. Mâr-ı helâhil nisâr nukûş-u mülevvene ile müzeyyen olduğunu bilmez değiliz.

O gün her zerre-i kâinat bir revnâk ve tarâvet-i diğer kesbederek ve "*mine'l mâi külli şey'in hayy*"⁹⁹ hikmet-i celilesini hâlen tebeyyün ve ilân ediyor ve bakiye-i emtâr zümridin yaprakları tersi-i etmekte bulunuyor, evrâk ve ezherân uçlarına asılıp ta şûây-ı ruh fezâ-ı şemse karşı birer elmas pâre gibi parlayan akşamki yağmurun son katerâtı henüz süzülüp yere düşüyor idi.

Lâkin esnâ-ı râhda tesâdüf eylediğimiz lâ-yuad dut ağaçlarının o rengin ve dilnişin ağsâna bedel şiddet bûdûretten kavrulduğu cihetle kurumuş, kararmış evrâk ile mestur bulunması ömrünün bahârında hazân-dide olanları ihtar ederek müessir bir manzara arzeyliyor hayat ve şetâret ve rabîiye ile hüzn-âlûd bir tezat teşkil ediyor idi.

Muntazam şosenin iki cihetinde göz alabildiği kadar görünen tarlalarda muhtelif boyda neşv-ü nemâ bulan narin ekinlerin hafifçe vezân olan rüzgâr sevgiyle bir cihete meyl ederek ihtizâz eyledikçe hâsıl ettikleri mevceler tarlaları bir deryâ-ı hazrâ halinde bulundurarak letâfet-i câzibedarıyla celbeylediği enzârı diğer cihete tahvil edilmekten müddet-i medide men ediyordu.

Epeyce bir müddet yolumuza devam etdik, uzakdan bir dağ eteğinde beyaz âdi bir takım ebniye göründü ki, Çitli Maden Suyu menbaı imiş, onu da bir tarafa bırakıp ilerledik. Ahu Dağı'na çıkmaya başladık. Ekser dağlar için denildiği üzere tırmandık diyemem zirâ yollar o kadar düzgün tesviye olunmuş idi ki tahminen iki buçuk saatde zirvesine ancak vâsıl olduğumuz o koca dağa âdi yatık bir yokuş gibi arabamızla pek rahat çıkıyor idik, dağ sertâpâ yeşilli, kırmızılı yapraklı ağaçlar ile mestûr bulunuyor idi ki, onların pek çoğu gereği gibi kesb-i cesamet ederek sık ormanlar teşkil etmişler diğer bir kısmı da henüz bidâyet-i nemâlarında bulundukları

99 Kur'an: 21/30: Hayatı olan her şeyi sudan yarattık.

cihetle yerlere yayılarak cebel-i rengâmiz bir kalice-i tabî'i ile tezyin eylemişler idi, eşcâr-ı mezkûrenin mahsulleri, ağaç çileği tabir olunan bazen dahi ahududu denilen meyveler imiş.

Burusa'da iken umacı gibi bizi tahvif etmek istedikleri mahâlli işte bu lâtif dağ idi, refâkatimizde bulunan zabtiye neferlerinden birisi dâimâ ağaçlar arasından ormanların içinden gidiyor diğeri de arabaların yanından ayrılmıyor idi. Hamd olsun mûcib-i havf ve hirâs hiçbir şeye hatta bir yolcuya, bir köylüye bile tesadüf eylemedik.

Dağın zirvesinde kâin bir karakolhane önünde atlarımızı dinlendirmek için bir müddet tevakkuf ederek karakolhaneden gelen kahveleri kemâl-i lezzetle içtik, atlar da dağ başında bize epeyce sermaye-i makâl oldu.

24 Zi'l-kaâde 1313(Sayı:61-Sayfa: 3) 7 Mayıs 1896

Dağın diğer cihetinden inmeğe, çıkmak için sarf eylediğimiz zamanın bir rubu kifâyet etti. Güzergâhımızda taştan topraktan tahtadan ma'mul üzerleri sazlar ve otlarla mestûr hânelerden müteşekkil muhâcir köyleri bulunmakta idi.

Yolumuz biraz da müsteviyen devam ederek nihayet (*Pazarcık*)¹⁰⁰ Nahiyesine vasil ve biraz istirahat eylemek üzere bir hâneye nâzil olduk.

Atlarımız biraz yorgunluk aldıktan sonra yine arabalara râkiben hareket eyledik. Epeyce bir müddet sonra Karaköy İstasyonu'na¹⁰¹ muvâsalat etdik. Asıl köy epeyce uzak bulunduğundan o sahrâ-ı vasiğde kârgir iki katlı yegâne bir bina gözükmekte idi ki alt katı ikiye münkasım olup bir ciheti şimendifer memurlarına diğeri de yolculara tahsis olunmuş. Üst katı dahi memurların ikâmetgâhı olduğu pencerelerden bir kadın veya çocuğun ara sıra gözükmelerinden anlaşılıyor idi.

Aman yarabbi!... Müddeti ömrümde orada tren gelinceye kadar imrârına mecbur olduğumuz saatler kadar can sıkıntısıyla geçirdiğim bir vakit hiç derhâtur edemiyorum, intizârın ne ızdırâb-engiz bir azap olduğunu –mâdâmê'l-hayat unutmamak üzere o gün takdir eyledim. Zira ötesine berisine adi sıralar mevzû,

100 Pazarcık, Osmanlı döneminde Hüdavendigar Vilayeti(Burusa) Ertuğrul Sancağı(Bilecik) Söğüt Kazası'na bağlıdır.1852 yılında Nahiye merkezi olmuştur. 1926 yılında, yeniden yapılan idari taksimata göre, Pazarcık, Bilecik İli Bozüyük ilçesine bağlı bir bucak merkezi oldu. 9 Mayıs 1953 yılında Bilecik iline bağlı ilçe haline getirilmiş ve adı Pazaryeri olarak değiştirilmiştir.1926 yılında Pazarcık – Burusa arasında Kamil Koç Otobüs Firması tarafından motorlu araçla ilk şehirlerarası toplu taşıma başlatılmıştır.

101 Karaköy, Karaköy, Bilecik ilinin Pazaryeri ilçesine bağlı bir köydür. İstasyon bu köyde bulunmaktadır.

hâli bir intizâr mahâllinde kendi kendimize saatlerce tren beklemek Sirkeci mevki'fi salonunda en çoğu bir saat olmak üzere trene muntazır bulunmaya hiç benzemiyor. Ortalıkta hükümfermâ olan hazin bir sükûneti istasyon civarında oduncuların, demiryolu ile memâlikî sâireye nakl etmek üzere odunları hep bir çırpıda olarak destere ile kesip muntazaman sarmalarından mütehasıl şâmatadan başka hiçbir şey ihlâl eylemiyor idi. İşte böyle bir mahâlde tek ve تنها bulunuşumuz biz-bî-yabanda kalmışız gibi- bir takım evham ihsas eylediğinden sıkıldıkça sıkılıyor idik! Treni kaçırmaktan ihtirâzen Çitli Maden Suyu Menbai'na gitmediğimize ne kadar izhâr-ı esef ve nedâmet eyledik.

İşte korktuğumuz başımıza gelmişti. Hiç olmaz ise oraya gitmiş olaydık bit-tabî-i henüz esnây-ı râhda bulunacağımızdan hiç bu can sıkıntılarına mahâl kalmaz idi. Her ne hal ise kaderimizde bunlar da var imiş ki gördük, fakat hep bunların menşei evvelce tahkikât-ı lâzîminin âdem-i ifâsı daha doğrusu bu bâbdaki tecrübesizliğimiz idi.

Gelecek tren ise bizi semt-i maksuda isâl edemeyecekti. Zira aksi cihete gidiyor idi, beynimizde bade'l-istişâre o trene râkiben geceyi geçirmek üzere Eskişehir'e gitmeye karar verdik. *“Buraya kadar gelmişken hem onu görmüş, hem de lâtif manzaralı yolumuzu biraz daha temdid etmiş oluruz. Böyle her zaman ele geçmeyen fırsattan mümkün olduğu kadar ziyade istifade edelim”* diyor isek de bu yolda hareket zaten zaruri idi. Çünkü artık İzmid'e gidecek bir tren yoktu ki:

Karaköy'den Eskişehir'e kadar ikinci mevki'den aldığımız 5 bilet için verdiğimiz 190 guruş bizi fikren epeyce işgâl eyledi de bu yolda hasb-i hale girişdik.

-Memâlikin terakki ve umranına arzu hayat damarları mesâbesinde olan şimendiferlerin hidmeti nakliyatı tesri teshil etmesindedir. Fakat ücretler böyle yakın bir yer için adam başına 38 guruş - haydi 3. Mevki'-i 8 guruş noksan olsun - 30 kuruş olur ise ahâlinin bu süratten lâyıkiyle istifade edemeyecekleri tabî'i değil midir? Bir köylü, birkaç günde ancak kazanabileceği bu kadar bir meblâğı vererek mahsul ve metâ-ını süratle nakl etmektense daha ehven surette sevk etmek için yine eski vasıtalara müracaat etmeği tercih edeceği derkârdır. Yollu aklımız erer ermez teâtî-i mülâhâzat eyliyor idik.

Tren geldiği vakit saat onu geçiyor idi, biletlerimiz ikinci mevki'den olduğu halde bilmem ne için bizi birinci mevki'e ikâd ettiler, müteâkiben Eskişehir'e müteveccihen hareket eyledik.

Güzergâhımızın letâfet fevk-al-âdesi şimdiye kadar meşhâdumuz olan menâzirin kâffesine ilân-ı rûchân edecek derecede olduğundan der-akab mevki'fde çektiğimiz azâb ve ızdırâbı unutarak İzmid'e giden treni kaçırtıp da bizi oralara sevk eden tââlî'imize müteşekkir bile kaldık.

Yolun iki tarafındaki arâzi mevrûa-i vasi-i yol kenarından hudût münhaniye tersim ederek akan dere, onun çapca teşkil eylediği ufak cezire ve şibh cezireler ve ba'zı eşcar-ı sâl hurdenin o cezire tabir eylediğim çıkıntıların ucunda ahz-ı meki'yle dallarını suya dokunduracak derecede temayülü bizi bil-hassa beni o kadar hayran eyliyor idi ki yalnız bakmakla kâni olamayarak güyâ refikam bunları görmüyor imiş gibi her birisini ona ayrı ayrı irâe ile nazar dikkatini celbederek ibrâz-ı asar-ı hayret ve meftûniyet eyliyor idim.

Hayfâ ki Burusa'da olduğu gibi bu menâzir-i lâtime dahi bir müddet sonra amik bir zulmete dalarak nazarlardan pinhân oldu da bize lokomotifin savurduğu beyâz dumanların karanlıkta hâsıl eylediği acip ve garip şekillerden başka seyredecek bir şey kalmadı. Bir vakit onların temâşâsıyla eğlendim ve uzaktaki köylerin ateş böceği gibi parlayan ziyâlarını seyr ettim. Nihâyet diğer arkadaşların hâlini takliden başımı kanapenin arkalığına dayararak -trenin gürültüsü ve sarsıntısı içinde bu hâlimize uyku demek kabil ise - uyudum.

Trenin tevakkufundan mütehasıl sadme hedef-i maksûda vusûlumuzu işâr ediyor idi. Trenden inerek istasyona yakın bir otele girdik. Çünkü asl kasaba mevki'fdan bir çaryek saat kadar uzakta bulunuyor, ma'a-mâfih mevki'fdan tamamıyla görünüyordu.

Bursa otellerinin tertip ve intizâmı nerde, Eskişehir'deki otelin hali nerde? Gider gitmez soğuk almakdan mütevellid ufak bir rahatsızlığı sebebiyle yemek yemeyen bir arkadaşımız için çorba ısmarladık. Zavallı arkadaşımız çorba olmak üzere kendisine takdim olunan irmiği su ile karıştırmaktan mütehâssıl suluca ve soğuk bir şeyden ağzına aldığı miktarı yutamadı. Binâen- aleyh otelin yemeğine muhtaç bulunmadığımızı şükürler etdik. Artık böyle mahâllin nezâfeti ne kadar olur, ihtiyâten yanımıza aldığımız çarşaf ile yatakları kabil istimâl bir hâle koyduktan sonra büsbütün kaldırdığımız yorganlara bedel arkamızdaki kürklere, hırkalara yanımızdaki örtülere bürünerek yatdık.

9 Zi-l-hicce 1313 (Sayı:63-Sayfa 4-5) 22 Mayıs 1896

Ertesi gün tren sabahleyin saat dokuzda hareket eyleyeceğinden şehri gezip görmek kabil olamayacak idi. Binâen-aleyh hatt-ı hareketimizi tayin eden arkadaşımız tarafından mezkûr tren ile âzimet etmek yâhud orada bir gece daha kalmak beyninde tahyir olunduk! Artık bir ân evvel İstanbul'a avdet arzusu kalbimizde cây-gir olup hemân bir haftaya yakın bir müddet denberi müteallikâtın ahvâl-i sıhhiyesinden haberdâr olamayışımız bu arzuyu teyid ve teşdid eylediğinden

sabahın alaca karanlığında Eskişehir'e şöyle uzaktan medd-i nazar ile iktifâ ederek o tren ile harekete müheyyâ olduk.

Eskişehir dahi Burusa gibi dağ eteğinde kâin olup civarında (*lûle taşı*) ihrâc olunmakta ve Avrupa'da onlardan gayet zarif oymalı sigara ağızlıkları imâl edilmektedir.

Eskişehir'de dahi birkaç kaplıca bulunmakta ise de Burusa'dakiler gibi hâiz-i intizâm olmadığı gibi hararetleri de pek yüksekmış derece imiş.

Dokuz buçuğa yakın Eskişehir'den hareket eden trenimiz Çukurhisar,¹⁰² İnönü,¹⁰³ Bozüyük,¹⁰⁴ Karaköy,¹⁰⁵ Bilecik,¹⁰⁶ Vezirhanı,¹⁰⁷ Lefke,¹⁰⁸ Mekece,¹⁰⁹ Akhisar¹¹⁰, Geyve,¹¹¹ Adapazarı,¹¹² Büyük Derbent¹¹³ nâm-ı mahâllerde birkaç dakika tevâkkuf etti ki bu mevki'ilerin ekserisi, namlarına nispetle yâd olundukları kasabalara bir çâryek, yarım saat hatta üç çâryek uzak bulunduğundan nefsi-i mevki'fte demiryoluna müteallik ba'zı ebniyeden başka bina görünmüyor ise de uzaktan kasabalar cevâmi-i şerife ve ebniye-i emiriyeleriyle celb-i enzâr eyliyorlar idi.

İzmit'e gidinceye kadar geçtiğimiz her biri on saniyeden, üç dakikaya kadar devam eden tüneller (*Karasu*) ve (*Sakarya*) nehirleri üzerinde mebni bulunan sagır ve kebir birçok köprüler (*himmetü'l-ricâl nakla'ul-cibâl*)¹¹⁴ kelâmını mâ-sadak olarak teâkub ve tevâlî eyledikçe maharet-i sanayie ile letâfet-i tabi'iyenin içtimândan güzergâhımızda tahassul ve teşekkül eyleyen bu menâzir-i mütenevvîa ahenkdâr bizi hayretten hayrete ilkâ ve meftûniyetten meftûniyete dücâr ediyor, kalbimize bahşeylediği zevk ve neşât ise derece-i nihâ-iyeyi buluyor, o güzel çemenzârlar, latif su başları, sâyedâr meşcerelere bakmakla doyamayarak oralarda biraz meks ârâm için kendimizi trenden dışarı atacağımız geliyor idi.

Esnây-ı râhda Sapanca Gölü'nün sahilinden dahi geçtik mezkûr gölün tûlu şimendifer ile üç çâryek, arzı boğaziçinin en geniş mahâlli kadar olup içinde yelkenli kayıklar âmed-ü şed eylediği gibi ecnas-ı muhtelifeden balıklar dahi sayd olunur imiş.

102 Çukurhisar: Eskişehir ili Alpu ilçesine bağlı köy ve bu köyde kurulmuş tren istasyonu

103 İnönü:Eskişehir ili bağlı ilçe ve tren istasyonu

104 Bozüyük: Bilecik iline bağlı ilçe ve tren istasyonu.

105 Karaköy: Bilecik ilinin Pazaryeri ilçesine bağlı köy ve tren istasyonu

106 Bilecik: Marmara Bölgesinde bulunan il merkezi ve tren istasyonu.

107 Vezirhanı: Osmaniye - Bilecik arasında Karasu vadisinde kurulmuş Bilacık iline bağlı ilçe ve tren istasyonu.

108 Lefke: Bilecik ili Osmaniye ilçesinin eski adı ve tren istasyonu

109 Mekece: Bilecik ili Bozüyük ilçesine bağlı köy ve tren istasyonu.

110 Akhisar: Manisa iline bağlı ilçe ve tren istasyonu

111 Geyve:Sakarya il merkezine bağlı ilçe ve tren istasyonu

112 Sakarya ili merkez ilçesi ve tren istasyonu

113 Büyük Derbent: Kocaeli ili sınırları içinde kalan merkez ilçe İzmit'e 20 km uzaklıkta belde ve tren istasyonu.

114 Himmetü'l-ricâl nakla'ul-cibâl: Adamların yardımı dağları yerinden oynatır.

Altı buçukta İzmid'e vâsıl olduk. Yine bu nam ile yâd olunan körfezde kâin olan İzmid, heyet-i umumiyesiyle pek sevimsiz değildir, yeni küşâd olunan cadde kasaba-i mezkûreyi pek güzel tezyin ediyor.

Oradan İstanbul'a işleyen vapurlar ile şimendifer kumpanyası beyninde rekâbet bulunduğundan Eskişehir'den Haydarpaşa'ya kadar tren ücreti 104 gurus, İzmid'e ise 126 guruştur. O gün o geceyi İzmid'te geçirerek ertesi gün ale's-sabah Haydarpaşa'ya müteveccihen hareket eyledik, yolumuzun bu kısmı dahi epeyce haiz-i letâfet ise de tabi'ilik dairesinde değil, İstanbul'a yaklaştıkça menâzir-i kesb zarâfet ve intizâm eyler ki onun da ayrıca letâfeti kabil-i inkâr değildir.

Haydarpaşa Vapuru'nda oturduğumuz kamarada bulunup hâl'ü kâlimizden henüz taşradan gelmekte olduğumuzu istinbât eden hanımlar, sâika-i merak ile yavaş yavaş bizim ile mükâlemeye girişerek nereden geldiğimizi sual edip de -Bursa'dan- cevabını alınca Bursa'dan gelenlerin nasıl olup da böyle sabahleyin Haydarpaşa'dan vapura râkib olduklarına beyanı hayret ediyorlar, biz de birkaç kelime ile sûreti seyâhatimizi anlattıkça ba'zısı bu bâbda bizi pek şâyân-ı tebrik ve gıpta bularak hareketimizi ez-cân dil tasvip ediyor diğer bazısının enzârında da (*bilâ-lüzûm bâr-ı seferi kendi kendinize davet ettiğiniz için Allah size akıllar versin*) mânası münfahim oluyor idi. Biz ise seyâhatimizin bidâyetinden beri olduğu gibi serâpâ bir neş'e ve şetâret mücesseme halinde bulunarak şu efkâr-ı mütehâlifeye hiç ehemmiyet vermiyor idik. Zaten ne ehemmiyeti var idi ki? Biz hayatımızdan 15 günü pek hoş bir surette geçirmedik mi? Hâlâ da seyrettiğimiz bedia-nümâ temâşâların ihsâs eylediği zevk ve neşve ile sermest değil mi idik? Herkes ne mütâla'ada bulunursa bulunsun bu bize kâfi idi.

Evvelen tarik ve sûret-i avdetimizden hâne halkını haberdâr eylemediğimiz cihetle, böyle Bursa Vapuru'nun İstanbul'a vusûlünden evvel bizim vürudumuz onları mesrûrâne icâb eylemiş, işte cevalânımız bu sûrette hüsnü hitâm bulmuş idi.

* * *

Tûl-i müddet pek lâtif bir surette fikrimi işgâl edip el-ân dahi ara sıra derhâtır etmekle tecdid neşât eylemekten kendimi men edemediğim şu ufak seyâhatimi muhterem kârielerimle dahi hissedâr-ı lezzet ve menfaat etmek üzere muhtasaran

kaleme almayı tasmm eylemiş idim. Hâlbuki ufak tefek ma'lûmât, efkâr ve mülâhazat-ı mütâla'ât ve hissiyât sûretinde birçok perişan sözler, fikrin tercümânı, kalbin vasıta-i beyânı olan kalemim ucundan dökülerek şu makale-i cevalâniyemi gayri ihtiyârî gibi bir sûrette uzattıkça uzatarak gâh be gâh saadetten bile tebid eyledi.

Erbabı tahrîre hâfî olmadığı üzere bir muharrir mahsulu hâmesinin enzâr-ı metâ'aline arza lâıyk olmadığı ne kadar bilse yine onu tayyu ihrâcına gönlü¹¹⁵ pek suhûletle kâil olamadığından muharrîre-i âcize de onları hâliyle ibka eylemiş idim. Eğer bu muharrîrâtımla ehass âmâlîm olduğu vechile kârielerimin telezzüz ve istifadelerine hidmet edebilmiş isem, ne azim saâdet! Bilakis kendilerine irâs-ı kelâl eylemiş isem bu kusurum niyet-i hayırhâneme bahşedilerek nâil-i afv ve müsamaha olacağımı ümid ve temenni etmekle müteselli olurum.

Hitâm

---

115 (yazarın notu) Gönlün bu his var olsun. Zira onun sevki olmasa, acizane yazdığım şeylerin hiç birini neşre şayan görmediğimden – kaffesini tayyedeydim bembeyaz bir varakpareden başka hiçbir şey kalmaz, siz de gazetemizde hiç imzamı görmez idiniz. Evet! Var olsun ki: Belki meslek tahrirde terakki etmeme bais(sebep) olur da şimdilik hiç layık olmadığım muharrîrelik şerefine ihraz-ı(nâil olmak) liyakat(layık olmak) ederim.